

A marosszentannai népvándorláskori temető.

Az Erdélyi Múzeum-Egyesület jelenlegi titkára, Kelemen Lajos tanár még 1903 ápr. 6-án jelentette intézetünknek, hogy öccse, Kelemen Jenő vasúti hivatalnok archaeologiai leletek napfényre kerüléséről értesítette, nevezetesen, hogy Marosszentannán, fővenybányászás közben, emberi csontokra, a csontok mellett edényekre meg egy kardra találtak. Levelében azt is tudatta, hogy az előkerült emlékek egy részét ma már Istenben megboldogult Peteley István szépíró, más részét ifj. dersi Biás István, a Teleki-Théka főlevéltárosa mentette meg.

Az Erdélyi Nemzeti Múzeum érem- és régiségtárának igazgató-sága még az nap megbízta e sorok íróját, hogy a helyszínére kiszállva, a szükséges intézkedéseket a leletek megszerzése — és egy esetleg foganatosítható ásatás irányában tegye. Bár kilenc év telt el azóta, most is hálával és igaz köszönettel gondolok vissza azokra a művelt, nemeselkű urakra, akik nemcsak készségesen átengedték múzeumunk számára a megmentett leleteket, de fáradságot és áldozatot nem kimélve támogattak megbízásom végrehajtásában, mikor közreműködtek, hogy a szakszerű ásatás foganatosítható legyen. A temető területén fővenybányajogot bérlő marosvásárhelyi polgárokkal egyenként kellett megértetni hazafias kötelességüket, hogy bányászati joguk gyakorlása mellett tegyék lehetővé az emlékek megmentését. E sok szaladgálással járó munkámban és későbbben is főleg ifj. dersi Biás István támogattott, a miért ez úton is ismételten hálás köszönetet mondok. De nem hagyhatom említés nélkül a népnevelés terén érdemekben megőszült marosszentannai tanító, László János nevét sem, aki vendégszerető házába fogadott és ezzel lehetővé tette, hogy állandóan az ásatások helyszínén tartózkodjam.

Marosszentanna Maros-Torda vármegyében, a Maros jobb partján fekszik, Marosvásárhelytől alig 3 klm. távolságra.* A Maros folyó Marosszentannán felül oldalágat bocsát ki jobbra (a Maros egykori főmedre lehet), mely Marosvásárhelynél egyesül ismét az anyafolyóval. Ebbe az oldalágba szakad bele az északnyugatról jövő, csekély vizű Szabédi

* A címlapra nyomott térképen az 5. sz. jelzi helyét.

patak, miután Marosszentanna községen keresztül folyt. A község, melynek lakói ma felerészben magyarok, felerészben oláhok, a folyó-völgy síkján épült fel. A falu felett emelkedő Szentanna hegy (480 m.) lankás dombsorokkal ereszkedik le a Szabédi patak és Maros völgyébe és délkeleti lejtőin csaknem egész terjedelmében felszántott, művelt terület. A falu északnyugati kijáratától mezei út kanyarog a szántóföldek között, a Szabédi patakkal csaknem párhuzamosan, a Szentanna-tető délkeleti lejtőin s ahol ez a mezei út az első kanyarulatot teszi észak felé, ott nyitották a fővényben gazdag bányát és találtak rá temetőnk első emlékeire, az út és a patak közötti területen. A temető térképéhez csatolt környék-térképen T betű jelöli annak helyét.

1. sz. képünkön a nagy embercsoport, mely egyik kibontás alatt álló sír tartalmát bámulta még kevéssel előbb, temetőnk területén áll,

1. kép. Marosszentanna látképe a temető területével.
Fig. 1. Vue de Marosszentanna et terrain du cimetière.

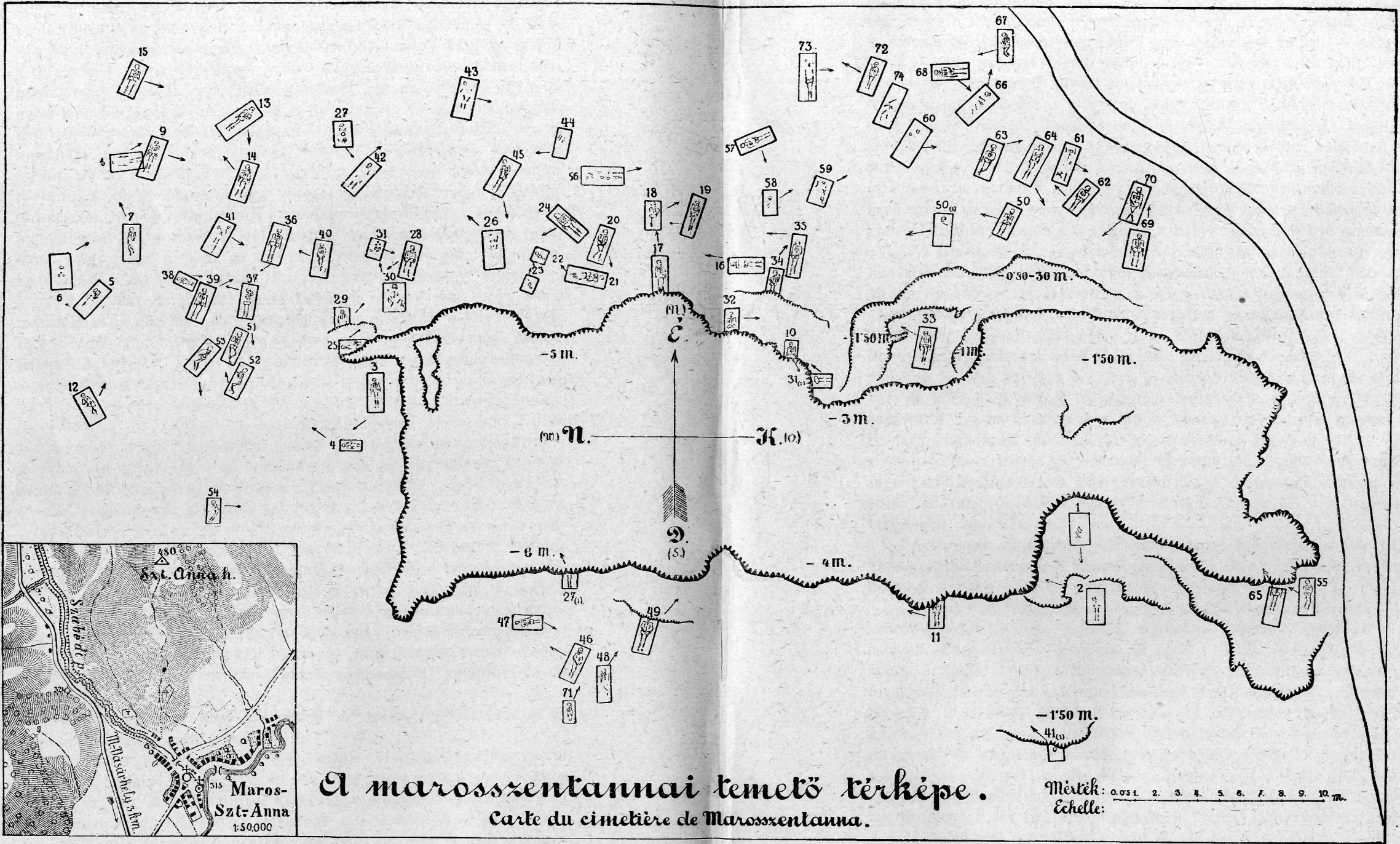
A bal háttérben Marosszentanna terül el, a jobb háttérben Marosvásárhely házai fehérленek, a kettő között pedig a Maros széles völgye húzódik általában északkelet-délnyugati irányban.

Az erdélyi részek területén a különböző kulturák tovaterjesztésében mindenha fontos szerepet játszhatott a Maros völgye. Kiténik ez az eddig előkerült leletekből, de erre utal központi helyezete is Erdély másik két nagy folyója, az Olt és Szamos között. Jelentőségét csak növeli, hogy több száz kilométer hosszúságban azonos geographiai alakulatot mutat, nevezetesen, hogy Lippától Dédáig összefüggő széles völgyet alkot, mely csak Dédánál szorul össze. Azonos geographiai viszonyok közt élő azonos népfaj és egységes színezetű kultúra a legtermészetesebben összeillő két dolog. Miért ne tételezhetnők tehát fel,

hogy a Maros ez erdélyi, hegyvidéki szakaszát mindenha egységes kultúra hatotta át, ha annak a kulturának időközönként más és más is a képe, tartalma. Az a nép, mely északról, — délről vagy nyugatról jöve elérte a Maros termékeny, széles völgyét, — bizonyára nem állapodott meg Lippánál vagy Gyulafehérvárnál, hanem elhatolt a folyóvölgyön fennebb is; fennebb, mint az a hely, melyet Marosszentanna jelöl, hisz ott még elég széles a völgy arra, hogy akár lovas nomád nép is megtalálja megélhetésének feltételeit. Viszont a keletről jövő népeket a folyton táguló folyóvölgy vezette a Maros közép- és alsófolyásához. A rómaiak pl. a Maros egész völgyét kihasználták, mikor a Sztrigy torkolatától, Marosvécsig, tehát a folyóvölgy elszorulásáig vezették egyik legfontosabb útvonalukat. Ezzel azonban korántsem akarjuk azt mondani, hogy nem hathatta át az összes erdélyi részeket, időközönként legalább, egységes kultúra, hogy a hány folyóvölgy, annyi nép, annyiféle kultúra honolt itt, de rá kívánunk mutatni arra, hogy amint napjainkban is más-más ethnographiai képet nyújtanak a folyóvölgyek, úgy a régmúlt időkben, s főleg a természeti népeknél még inkább lehetett befolyásuk a folyóvölgyeknek és más egységes geographiai alakulatoknak (medencék, Mezőség) arra, hogy váriálják, színezzék egy ugyanazon időben, ugyanannak a kulturának dologi, s épen ipari megnyilvánulásait. Az archaeologia szempontjából épen ezért nem tartjuk feleslegesnek annak figyelemmel tartását és hangsúlyozását, hogy mely leletek mely folyóvölgyekből kerültek elő, sőt úgy gondoljuk, hogy az azonos korú emlékeket, főleg összefoglaló munkáknál, elsősorban a nagyobb folyóvölgyek, vagy más geographiai alakzatok szerint szükséges csoportosítanunk s az így megállapított igazságokat kell azután a mellékvölgyekből kikerült emlékekből vont tanúsággal összevetni, mert ez a módszer felelne meg a népek, kulturák terjeszkedése természetes menetének. — Amint további közleményeink során tapasztalni fogjuk, a Maros völgyéből eddig is több ízben kerültek elő hasonló korú emlékek rendszeres feltárás útján és reméljük, hogy még kerülnek elő ilyenek a Maros mellékvölgyeiből is, amikor talán tisztább képet nyerhetünk majd az itt lakott népek ethnikus sajátosságairól, kulturfokáról és terjeszkedési köréről.

E rövid kitérés után áttérhetünk az ásatás rendszerének és az egyes sírok tartalmának ismertetésére.

Az ásatások 1903 április 9-től május 28-ig megszakítás nélkül folytak. A földtulajdonos és a bérlők által támasztott kívánalmakhoz képest ez idő alatt állandóan kubikoló rendszerrel dolgoztunk s ez magyarázza meg, miért kívánt 74 sírnak a felbontása annyi időt. A sírokat a felbontás sorrendjében számoztuk, de amint a temető térképén láthatjuk, a számszerint egymásután következő sírok a helyszínén, a leg-

2. kép.
Figure 2.

több esetben, egymástól távol, szétszórta feküsznek, aminek az az oka, hogy a fővénybánya nagyítása alkalmával, vagy olyankor, amikor a bánya szélén a humusréteg alól a szél a fővenyet kifújta, — kénytelenek voltunk az illető helyre sietni, hogy a netalán előkerülő, vagy beomlással fenyegetett sírokat rendszeres felfedés útján mentjük meg. Azonban így is sokszor megesett, hogy csonka sírokat bonthattunk már fel. Az ilyenek legtöbbször nem kaptak folyószámot, hanem az előttük felbontott sír számát (1) aljeggyel kapták s így valójában 74 sírnál többet bontottunk fel. A térképen való eligazodás megkönnyítésére úgy szerkesztettük azt, hogy minden sírtól kis nyíl mutat a következő számú sír felé. A fogazott szélű összefüggő vonalak a bánya határát konvencionálisan jelölik, t. i. a fogak a bánya mélységei felé mutatnak.

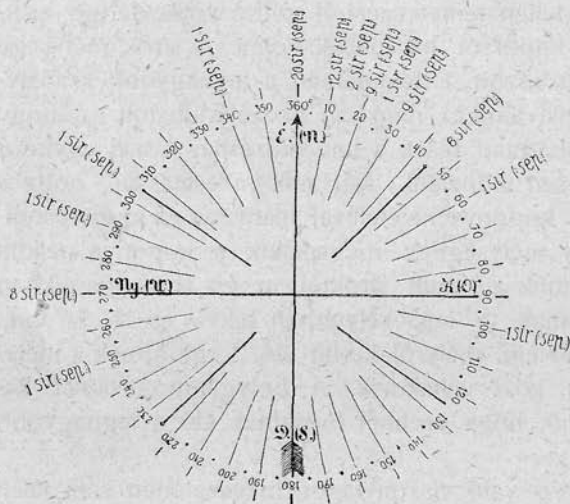
Az összes sírok égetetlen temetkezésből származnak, de egy esetben sem észleltük, hogy koporsót használtak volna. A sírok mélysége 15 cm.-től 260 cm.-ig váltakozott. E tekintetben a legnagyobb szabályszerűtlenséggel találkoztunk, amihez nagyban hozzájárulhatott az, hogy a síroknak csaknem egyharmad része a temetkezéshez közel egykorú bolygatásnak, rablásnak esett áldozatul. Találtunk rá esetet pl., hogy a mélyebb fekvésű sírból a koponya kivételével hiányzott az egész csontváz, de közelében, sekély mélységben megtaláltuk a koponya nélküli csontvázat. De ha eltekintünk a rabolt síroktól, az ép sírok magukban is nagy ingadozást mutatnak. A legsekélyebben fekvő ép sír 26 cm., a legmélyebben fekvő 260 cm. mélyről került elő. Legtöbbnek a mélysége azonban 50—70 cm. közt váltakozik. A bolygatott síroknál hasonló az eset, de feltűnő, hogy ezeknél fordulnak elő a legnagyobb mélységek (260, 210 cm.).

A síroknak egymáshoz való viszonylagos helyzetében sem találunk szabályszerűséget. A temető térképe (2. kép) világosan mutatja, hogy ez esetben soros temetkezésről nem lehet szó.

A sírok hossz tengelyének világtájak szerinti fekvése is a legnagyobb változatosságot mutatja. A sírok tájolásának áttekintő rajzán (3. kép) láthatjuk, hogy legtöbb esetben, 59 sírnál t. i. ÉK. és É. között váltakozott a tájolás iránya, 2-nél pedig valamivel nagyobb az eltérés az észak-déli iránytól, de e főirányt általában ezek is megtartják; 8 esetben Ny—K-i, 2 esetben általában Ny—K-i és 1 esetben KDK—NyÉNy irányú a hossz tengely. E teljesen rendszertelennek látszó temetkezésben mégis sikerül valamelyes rendszerességet felfedeznünk, ha tudjuk, hogy a koponya helyzetét az első helyen megnevezett világtáj jelöli, nevezetesen megállapíthatjuk azt, hogy a síroknak több mint 80%-ánál a tájolás iránya É. és ÉK. között váltakozik, tehát mindössze 45° ingadozást mutat, ami megfelelne a nyári és téli napjárás-, illetve a föld tengelyének az ekliptika síkjához viszonyított ferde állásából származó

nyári és téli látszólagos napjárás közötti eltérésnek. Azonban akár azt tételezzük fel, hogy a sarkcsillag után, éjszaka állapították meg a sírűreg irányát, akár azt, hogy a delelő napot vették irányadóul, érthetetlen a nagy ingadozás, ha pedig úgy gondolnók, hogy a felkelő, vagy lenyugvó nap váltakozó helyzetéből megállapított kelet-nyugati irányhoz keresték még az észak-déli irányt, — azt kellene feltételeznünk, hogy ez a nép csak télen és tavasszal temetkezett, ami ismét képtelenség. Egyelőre tehát többet nem mondhatunk, mint konstatáljuk e szabályszerű ingadozást, mely lényegileg abban áll, hogy az itt temetkező nép arra törekedett, hogy halottjait arccal délnek fordítsa, amit úgy ért el legtermészetesebben, ha észak-déli sírűreget ásott és ebbe halottját

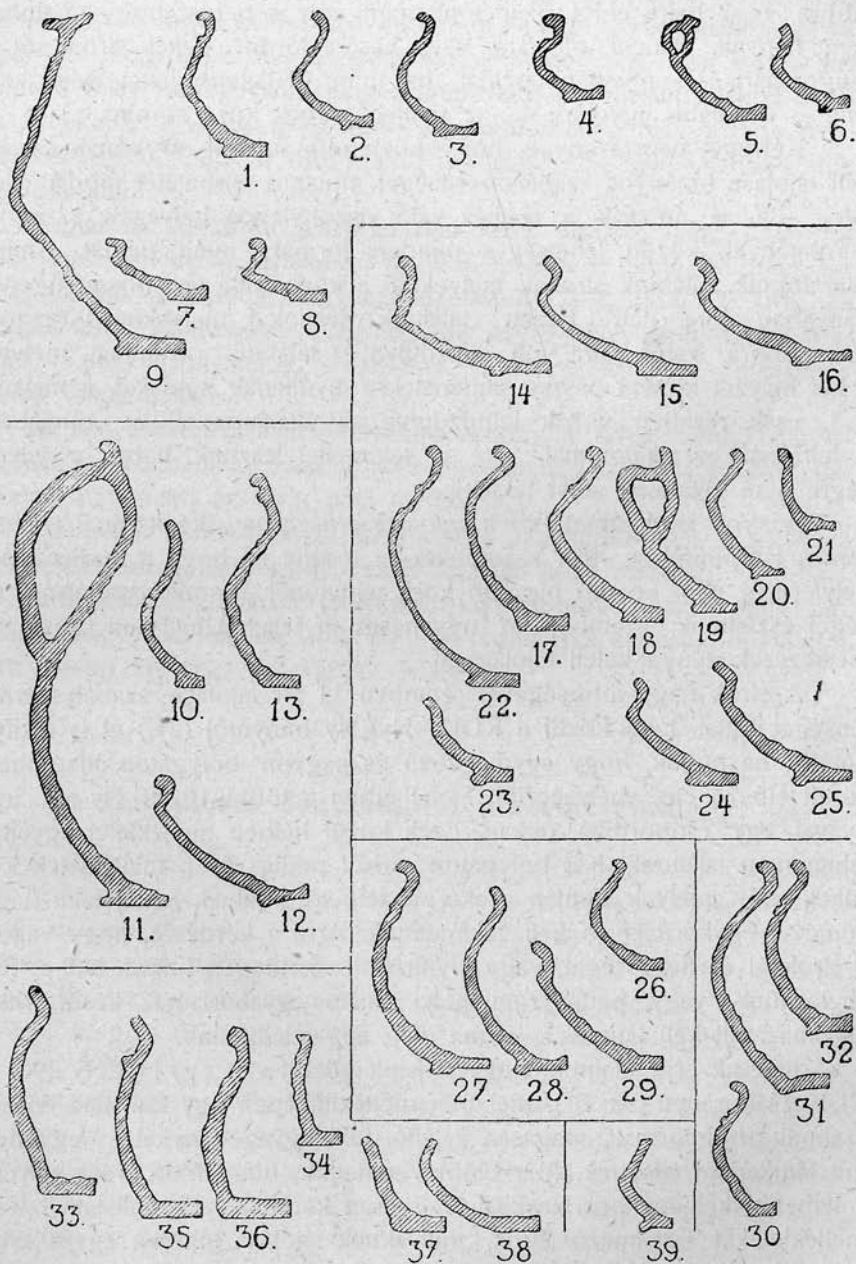
úgy fektette hanyatt, hogy a fej északra, a lábfejek délre feküdtek. A sírbatétel ilyen formájánál, ha a koponyát a törzshöz viszonyítva jobbra vagy balra eldőlve találjuk, illetve, ha az arc keletre, vagy nyugatra néz a felfedés alkalmával, — alig lehet arra következtetni, hogy ilyen eljárással igyekeztek halottaikat arccal a felkelő, vagy lenyugvó nap felé fordítani, mert hisz e szokás, vagy tisztelet-nyilvánításnak ter-

3. kép. A sírok tájolásának áttekintő képe.

Fig. 3. Plan désignant la direction des sépultures.

mészetesebb formája volt a sírűreg irányának nyugat-keleti, vagy kelet-nyugati megválasztása, aminthogy ez pl. bizonyos népeknél bizonyos korokban általában szokás. Észak-déli, vagy dél-északi tájolás mellett e szokásnak csak úgy adhattak volna tökéletes kifejezést, ha a halottat jobb, vagy baloldalára fektették volna, amint ez pl. a kőkori zsugorított temetkezésnél az eset. Meggyőződésünk szerint a hanyatt való temetkezésnél mindig csak a test hossz tengelyének és vele a koponyának világtájának szerinti helyzete lehet az irányadó annak megállapításánál, hogy a temetkező nép milyen formáját gyakorolta a sírbatételnek; hogy arccal keletnek, nyugatnak, vagy délnek akarta-e fordítani, ellenben egészen mellékes az arcnak a testhez, vagy világtájához való helyzete, mert hanyatt való temetkezésnél a koponyával eshetik meg

4. kép. A sírokban talált edények keresztmetszetei
 Fig. 4. Coupes verticales des vases trouvés dans les sépultures.

legkönnyebben az, hogy a föld esetleges egyoldalú nyomása alatt jobbra, vagy balra eldőlt. Temetőnk nyújt arra is példát, hogy a halottat nem hanyatt, hanem oldalára, vagy hasára fordítva tették sírba, sőt a zsugorításra is kaphatnánk példát, ha mind e jelenségeket nem kellene — legalább egyelőre — az esetlegességek közé sorolni.

Kétséget nem szenved, hogy közlendő sírjaink 80⁰/o-ának észak-déli tájolása bizonyos szabályszerűséget mutat a sírbatétel módját illetőleg, de az arcnak a testhez való viszonylagos helyezete az adott körülmények között lehetséges minden formára nyújt példát. Amint látni fogjuk, találunk sírokat, melyeknél a koponya a test hossz tengelye irányában előre (délre) nézett; találunk olyanokat, melyeknél 90⁰ szög alatt jobbra, vagy balra volt elfordulva és találunk olyanokat, melyek e két helyzet közötti összes átmenetekre nyújtanak példákat, a melyek t. i. csak részben voltak kimozdulva az általános tájolás irányából. A leírásnál, ez alkalommal, erre is tekintettel leszünk, habár e jelenségre nem kívánunk súlyt fektetni.

A sírok tájolásában észlelt szabályszerűség megállapításánál eléggé fontos támpontúl szolgált számunkra az a tény is, hogy a marosvásárhelyi (még nem közölt) hasonló korú temetőnél hasonló szabályszerűséget észleltünk, szemben az ugyancsak itt felásott hallstatti ízlésű temetkezések nyugat-keleti tájolásával.

A sírok nagy többségével szemben 11 sír tájolása szabályszerűtlenséget mutat. Ezek közül a KDK—NyÉNy irányútól (21.) el is tekinthetünk, ha tudjuk, hogy egymagában és nagyon bolygatott állapotban került elő 35 cm. mélységből, — ellenben a többi 10 sír Ny—K. irányával egy csoportban marad. Ezek közül hétben mellékletet egyáltalában nem találtunk. Két bolygatott sírból pedig olyan mellékletek kerültek elő, amelyek alapján ezeket a temető sírjainak fent jelzett nagy zömével egykorúaknak kell tekintenünk. Arra a kérdésre, hogy vajjon e síroknál esetlegességet, vagy kívülről jövő idegen hatást kell-e feltételeznünk, vagy pedig régi, helyi, sajátos gyakorlatnak késői, ritka alkalmazásait kell látnunk? — ma még alig felelhetünk.

Itt csak arra utalunk, hogy sírjaink között van egy NyÉNy 290⁰—KDK 110⁰ irányú (38. sír), melyben mellékletképen egy hallstatti ízlésű, szabadkézből formált, magasan felálló fülű agyagedénykét és egy nyitott fémkarikát találtunk. Már előbb említettük, hogy Marosvásárhelyen, a temetőnkkel egykorú sírokkal vegyesen kerültek elő hallstatti ízlésű mellékleteket tartalmazó sírok, melyeknek tájolása minden esetben ellentétes azokéval és a melyekből füles bögréinkkel és nyitott karikáinkkal azonos típusú edénykék és karikák is kerültek elő. Ha még ehhez hozzávesszük, hogy 38. sz. sírunkban a 14 év körüli gyermek csontváza sokkal gyengébb fentartású volt, mint többi csontvázaink

általában, — kimondhatjuk, hogy Marosszentannán csakúgy, mint Marosvásárhelyen a két különböző korban itt élt nép egyugyanazon helyet választotta temetőjéül. Marosszentannán azonban csak egy olyan sírt találtunk, mely kétséget kizárólag magán viseli a hallstatti jelleget, aminek az oka az lehet, hogy a vaskori temető esetleg még tovább nyugatra keresendő, vagy az, hogy a bányamunkálatok során semmisültek meg emlékei.

Temetőnk általános jellemvonásai közé tartozik még, hogy az egyéb mellékleteket is tartalmazó sírokból csaknem mindig kerültek elő agyagedények és pedig ugyanazon sírból 2—6, sőt 12 db. és ezeknek külső sajátossága, hogy egy-két esetet kivéve mindig kis méretűek. Épen így jellemzi temetőnket — többek között — a fésűnek gyakori előfordulása.

Azokat a csontvázakat, melyeknek koponyái épek voltak, felszedtük, sajnos azonban, az ilyen természetű emlékeknek szakszerű tanulmányozása még mind ez ideig nem történt meg.

Majdnem minden sírról készítettünk fényképfelvételt. Ezekből a jellemzőbbeket az illető sír leírásánál képben is bemutatjuk.

A temetőből előkerült emlékeket két csoportra osztva úgy tárgyaljuk, hogy első helyen ismertetjük a rendszeres ásatásokból kikerülteket, másod helyen a szórványos leleteket.

I.

A rendszeres ásatásokból kikerült emlékek.

1. *sír.* (5. kép.)* 40 cm. mélyen bolygatott sír. A felnőtt ember felső testrészei egy halomban heverték és ezek felett feküdt a koponya arccal délnek fordulva. A koponya mellett, attól keletre a lábszárcsontok egymást keresztelték, míg a combcsontok ezektől északra, 40 cm. távolságra, látszólag eredeti helyzetükben feküdtek úgy, hogy fekvésük alapján a sír tájolását É.—D.** irányúnak mondhatjuk.

Mellékletek: 1. A sírüregben, közvetlenül a csontok felett, finoman iszapolt, barnás-vörös égetésű agyagedény *fülének* töredéke; 2. a koponya közelében hengeres *vastárgy* (3.), melynek vastagabb felén bevágás látható, talán egy csatt tüskéje lehetett; 1 db., minden karakter nélküli *vaslemez* töredék (2.) és ezzel összerozsdásodva használat nyomát mutató kis *kova* (4.); a lábszárcsontok közeléből *bronz csatt* (1a, 1b),

* A szövegben a () közé foglalt számok phototypiákra, a [] közé foglalt számok autotypiákra vonatkoznak.

** Leírásunknál minden esetben az első helyen megnevezett világtáj jelzi a koponya helyzetét a sírüregben.

tömör gyűrűje elyipsis alakú, lemezes tüskéje tagolt és végével a gyűrűre ráhajlik, a szíjj felvételére szolgáló lemezes, hátsó tagja kétszer

átfúrt és felső lapját három oldalon mélyített vonal szegélyzi.

2. sír. (6. kép.)

60 cm. mélyen, É—D irányú sírtüregben felnőtt ember csontváza.

A lábak a medencecsontokkal együtt határozottan É—D irányban állottak, míg a felső test nyugatra, illetve északnyugatra elhajlott és részei a ko-

ponya felé haladva, mind magasabb és ma-

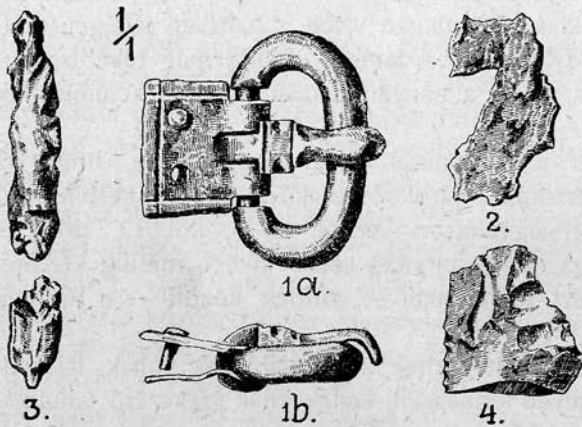
gasabb fekvésből kerültek elő úgy, hogy a 3 kis drb. koponya-töredék 30 cm.-el feküdt magasabban, mint a medencecsontok. Minthogy ülő temetkezésre nem gondolhatunk, bolygatottnak kell tartanunk a sírt. *Melléklet:* a jobb csipő tájáról bronzcsatt (a. b), félkörös átmetszetű tüskéje a gyűrűre ráhajlik, szíjjszorító lemezes tagja hiányzik.

3. sír. 60 cm. mélyen É—D irányban, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő felnőtt ember csontváza; a koponya arccal délre nézett. Hossza 175 cm. *Mellékletet* nem tartalmazott.

4. sír. 65 cm. mélyen, Ny—K tájolású, hanyattfekvő gyermek csontváza. Hossza 70 cm. *Melléklete* nem volt.

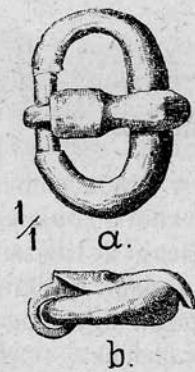
5. sír. ÉK—DNy tájolás mellett, 23 cm. mélyen, felnőtt ember hanyattfekvő csontváza. Teljes kibontása után megállapíthattuk, hogy a medence-, valamint a gerinc-, oldalcsontok és nyakcsigolyák egymáshoz viszonylagos helyzete normális, de a koponya-, a bal felsőkar-, a bal lábszár-, részben a

bal combcsont és a jobb lábfej hiányoznak, míg a bal lábfej, a jobb lábszár mellett, annak közepe táján fekszik. A koponya helyén pár fogat találtunk. A jobb alkar a gyomor-, a bal alkar a hasüreg fölé volt behajtvva. *Mellékletet* nem tartalmazott. A sír sekély mélysége miatt feltételezhetjük, hogy a hiányzó részek a gazdasági munkálatok során

5. kép. Bronz- és vastárgyak az 1. sírből.

Fig. 5. Objets en bronze et en fer de la sépulture 1.

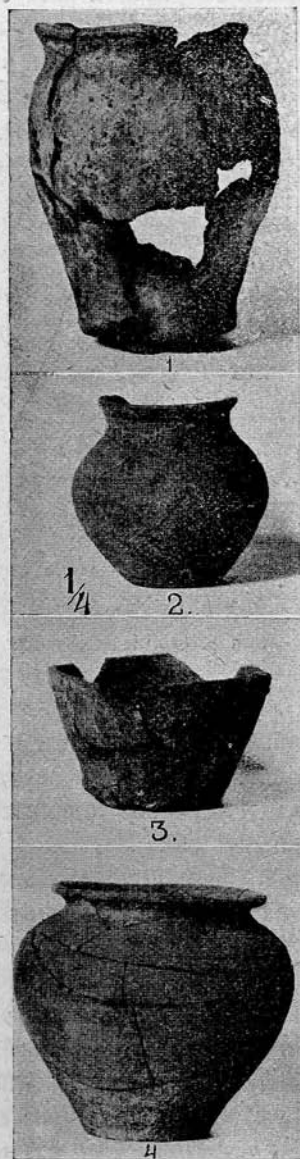
6. kép. Bronz csatt a 2. sírből.

Fig. 6. Boucle en bronze de la sépulture 2.

pusztultak el, de másrészt a 6. sírban mutatkozó jelenségek amellett szólanak, hogy 6. sz. sírunkban pihent egykor a halott, honnan sírrablás alkalmával került e másodlagos fekvőhelyére.

6. sír. [7. kép.] Rabolt sír, 35 cm. mélyen, É—D irányú sírűregben. Emberi koponya hiányos töredékein és pár, végtagból származó csonttöredéken kívül más csont nem került elő; ezek is rendetlenül heverték itt-ott. A mellékletül betett 4 drb. edénykét részben töredékeiben, részben épen, de feldöntve és szintén rendetlen helyzetben találtuk. Mind e jelenségek arra mutatnak, hogy rabolt sírral van dolgunk, melyhez nagy valószínűséggel hozzátartozott egykor az 5. sz. alatti sírnál leírt fejnélküli, hiányos csontváz.

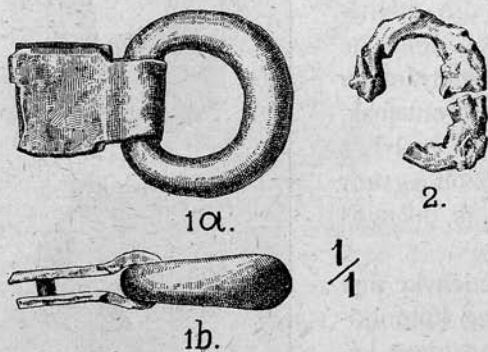
A mellékletül előkerült 4 edényke úgy formáját, mint technikáját illetőleg különbözik egymástól. 1. *Bögre* [2.], korongon készült, kívül-belül szürke s bár elég finoman iszapolt anyagból készült, helyenként a formáló lemez nyomán apró kavicszemek ugrottak ki felületéből, a mi mégis az iszapolás tökéletlenségére mutat. Kihasasodása közép-magasságára esik, pereme gyöngén kihajló, feneke lapított; nyaká alatt 2 cm. széles, lapos hornyolat szalad körül; kalcinált patinával fedett külső felülete firnises anyaggal tökéletlenül bevont. Csonkán került a sírba. (Átmetszetét lásd 4. kép 26. sz. a.) 2. *Fazék* [4.], anyaga, kidolgozása, feneke, mint az előbbié, de fala vékonyabb és legnagyobb kihasasodása közép-magasságán jóval felül esik, miért fordított körte formát mutat. Vállán mélyített vonal szalad körül. (Átm. 1. 4. kép 17. sz. a.) 3. Szabádkézből formált, vastagfalú, durva iszapolású *fazék* [1.]; pereme gyöngén kihajló, feneke lapított; barnás-vörös, foltos égetésű; felülete érdes. 4. Hasonló anyagú és kidolgozású *pohár* [3.] kifelé hajló, egyenes oldalfalakkal és felálló peremmel; feneke lapított, színe barnás-vörös. (Átmetsz. 4. kép. 37. sz. a.)

7. kép. Edények a 6. sírből.
Fig. 7. Vases trouvés dans la
sépulture 6.

7. sír. (8. kép.) 100 cm. mélyen, É.—D. irányú sírűregben, felnőtt ember félig hanyattfekvő és térdben zsugorított csontváza; a jobb kar a test mellett kinyújtva, a bal alkar a medence-csonton. A lábak térdben zsugorítva nyugatra előrehajolnak úgy, hogy a lábfejekkel együtt 86 cm. hosszú balláb lábújjhegye és a combkonc forgócsontja közti egyenes távolság 70 cm.

A jobb oldalán fekvő koponya, a lábszárak helyzete, valamint az a körülmény, hogy a jobb oldali medence-, mell- és vállcsontok

alább feküdtek, mint a baloldali testrészek, — arra mutatnának, hogy a halott eredetileg jobb oldalán pihent s csak a föld nyomása alatt nyerte a felső test félig hanyattfekvő állását, míg a koponya és lábszárak megtartották eredeti helyzetüket. A lábfejek azonban nem voltak oldalra fordulva, hanem függőlegesen állottak, ami ellentmond az előbbi feltevés helyességének. Nem annyira szándékos zsugorítást kell tehát itt feltételeznünk (ezt tökéletlen formája is kizárja),

8. kép. Bronz- és vastárgyak a 7. sírből.

Fig. 8. Objets en bronze et en fer de la sépulture 7.

mint inkább azt, hogy olyan esettel állunk szemben, amilyent a testi bénaság, a halott testrészeinek bizonyos időn túli megmerevedése, vagy koporsós temetkezéseknél az ú. n. tetszhalott állapot — gyakran idézhet elő.

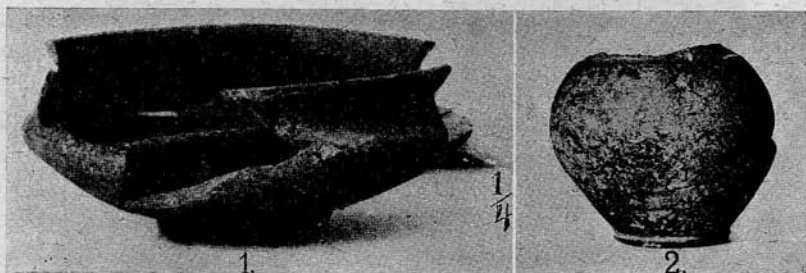
Temetőnk leírásánál azonban több olyan jelenséggel is fogunk találkozni, melyek arra mutatnak, hogy nem minden esetben fordítottak nagy gondot a sírbatételre, hogy sok esetben mintegy behajították az üregbe a halottat, — lehetséges tehát, hogy csontvázunk rendellenes fekvésének oka itt keresendő. Tacitus Germaniajában pl. feljegyezte, hogy a hazaárulókat, a sántákat, bénákat mocsarakba süllyesztették, a mely tudósításnak a lényege csupán abban állhat, hogy a kivégzettek és bénákat nem temették el rendszeresen.

Mellékletek: 1. a jobb vállcsontról egy tömör *bronzkarika* a hozzátartozó lemezes nyújtvánnyal (1a, 1b.), mely utóbbihoz egy szegecs segítségével erősítették a lemezek közé bújtatott bőrt, vagy kemény szövetet. Rendeltetése, a váll táján, azonos lehetett a fibulakéval. 2. A jobb kézfej és a medencecsont közt kis vaskarika hiányos töredéke. (2.)

8. sír. 15 cm. mélyen Ny—K tájolású hiányos csontváz, a felsőkar és lábszárcsontokon kívül csak pár koponya töredék és néhány fog került elő, a hiányzó részeket valószínűleg az eke hordta szét. A talált csontok normális fekvése hanyattfektetés mellett tanúskodik. Hossza 135 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

9. sír. 30 cm. mélyen ÉÉK 20°—DDNy 200° tájolású sírűregben felnőtt ember hanyattfekvő, ép csontváza. Arccal délre nézett. Karok a test mellett kinyújtva, lábak párhuzamosan. Hossza 175 cm. Melléklete nem volt.

10. sír. [9. kép.] Részben a bányába beomlott hiányos lelet. É—D irányú sírűregben, 100 cm. mélyen, jó fentartású emberi csontváz felső fele. Az alsó testrészek a bányába már korábban beomlottak s a beomlott földből a czombcsontok előkerültek, de a lábszárak már előbb elkallódtak. A felfedett felső test kinyújtott karokkal hanyattfeküdt, a koponya jobb oldalára dőlve arccal nyugatra nézett. A beomlott

9. kép. Edények a 10. sírből.

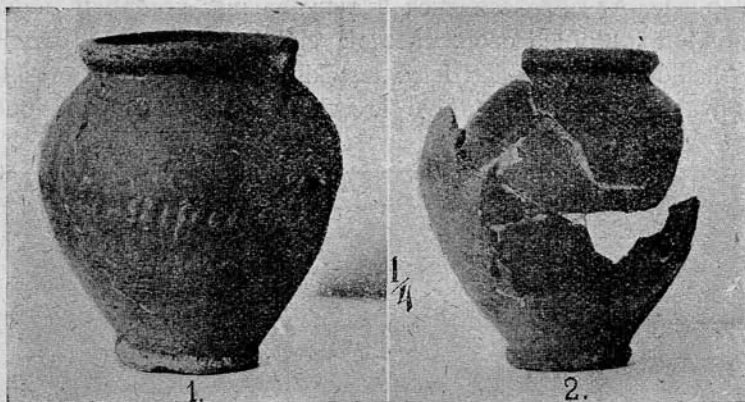
Fig. 9. Vases trouvés dans la sépulture 10.

föld és fővény közül kerültek elő két agyagedényke hiányos töredékei, melyekről kétséget kizárólag megállapíthattuk, hogy e sír mellékletéhez tartoznak. 1. *Tál* [1.], azonos anyagú, technikájú és színű, mint a 6. sírnál 1. sz. alatt leírt bögre; talpa kiugró, lapos. (Átmetszetét lásd 4. kép 15. sz. a.) 2. *Bögre*, mint az előbbi. [2.]

11. sír. 45 cm. mélyen, É—D irányú sírűregben hanyattfekvő csontváz. A koponya-, váll-, oldal- és felsőkarcsontok a bányában már előbb elkallódtak. Úgy a jobb, mint a bal kézfej a bal medencecsonton nyugodott. Melléklet nem került elő.

12. sír. 26 cm. mélyen, ÉÉNy 340°—DDK 160° irányú sírűregben, közvetlenül a fővény felett, félig hasra fektetett csontváz, arccal ék.-nek fordulva. Bal kézfeje a baloldali mellkas alá volt felhúzva, míg ballába az egyenesen kinyújtott jobb láb alá volt zsugorítva. Hossza 142 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

13. sír. [10. kép.] KÉK 60°—NyDNy 240° irányú sírűregben, 80 cm. mélyen, hanyattfekvő csontváz. A koponya félig balra fordultan arccal délkeletre néz; a jobb kar a test mellett, a bal alkar a hasüreg fölött. Hossza 184 cm. Melléklet: a bal lábfejen egy ép és egy tört edényke. Mindkét edény korongon készült és úgy iszapolásuk módjával, mint formájukkal és technikai kivitelükkel a népvándorlaskor korongon készült edénykéire emlékeztetnek. Anyaguk kavicszemekkel bőven kevert, legnagyobb kihasadásuk a középmagasságon felül esik. Egész felületük elárulja, hogy készítőjük nem kezelte biztosan a korongot. 1. A [2.] sz. alatti edényke színe barnás-fekete, pereme ki-

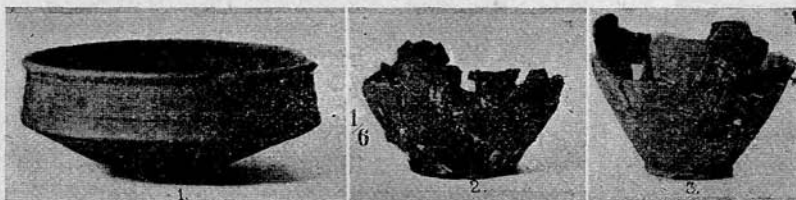
10. kép. Edények a 13. sírból.

Fig. 10. Vases trouvés dans la sépulture 13.

hajlik és megvastagodik, fenéke kiugró és lapos. Készítője a korongolás hiányait utólagosan, szabadkézből igyekezett eltüntetni. Vállán két párhuzamosnak szánt mélyített vonal szalad körül. 2. *Ép edényke.* [1.] Színe kékbejátszó szürke, pereme és fenéke, mint az előbbié. Vállán egy mélyített vonal szalad körül, hasán 17-szer ismétlődő ferde benyomkodások láthatók.

14. sír. [11. kép.] (12. kép.) ÉÉK 20°—DDNy 200° irányú sírűregben, 90 cm. mélyen, hanyattfekvő csontváz. A koponya balra fordultan DNy-ra néz, karok a test mellett kinyújtva. Hossza 182 cm. Mellékletek: 1. A bal lábfejen tál. [1.] Finoman iszapolt anyagból korongon készült. Színe kívül-belül hamúszürke. Pereme alig hajlik ki, fenéke kiugró és közepén mélyített. (Átmetszetét lásd 4. kép 14. sz. a.) Magas nyakán borda szalad körül. 2. Ugyancsak a bal lábfej mellől került elő egy másik edény hiányos töredéke [2.], a térdek közül pedig a harmadik tört edény részei. [3.] Mindkettő korongon készült és azonosak a

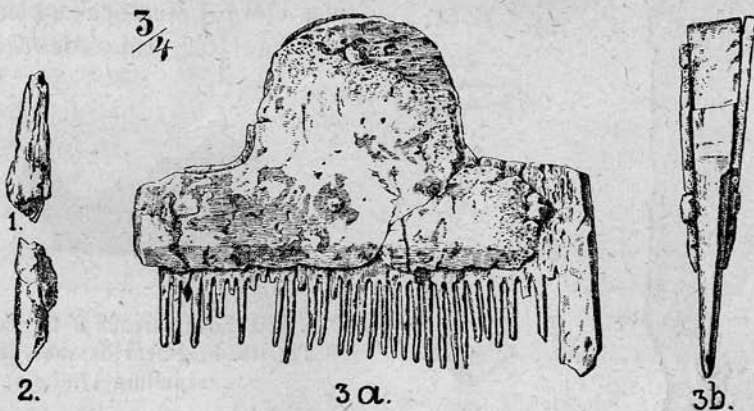
13. sír edényeivel. 4. A jobb medencecsonton feküdt az (1. 2.) sz. alatti vastüske. Famaradványok vannak hozzátapadva. 5. A térdek közt talált edény alól került elő a félkorongos fejű *elefántcsont fésű* (3a, 3b), mely szerkezetileg két főrészből áll: a magból és fedőlapokból. A középső rész, a mag, ékalakú átmetszetet mutat (3b), míg a két fedőlap egyenletesen vékony csontlemezből készült. Az ékalakú középső rész,

11. kép. Edények a 14. sírból.

Fig. 11. Vases trouvés dans la sépulture 14.

vízszintes irányban, két tagra oszlik, t. i. a trapezalakú alsó, fogazott részre és az ennek folytatását alkotó félkorongos fejre. A trapezalakú alsó rész ismét több, függőleges irányban egymás mellé sorakozó, finoman összecsiszolt keskeny csontdarabkából áll (5 drb.), melyek közül a fésű közepére esők a fésűfej szélességében valamivel hosszabbak, mint a

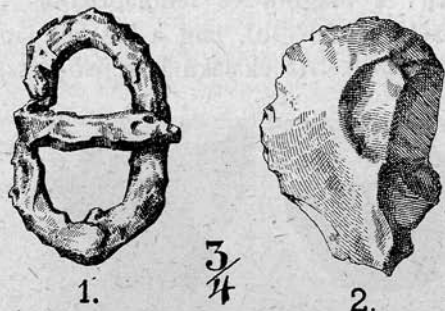

12. kép. Csontfésű a 14. sírból.

Fig. 12. Peigne en os de la sépulture 14.

szélső tagok. E hosszabb tagok fölfelé kinyúlnak a trapezalakból és vízszintes síkban záródnak egymáshoz. E nyúlványon ül a félköríves fej, mely már egy darabból van kifaragva. A fésű magjának részeit összetartja a két fedőlap, melyek mindkét oldalán a fogak tövéig fedik a fésű testét és fejét. A fedőlapokat 6 vasszegecs tartja össze a fésű magjával, vagyis annyi, ahány részből áll a fésű magva.

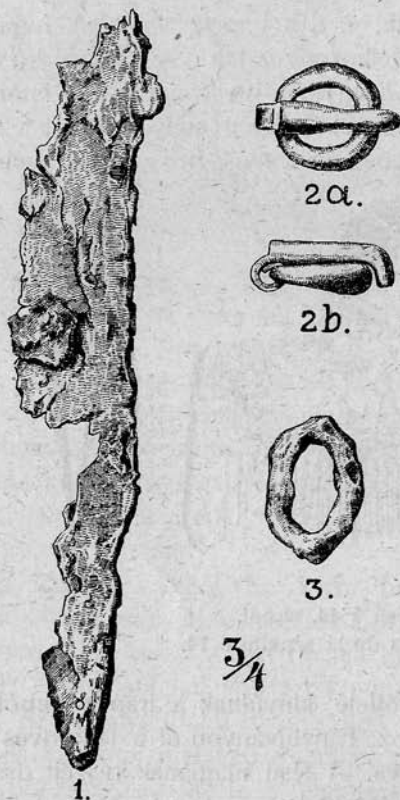
15. sír. (13. kép.) ÉÉK 30°—DDNy 210° irányú sírűregben, 45 cm. mélyen, hanyattfekvő csontváz; arccal délkeletre néz; karok a test mellett kinyújtva. Hossza 148 cm. *Melléklet:* 1. A sírgödörben, közvetlenül a csontváz felett, használat nyomát mutató kovárdarab. (2.) 2. A medencecsontok előtt, középen, vascsatt. (1.)

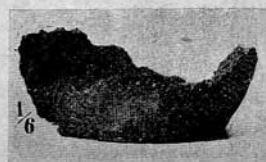
13. kép. Vascsatt és kova a 13. sírból.
Fig. 13. Boucle en fer et silex de la sépulture 13.

16. sír. 70 cm. mélyen Ny—K irányban hanyattfektetett csontváz. Az alsó karok a medencecsontokon pihentek; a lábfejek egymást érintve fölfelé állottak; a koponya félig jobbra fordultan arccal délkeletre nézett. Hossza 160 cm. *Mellékletet* nem tartalmazott.

17. sír. (14. kép.) és [15. kép.] 75 cm. mélyen, É—D tájolású, hanyattfekvő csontváz, a koponya oldalt dülve és előre hajolva keletre néz, karok kinyújtva; a lábfejek már előbb beomlottak a bányába. Hossza 162 cm. *Mellékletek:*

14. kép. Bronz- és vastárgyak a 17. sírből.
Fig. 14. Objets en bronze et en fer de la sépulture 17.

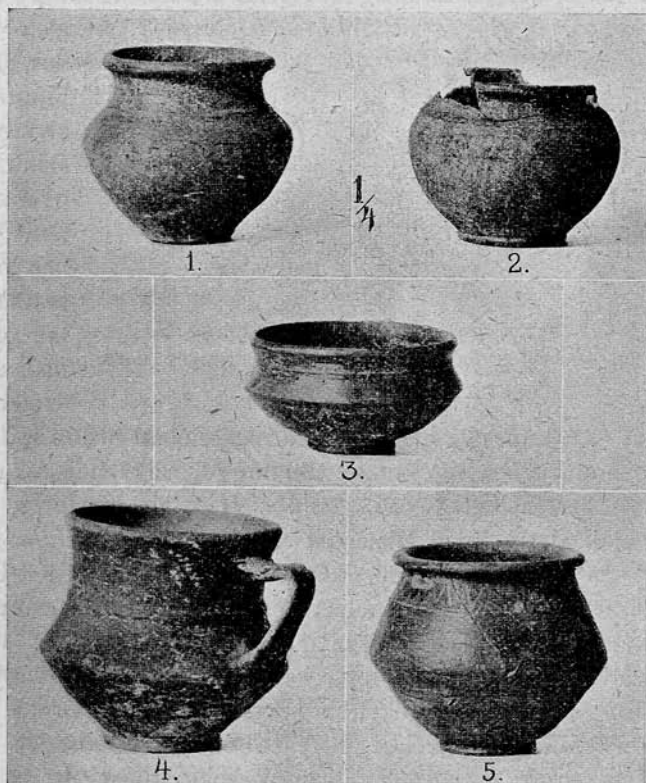
15. kép. Edénytöredék a 17. sírből.
Fig. 15. Fragment de vase de la sépulture 17.

1. A jobb kézfejnél *vaskés* hiányos töredékei (1.). 2. A bal medencecsont szemérem nyúlványán *bronzcsatt* (2a, 2b.) karika alakú tömör gyűrűjére a hengeres túske vége mélyen ráhajlik, szíjjszorító lemezes tagja hiányzik. 3. A jobb medence-

csont szemérem nyúlványán a zárt *vaskarika* (3.) 4. A bányába beomlott lábfejek mellől nagyobb méretű, szabadkézből formált, durva agyagedény fenékrésze [15. kép.]

18. sír. [16. kép.] (17. kép.) 120 cm. mélyen, É.-D. irányú sírregben, hanyattfekvő gyermekcsontváz. A koponya bal oldalra dőlve arccal keletre nézett; a jobb alkar és az egész balláb hiányzott. Hossza 65 cm. *Mellékletek*: A sírban 7 drb agyagedénykét találtunk részint épen, részint hiányos töredékekben; kettőt a balra eldült koponya előtt, ötöt a

balláb helyén, illetve annak közelében, a sírreg délkeleti sarkában. Elhelyezésük szabályszerűséget nem mutat. Mind a hét korongon készült. 1. Kisméretű *fazék* a koponya mellől [5.] Finoman iszapolt anyagú, törési felülete vöröses-szürke, úgy külső, mint belső felülete fekete színű. Külső felületét gyantásanyaggal vonták be, a mi tompa fényt kölcsönöz az edénynek. Pereme alatt 2 cm. szélesen kissémélyített, lapos hornyolat szalad körül s e keskeny részen az edény felülete fény nélküli, de a matt alapra fénylő, zeg-zúg vonaldísz van rácsiszolva. Azonos eljárást mutat tehát az apahidai La-Tène ízlésű edények díszítésénél tapasztalt eljárással, azzal a különbséggel azonban, hogy ott a zeg-zúg vonaldísz alapja nem mélyített. Legnagyobb kihasadása a közép magasságon valamivel alább esik, pereme megvastagodva kissé kihajlik, feneke kiugró, lapos (átmetszetét lásd 4. kép 1. sz. a.) 2. Mély *tál*, vagy csésze [3.].

16. kép. Edények a 18. sírból.

Fig. 16. Vases trouvés dans la sépulture 18.

17

Azonos anyagú és kidolgozású az előbbivel, de a zeg-zúg vonaldísz helyett nyakán keskeny bordadísz szalad körül. Feneke kiugró és közepén bemélyülő. (Átmetszetét lásd 4. kép, 6. sz. a.) 3. Vöröses-szürke színű *tál* részben elmállott hiányos töredékei. 4. *Bögre*; korongolt, barnásfekete színű, foltos égetésű; felülete minden bevonó anyag nélküli, érdes; feneke kiugró és befelé tölcésesedő. Képe tévedésből lemaradt [16. sz.] képünkről. 5. *Bögre* [2.] Külső felületén gyantás anyaggal kezelt, feketés-szürke színű; vállán borda-, nyakán zeg-zug vonalás, becsiszolt dísz szalad körül; feneke kiugró és középfelé tölcésesedő. 6. *Bögre*. [1.] Mint a 6. sírnál 1. sz. alatt leírt edényke, csak nyaka alatt borda szalad körül. Felülete érdes. 7. *Füles fazék*. [4.]

17. kép. Bronz- és vastárgyak a 18. sírból.

Fig. 17. Objets en bronze et en fer trouvés dans la sépulture 18.

Finomul iszapolt anyagú; kívülbelül hamúszürke színű, külső felülete a gyantás anyagtól tompán fénylő ott, ahol a kalcinált patina meg nem támadta. Nyakán borda szalad körül, füle alig profilált szalagos fül. (Átmetszetét lásd 4. kép. 19. sz.

a.) 8. A koponya mellett, a tarkó közelében bronz sodronyból készült kis, nyitott *karika* (3), mely fülönfüggő, vagy hajkarika lehetett. 9. A bal felsőkar mellett 4 drb, kampós végű kis *vastárgy* (1. 2. 4. 5.). 10. A bal kézfejen kívül állatsont és azon egy *tyuktojás* összetört héja.

19. *sír*. [18., 20. kép.] és (19. kép.) ÉÉK₂₀-DDNy 200⁰ tájolású sírűregben 160 cm. mélyen, hanyattfekvő női csontváz, a mint 18. sz. képünk mutatja. Hossza 170 cm. *Mellékletek*: 1. A váll magasságában, a gerincesonton, két *vas fibulának* hiányos töredékei (4a., 4b., 5a., 5b.). Mindkettőből csak a rugótartására szolgáló tüske töredéke-, a kengyel egy része és két tű töredék (1. 3.) maradt fenn s így csak annyit állapíthatunk meg róluk, hogy a kéttagú fibulához tartoznak és azt, hogy négyzetes átmetszetű kengyelük erősen ívelt. 2. A nyakról való a (6.) sz. alatt bemutatott 19 drb karneol gyöngyszem. Mindannyinak alakja hasábos, azzal a különbséggel, hogy kettő négyzetes alapú, — a többi pedig téglányalapú hasáb formát mutat. A hasáb élei a sarkakon le vannak tompítva annyira, hogy az így előállt élek rombus alakú sík felületet zárnak körül a hosszanti oldalakon. Méreteik, a mint rajzunk is mutatja, nagyon különbözők; két egyforma méretűt nem is találunk köztük. Hasonlatosan variál színük, mely a hússzín és sötét fress közötti átmeneteket mutatja. A legtöbbnek anyaga eres, de vannak közöttük érnélküliek is. Vala-

mennyi áttetsző. 3. A koponya mellől, a sírűreg ék-i sarkából került elő egy nagyobb *tál* [20. kép. 1.] és 4. ebből egy kis *tál* [20. kép. 2.]. Mindkettő finom anyagból, korongon készült. Hamúszürke színűek, külső felületük a gyantás bevonástól tompán fénylő. A nagy tál feneké kiugró és közepén bemélyedő (Átmetszetét lásd 4. kép. 16. sz. a.); a kis tálé kiugró és lapos. Nem hagyhatjuk említés nélkül, hogy kis tálunk vállán az 1 cm. széles és kissé bemélyített, fény nélküli hornyolatot itt is megtaláljuk a fénylő zeg-zugos vonalat. 5. A koponya és tál között feküdt az égetett agyagból való orsókarika (2.). Itt említjük meg, hogy abban a *kubikban*, a melyből 19. sírünk kikerült, szorványosan került elő több korongon készült edénytöredék, melyek utólagosan egy edényhez tartozónak bizonyultak. A hiányos töredékeiből összeállított edényke a 13. sír edényeivel azonos anyagú, technikájú és népvándorláskori formát mutat lapos fenékkal és vállán 3 párhuzamosan szaladó mélyített vonallal. Felülete ennek is érdekes. A lelet-körülményekből ítélve nem számíthatjuk a 19. sír mellékletei közé.

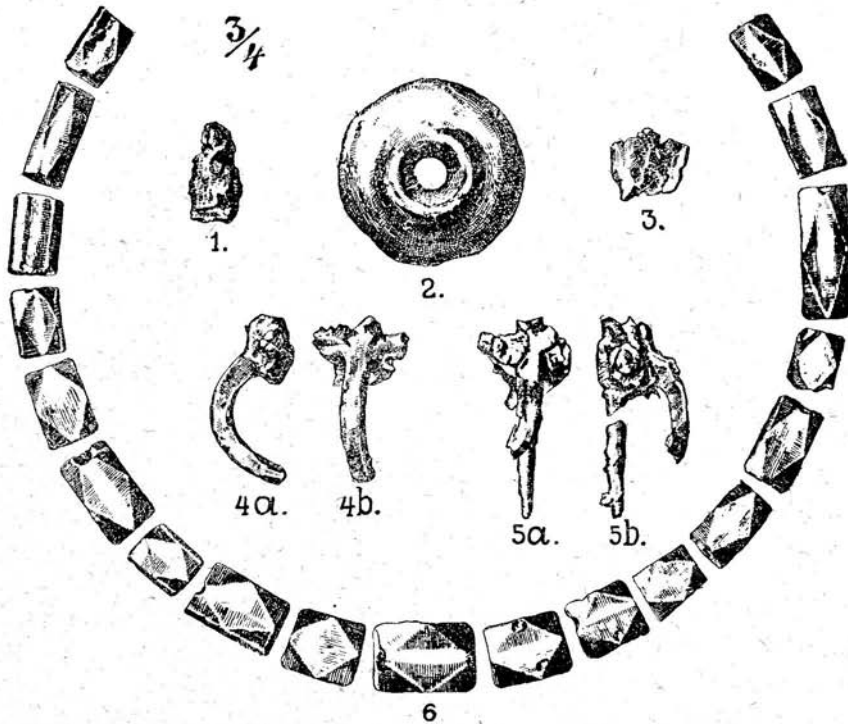
20. sír. (21. kép.) 40 cm. mélyen, ÉÉK 20°-DDNy 200° irányú sírűregben, hanyattfekvő csontváz; koponyája kissé baloldalra fordult; a bal kar kinyújtva a bal medencecsont szélén pihent, a jobb alkar a hasűreg fölé hajlítva kézfejjével érintette a bal alsókart; bal lába egyenesen ki volt nyújtva, jobb lába pedig zsugorítva úgy, hogy a két térd érintkezett. Hossza 160 cm. *Mellékletek*: A jobb és bal vállcsonton egy-egy bronz fibula. 1. Aláhajtott lábú, lemezes testű fibula (2 a, 2 b) alsó íjjalással, azaz a rugófeszítésére szolgáló íjj (hurok) a kengyel alsó lapjához támaszkodik, a sodronytekercset tartó tüske két végén pedig egy-egy kis bronzgomb ül s a hurok e gomb mellől indul ki. Hátán az élek részben tompítottak,

18. kép. A 19. sír képe. (Fénykép-felvétel.)

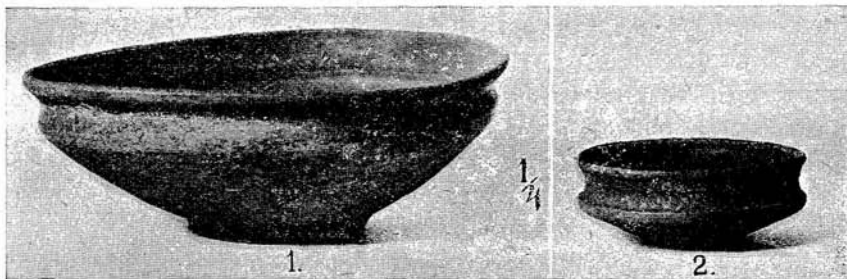
Fig. 18. Vue de la sépulture 19. (Photographie.)

lába három oldalú hasábos felületet mutat. Az aláhajtott lábból képezett tütok sodronyos nyúlványának felvételére a kengyel töve mind-

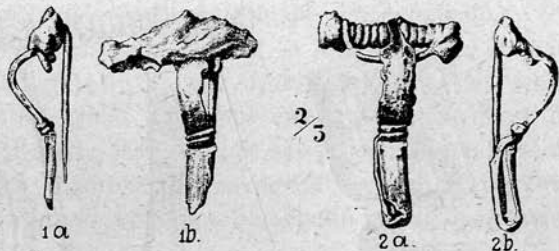
10. kép. Mellékletek a 19. sírból.
Fig. 19. Objets de la sépulture 19.

két oldalon kissé be van metszve. 2. Azonos fibula (1 a., 1 b.) az előbbivel, de lemezes teste kevésbé profilált és a rövid íjj közvetlenül a nyak alatt kétszer veszi azt körül.

20. kép. A 19. sírban talált edények.
Fig. 20. Vases trouvés dans la sépulture no. 19.

21. sír. KDK 100°-NyÉNy 280° irányú sírgödörben, 35 cm. mélyen, hanyattfekvő csontváz; a koponya baloldalára fordult; a bal kar a test mellett kinyújtva, a jobb alsókar pedig a jobb mellüreg fölé visszahajtva. A lábak a felsőtest hosszirányából balra úgy voltak kimozdúlva, hogy az egymással párhuzamosan álló combcsontok ezzel kbl. 45° szöveget zártak be. Legmélyebben a medencecsontok feküdtek és ezektől a koponya és lábfejek felé haladva úgy a felső, mint az alsó testrészek fokozatosan magasabban feküdtek úgy, hogy a lábfejek a föld felszínéig értek, miért is az eke javarészüket elhordotta. Mindenesetre bolygatott, vagy legalább is gondatlan temetkezésből származó emlékekkel van dolgunk. — Mellékletet nem tartalmazott.

21. kép. Bronz fibulák a 20. sírból.

Fig. 21. Fibules en bronze trouvés dans la sépulture 20.

22. sír. [22. kép.] Bizonyára rabolt sír, melyben emberi csontokat nem találtunk, de amelyből 3 drb, ÉÉK 20°-DDNy 200° irányban elhelyezkedő agyagedény került elő. A sírüreg méreteit nem sikerült pontosan megállapítanunk, mert a csekély, 35 cm. mélységben, e helyen a humusréteg vastagabb volt, semhogy az üreg széléit az egységes színű föld közt konstatálhattuk volna. Nem valószínű, hogy ez edénykék a 23., szintén bolygatott sír mellékletei voltak egykor s csak a rablás alkalmával kerültek e másodlagos helyükre. 1. 2. Szabadkézből formált, durva anyagú edénykék. A föld nyomása alatt összetörték és jórészt elmállottak. 3. Kis bögre. [22. kép.] Azonos anyagú és kidolgozású többi hamúsürke színű edénykéinkkel; nyaka alatt borda szalad körül, pereme mondhatni felálló, feneke profilált.¹ [Átmetszetét lásd 4. kép. 20. sz. a.]

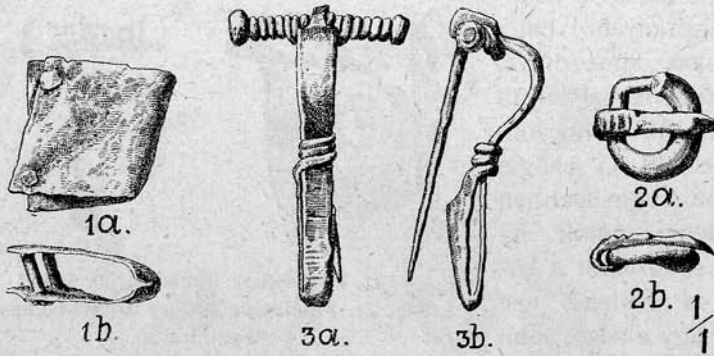
22. kép. Edény a 22. sírből.

Fig. 22. Vase trouvé dans la sépulture 22.

23. sír. (23. kép) és [24. kép.] 60 cm. mélyen ÉÉK 20°—DDNy 200° irányú sírüregben mindössze két fogtöredék és egy kis vállcsont jelzi, hogy egykor kis gyermeket temettek e helyre. A csontok meg-

¹ Teljesen azonos formájú, anyagú és technikájú edénykét őriz az Erd. Nemz. Múz. régiségtára Gernyeszegről, tehát szintén a Maros völgyéből 1977 lelt. sz. alatt.

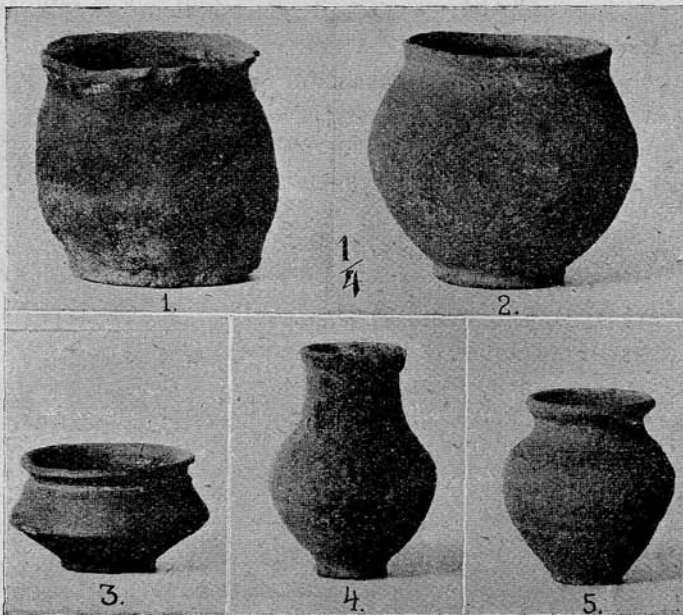
semmisültek, vagy áldozatául estek a bolygatásnak, melynek a sír bizonyára ki volt téve. Erre mutat az is, hogy a ránk maradt mellékletek rendetlenül hevertek a mindössze 50 cm. hosszú sírüregben.

23. kép. Bronz és ezüst tárgyak a 23. sírból.

Fig. 23. Objets en bronze et en argent trouvés dans la sépulture 23.

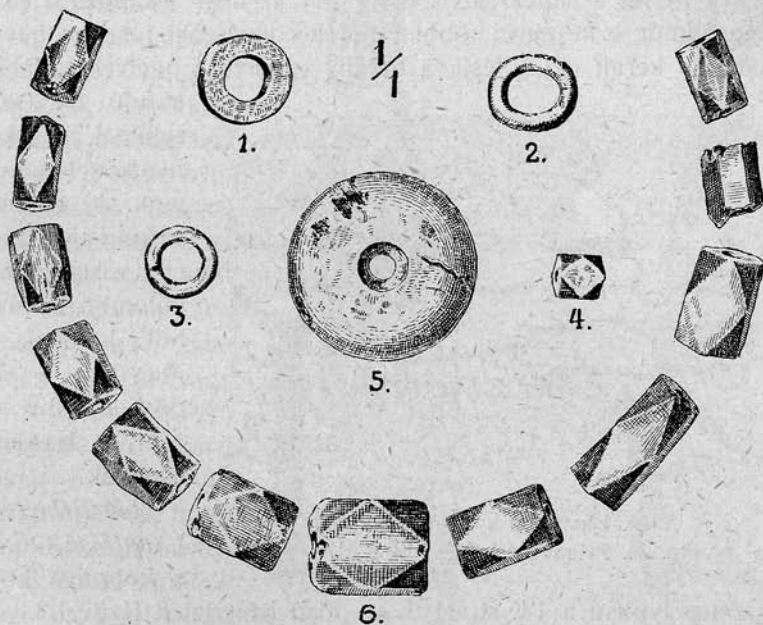
Mellékletek: 1. A sírüreg dny.-i sarkából aláhajtott lábú bronz *fibula* (3 a., 3 b.). Azonos a 20. sírnál 2. sz. alatt leírt fibulával, azzal a különbséggel mégis, hogy ennek lábát gazdagabb vonaldísz fedi. 2. A

24. kép. A 23. sírban talált edények.

Fig. 24. Pots trouvés dans la sépulture 23.

sír dk.-i sarkában nyitott karikából formált kis ezüst *szíjvég* (2a., 2b.) lemezes tuskéval. 3. A sír ek.-i feléből az edények közül került elő egy vékony bronzlemezből hajlított-, szabálytalan hossznegyszög alakú *szegély lemez*, melyet nyitott hosszabb végén két szegecs tart össze (1 a., 1 b.). 4. Szürkés-fekete színű kis *tál* [3.]. Azonos formájú és technikájú a 18. sírnál 2. sz. alatti leírt tállal, csakhogy ennél a feneke lapos, nyakán rácsíszolt zeg-zug vonal látható és ugyancsak nyakán 3 m/m széles, fehér sáv szalad körül, mely utóbbi krétás anyagból van a felületre vékonyan rárakva. A zeg-zug vonal becsíszolása a fehér sáv felrakása után történt. 5. Széles szájnylású *fazék*, hamuszürke anyagból korongolt; pereme csaknem felálló, feneke kiugró és középen bemélyülő; nyakán keskeny

25. kép. Mellékletek a 26. sírból.
Fig. 25. Objets de la sépulture 26.

borda fut körül; felületét kalcinált patina fedi. [2.] (Átmetszetét lásd 4. kép, 28. sz. a.) 6. Magasnyakú, füles *csupor* [4.]. Füle hiányzik. Korongon készült, anyaga eléggé finoman iszapolt, színe vöröses-barna, talpa kiugró, lapos; külső felülete érdes (Átmetszetét lásd 4. kép, 10. sz. a.). 7. Korongon készült *bögre* [5.]; hasonló formát és azonos technikát mutat a 13. sírnál leírt edényekkel. Vállán 3, helyenként 4 mélyített vonal szalad körül, talpa lapos (Átmetszetét lásd 4. kép, 30. sz. a.). 8. Szabadkézből formált, szabad tűzhelynél égetett durva anyagú *bögre*. [1.] Színe feketés-barna. (Átmetszetét lásd 4. kép, 36. sz. a.)

24. sír. ÉNy-DK irányú tájolással, 120 cm. mélyen, kinyújtott végtagokkal hanyattfektetett csontváz; koponyája jobb oldalra fordult. Hossza 170 cm. *Mellékletet nem tartalmazott.*

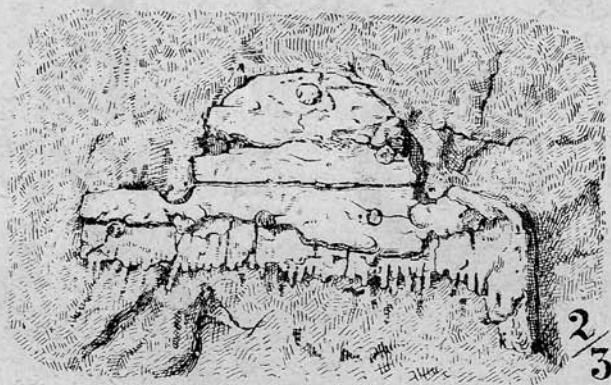
25. sír. 45. cm. mélyen, Ny-K irányú sírűregben hanyattfekvő csontváz; arccal keletre nézett. A jobb oldali végtagok és a bal lábszár már előbb elkallódtak a fővénybányában. A sír felfedett részében *mellékletet nem találtunk.*

26. sír. (25—28. kép) és [29., 30. kép.] 160 cm. mélyen, agyagos fővény között, nagyon holygatott sír. Az É—D. irányú sírűregben az embercsontok és az alább leírandó mellékletek a legnagyobb rendetlenségben heverték, de azért bizonyosan megállapíthattuk a koponya eredeti fekvésének helyét a sír északi felében. Bár az alsó állkapocs a sír déli sarkában feküdt, a koponya többi töredékei az északi részben heverték s közülük elő a fésű, a bárány csontváza, melyeket alább le-

írandó 64. sz. sírűregnél is a koponya közelében találtunk. Az emlékek a sírűreg alján 15—20 cm. vastag rétegből különböző nívaukból kerültek elő. Magában a sírgödörben több kavi-csot és faszenet is találtunk.

Mellékletek: 1.

Csontfésű (26. kép) a koponya közelé-

26. kép. Fésű a 26. sírből.

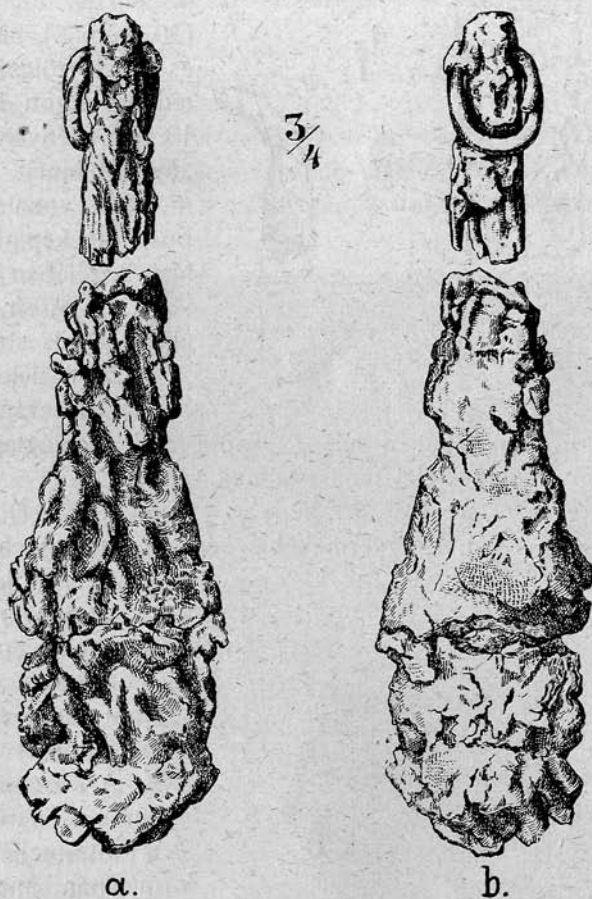
Fig. 26. Peigne de la sépulture 26.

ből. Azonos típusú a 14. sírnál 5. sz. alatt ismertetett fésűvel. Gyöngye fenntartású, fogai letörtek; hosszukás testén 5, félkörös fején 3 vasszegecs tartja össze alkatrészeit. 2. Az embercsontok közt szétszórta *gyöngyök* heverték, melyek közül a 12 drb karneolból készült (25. kép 6.) hossz-négyszög alapú hasábos formát mutat tompított éllel s így azonos típusúak a 19. sírnál 2. sz. a. ismertetett gyöngyökkel. Színük bordóba játszó vörös, valamennyi áttetsző. Két korongalakú nagy gyöngynek (25. kép 5.) az anyaga borostyánkő (egyiknek csak $\frac{1}{4}$ része maradt ránc), míg a másik két gyöngyszem üvegből készült, színük kék; egyiknek alakja karika (25. kép 3.); a másiké tompított élű koczka (25. kép 4.). 3. A bal medencecsont közelében találtunk két kis *bronzkarikát* (25. kép 1., 2.), egyik hengeres sodronyból készült, a másiknak karikája hossz-négyszöges átmetszetű. 4. A ballábszár közelében feküdt a fél-

piskóta formát mutató, vasrozsdával összekötött tárgy (27. kép a., b.), melynek felületén (b.) jókora szövetdarabokat konzervált a vasrozsdá. E felső részen meglehetősen síma felületet mutat, alsó részén (a.) 1 cm.-nyi átmérővel bíró vaskarikák rendetlen halmaza látható. Nagy valószínűséggel hozzátartozik a visszahajlított vaslemezből formált, hasábos testű töredék is (a rajzon a felső rész), melynek felső végén, a lemez visszahajlítása alkalmával for-

mált nyíláson, végeivel egymásra áthajló, bronzsodronyból való, nyitott karika van áthúzva. E feltevés helyességét támogatja az a körülmény, hogy e töredéknek a karikákat tartalmazó alsó részszel azonosan oxidált felülete amazéval azonos szövetdarabokat konzervált. Az apró karikák halmazában alig láthatunk mást, mint egy láncz részeit, vagy ha a 3. szám alatt leírt, szabadon álló bronzkarikák és a 2. sz. alatti üvegkarika mintájára ezeket is szabadon állóknak tekintjük (összekötő tagokat nem észleltünk a karikák közt), a legkülömbözőbb cél szolgáltatásban állhattak, mint díszítő tagok, vagy mint valami tárgy szerelékei.

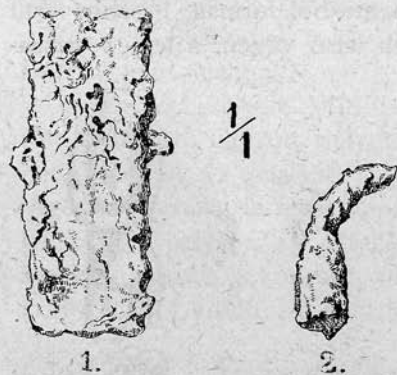
5. A koponya közelében, az *állatsontok* közt, talán *vaskés* töredék (28. kép 1.) és hajlított végű *vastüske* (28. kép 2.). 6. A sír különböző részéből *üveg pohár* néhány darab apró töredéke; az egyik nagyobb töredéken vízszintes irányú hornyolat szalad körül s úgy e díszítésével, valamint fölfelé vékonyodó falával emlékeztet a szórványos leleteink közt képben is bemutatott üveg pohárra (108. kép). 7. Finoman

27. kép. Vastárgy a 26. sírból.

Fig. 27. Objet en fer de la sépulture 26.

iszapolt anyagból, korongon készült *fazék* [29. kép]. Színe feketés-szürke, törési felülete vörös. Csonkakúp alakú alsó és felső részből van összetéve. Külső felülete érdes és öt körülfutó széles hornyolattal profilált; tág szájának széles, lapos pereme, mint a római vegyítő edényeknél,

28. kép. Vastárgyak a 26. sírből.
Fig. 28. Objets en fer de la sépulture 26.

derékszög alatt ül az oldalfalakon, fenéke kiugró és lapos. (Átmetszetét lásd 4. kép 9. sz. a.) 8. Hamuszürke *tál* [30. kép 2.], hirtelen kihajló peremmel és befelé tölcésesedő fenékkal, szintén korongon készült. 9. Kis *fazék*, a 13. sír edényeivel egyező technikát és anyagot mutat. Vállán két párhuzamos mélyített vonal; fenéke kiugró és lapos [30. kép 1.]. 10. A koponya és fésű közelében egy *bárány* teljes csontváza. 11. A sír déli sarkából disznó-állkapocs és sonkabokacsontok.

26 (1). lelet. 75 cm. mélyen kis helyre összezsúfolva találtunk pár koponyatöredéket a felső állkapocscsal és végtagokból származó csontokat. Mellékletet nem találtunk.

27. *sír*. [31., 33. kép] és (32. kép.) É—D irányú sírűregben, 105 cm. mélyen, kis gyermek hanyattfekvő, gyöngye fenntartású csontváza. A koponya a föld nyomása alatt összetört; csupán a felső karcsontokat, a vállcsontokat, pár oldalbordát és két kis combcsont részletet találtunk meg, a többi csont elmállott. 31. sz. képünk a sírt kibontás utáni állapotában mutatja. A közepén álló tál a gyermek gyomrára, illetve hasára volt helyezve és a többi mellékletekkel együtt eredeti formájában mutatja a sírhatétel módját. A csontváz hossza a koponyatetőtől a combcsont végéig 49 cm., de mellékletekkel együtt 100 cm. hosszú sírűreget igényelt. Az edénymellékletek, a mint láthatjuk, úgy vannak csoportosítva, hogy a 12 edényke közül

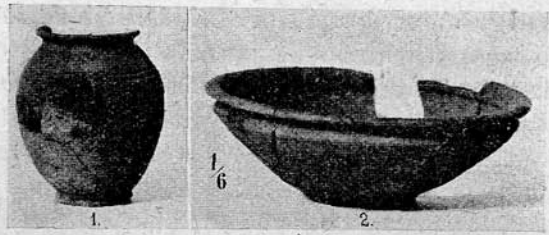

29. kép. Edény a 26. sírből.
Fig. 29. Vase de la sépulture 26.

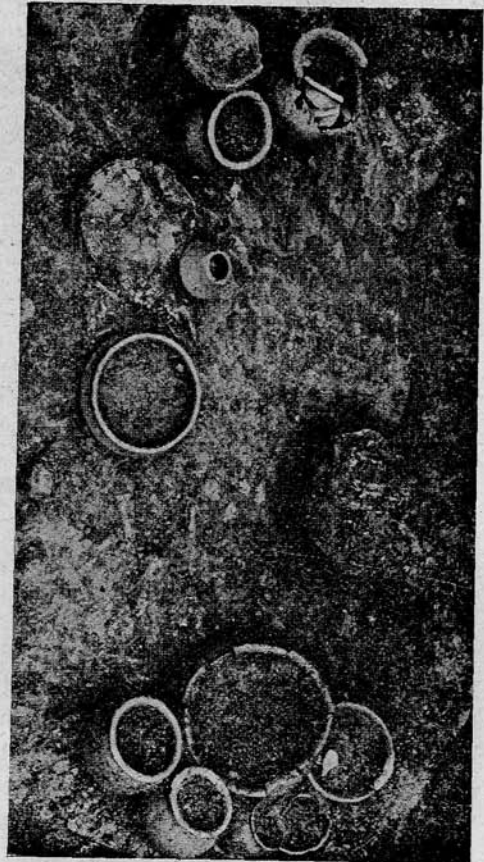
7 drb a lábfejnél (1 drb t. i. a nagy tálban van), 3 drb a koponya mögött, 1 a szájnylás közelében és 1 a hasüreg fölött van elhelyezve.

Mellékletek: 1. A jobb és bal mellüreg felett, a külső szélen egy-

egy *ezüst fibula*. A jobb-
oldali fejjel lefelé állott,
a baloldali fejével a felső
karcsont forgója felé for-
dult. Mindkettő kéttágú,
lemezes testű, aláhajtott
lábú. Ép példányunkon
(30. kép 1a., 1b.) a fej
szerkezete alsó íjjalású
s az íj a sodrony-
kercs két végét köti össze; a sodronyt tartó vastúske végeire két kis
gomb van erősítve. Másik példányunk feje részben elkallódott (32. kép
3a, 3b); a test mindkettőnél a nyaktól a lábak végéig fokozatosan kes-
kenyedő lemezből készült és a
hát egész hossza, valamint a
lábak is két sorjában elhelye-
zett, alig kivehető félköríves és
zeg-zug vonalas beütésekkel
díszítettek, de annyira sekélyek
és határozatlanok e bemélye-
dések, hogy szívesebben tart-
juk reszelőtől, vagy a formáló
kalapácstól származó esetleges
bemélyedéseknek (fasciati), mint
tervszerűen alkalmazott díszí-
téseknek. Mindkét fibulánk nya-
kán, annak szélességében két
pont van a vékony lemezből
belülről kidomborítva. A fibu-
lák testén az aláhajtott láb sod-
ronynyulványának felvételére
szolgáló bemetszések ez eset-
ben hiányoznak. A tört fibula
fejéhez szövetmaradványok ta-
padnak. 2. A jobb vállcsont
magasságában, attól 10 cm.-nyi
távolságban kifelé, vékony sod-
ronyból készült *ezüstkarika* (5.),
melynek végei többszörös csa-
varodással veszik körül a karika
testét. 3. A baloldali fibula kö-
zelében korongalakú, kis boros-

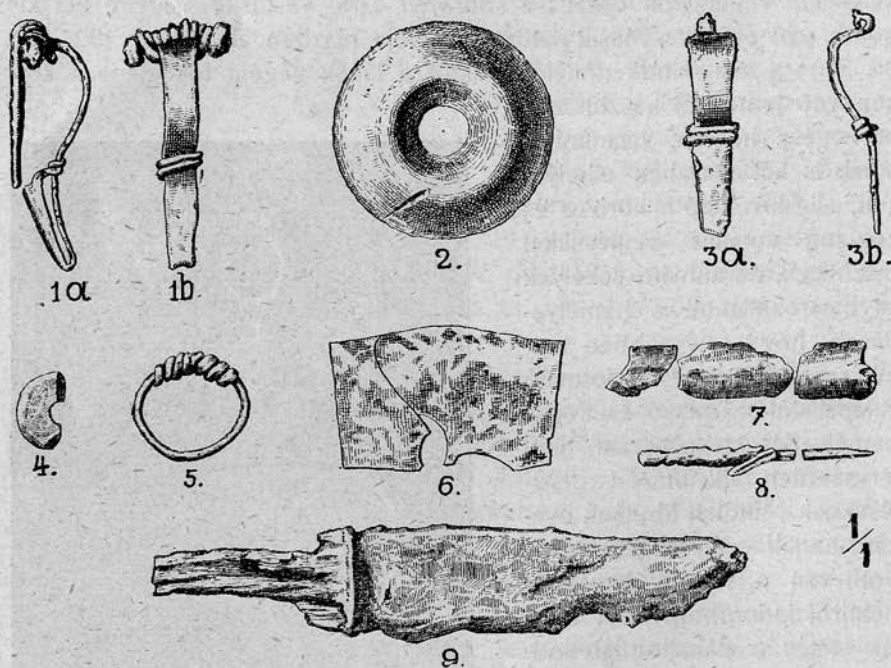

30. kép. Edények a 26. sírból.
Fig. 30. Vases de la sépulture 26.

31. kép. A 27. sír képe.
Fig. 31. Vue de la sépulture 27.

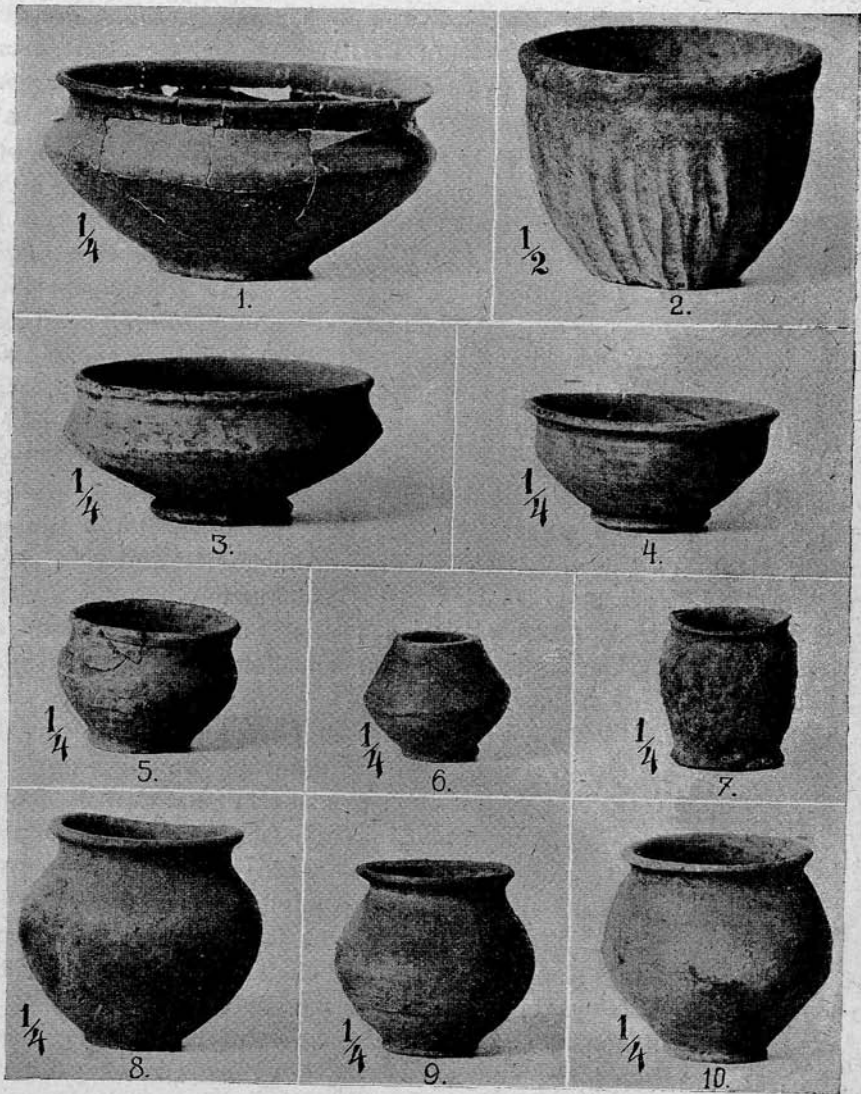
tyán *gyöngyszem* töredéke (4.). 4. A jobboldalon, a lábszár mellett, $\frac{1}{4}$ m/m. vastagságú lemezből készült, hossznegyszög formát mutató, átlátszó üvegdarab, mely domború felén vörösesbarna opalizált felületű. (6.) Ugyancsak innen került elő egy vastagfalú üvegedény (pohár?) néhány apró töredéke. 5. A lábfejnél és a gyomorüreg felett elhelyezett tál között kis *vaskés* (9.); aránylag hosszú nyélnyújtványa farostokat konzervált, egyenes hátú pengéje bőrtokba volt bujtatva, melynek egy része szintén megmaradt. 6. A fejnél elhelyezett edények közt, a koponya baloldalán találtuk a (8.) sz. alatt bemutatott kis *vastű* töredékét és csonttökjének megmaradt kis részletét (7.). A 12 edényke közül 11 drb korongon-, egy

32. kép. Mellékletek a 27. sírból.
Fig. 32. Objets de la sépulture 27.

szabadkézből készült. Rövid leírásukat a koponya mögé helyezettekkel kezdjük és a lábfejek felé haladva elhelyezésük sorrendjében adjuk úgy, hogy a lábfejnél fekvő tál körüli edénykéket balról jobbra haladva soroljuk fel. 7. Edény *fenékrész*; ilyen állapotban került a sírba. Durvábban iszapolt anyagból, korongon készült; foltos égetésű, vörösesbarna színű. Emlékeztet a 13. sír edényeire. Talpa kiugró és befelé tölcséresedő. 8. *Bögre*; hasonló kidolgozása, mint az előbbi, de színe barnásszürke, felülete érdes [33. kép 8.]. Belsejében, a föld között, 2 drb égetett agyagból készült orsógombot (32. kép 2.) találtunk. Egyik félig elmállott.

9. Eltört *bögre*; azonos anyagú és kidolgozása a 7. sz. alatti edény-töredékekkel, csak feneke lapos [102. kép 3. sz.]. Képe tévedésből került a 74. sír edényei közé. 10. Római kis *edényke*; eredetileg füles

33. kép. Edények a 27. sírből. (Ide tartozik még a 102. kép 3. sz. alatti edény.)
Fig. 33. Vases de la sépulture 27. (Le vase mentionné dans le fig. 102. sou le no. 3. appartient aussi à le groupe.

volt, de csonkán került sírba. Alakja két-, alapjaikkal összefordított csonka kúpformát mutat [33. kép 6.]; finomul iszapolt anyaga egységesen

halvány vörös színre égetett; pereme megvastagodás nélküli, lapos; feneke profilált. Alján VII-hez hasonló bekarcolás látható. (Átmetszete 4. kép 39. sz. a.) 11. *Tál* a gyomorüregről [33. kép 3.]. Hamúszürke anyaga eléggé finoman iszapolt; nyakán vékony borda szalad körül. (Átmetszetét lásd a 4. kép 24. sz. a.) Kakascsontokat találtunk benne. 12. Nagyobb *tál* a sír déli feléből [33. kép 1.], belseje egységesen szürkésfekete színű, külseje gyantás anyaggal bevont és foltos; alján vöröses, fennebb szürkébe játszó fekete; feneke alig kiugró, lapos; nyakán köröskörül zeg-zug vonalak vannak rácsiszolva. Korongon készült. 13. Korongolt, hamúszürke *bögre*, lapos fenékkal [33. kép 10.]. 14. Hasonló anyagú kis *bögre*, szintén lapos fenékkal [33. kép 9.]. 15. Szabadkézből formált pohár [33. kép 7.], alján ujjbnyomásos díszítéssel; feneke lapos. (Átmetszetét lásd 4. kép 34. sz. a.) Szabadtüzhelynél égették, színe vöröses barna. 16. Hamúszürke színű, korongolt edényke, lapos fenékkal; pereme kissé profilált [33. kép 5.]. 17. Kékesszürke színű anyagból való kis *tál* [33. kép 4.]. Iszapolása és korongolása, valamint égetése tökéletesebb, mint eddigi leírt szürke színű edényeinké; feneke bemélyülő. (Átmetszetét a 4. kép 23. sz. rajza mutatja.) 18. A lábfejnél elhelyezett nagy tálból került elő egy, az előbbivel azonos anyagú és finomságú pohár [33. kép 2.]. Testét vállától a talpáig húzott, párhuzamos hornyolatok díszítik. (Átmetszetét lásd a 4. kép 21. sz. alatt.) E két utóbbi edénykét joggal tarthatjuk a római agyagművesség emlékének. 19. A sír keleti felében, a medencecsontoktól 20 cm. távolságra kis területen nagyon elmállott vékony állatesontok feküdtek.

27 (1). sír. (34. kép). É—D irányú sírüregben hiányos csontváz. A felső test a medencecsontokkal együtt a bányába omlott s így mi eredeti helyzetükben csak a lábcsontokat találtuk 55 cm. mélyen. A felszínén megbolygatott föld közt, a lábak felett, rendetlenül találtunk rá a karcsontokra, melyek valószínűleg a bányába beomlott és onnan újból kihányt földdel kerültek harmadlagos fekvőhelyükre. — A jobb térd külső oldaláról került elő a 34. képen bemutatott borostyánból való, táskaalakú gyöngyszem töredék. E megmaradt részen átfúrásnak nyomát nem találjuk, ellenben törési felületén látszik, hogy ez elkeskenyedő részét sekély rovátka vette körül.

34. kép. Borostyángyöngyszem a 27(1). sírből. Fig. 34. Perle en ambre jaune de la sépulture 27(1).

28. sír. 50 cm. mélyen, ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő embericsontváz. A koponya kissé bal oldalára dült és a bal váll felé előre csúszott. Hossza 180 cm. *Melléklet*: semmi.

29. sír. [35. kép.] és (36. kép.). É—D irányú sírüregben, 80 cm.

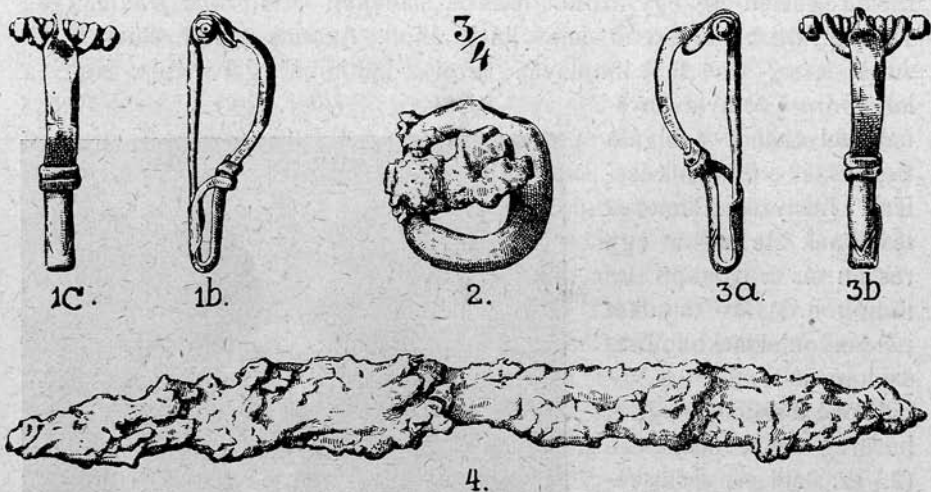
mélyen, fővény között, jó fentartású, de hiányos csontváz. A lábak a bányába már előbb beomlottak. Az épen maradt felső test hanyatt feküdt, a mint 35. képünkön látható. *Mellékletek*: 1. A bal- és jobboldali mellüreg felett egy-egy azonos típusu, aláhajtott lábú *bronz fibula*. (1a., 1b., 3a., 3b.). Mindkettő fejjel lefelé állott. Azonos szerkezetűek a 20. sírnál 1. sz. alatt leírt fibulával, azzal a különbséggel mégis, hogy a láb sodronyos nyúlványának felvételére szolgáló bemetszés e fibuláink testéről hiányzik. Lemezes testüknek éle a hát egy részén és a lábakon le-tompított. A láb mindkét példányon ékalakban ösz-szefutó két mélyített vonalkával díszített. — 2. A hasüreg felett találtuk a (2.) sz. alatti —, vastüskével ellátott s részben üre-gesen öntött *bronzcsattot*, míg a görbehátú *raskés* (4.) a koponya mögött feküdt.

30. sír. (37. kép) és [38. kép.]. É—D irányú sírűregben, 90 cm. mélyen, rabolt sír. A koponya töredékei a sír északi felében feküdtek, a többi embercsontok, valamint a mellékletek szanaszét dobálva a legnagyobb rendtelenségben kerültek elő a sírűreg különböző részeiből. *Mellékletek*: 1. A sír déli sarkából félkoron-gosfejű csontfésű (3.), szerkezete azonos a 14. sír csontfésűjének szerkezetével; a fedőlapokat a fejnél 3, a hosszúkás testen 5 vasszegecs tartja össze a hat részből álló maggal. Nyakán és testén vízszintes hornyolatok láthatók. 2. Rossz fentartású *vasszívég* (1.) 3. *Kés* vasnyélnyújt-ványának töredéke egy, a csontnyél ráerősítésére szolgáló hosszú bronz-

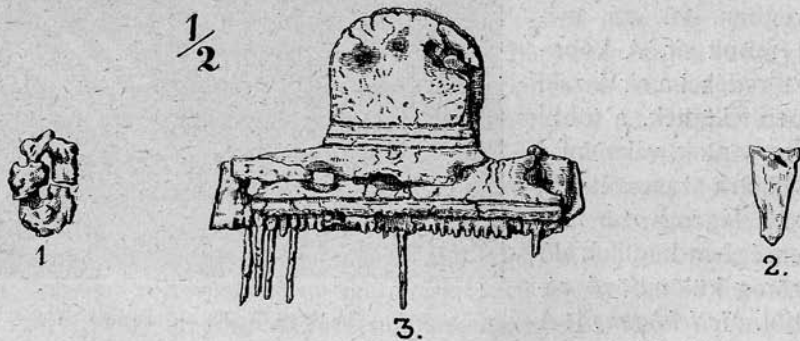
35. kép. A 29. sír képe
Fig. 35. Vue de la sépulture 29.

szegeccsel (2.) 4. *Tál* [38. kép], töredékeiből összeállítva; azonos formát és technikát mutat eddig tárgyalt tál típusainkkal, de színe barnás-vörös. (Átmetsz. 4 kép 12. sz. a.)

36. kép. Bronz- és vastárgyak a 29. sírból.
Fig. 36. Objets en bronze et en fer de la sépulture 29.

31. *sír*. [39., 41. kép] és (40. kép.). 110 cm. mélyen, ÉÉK 15° –DDNy 195° tájolású, félig hanyattfekvő gyermeksontváz jobb oldalára fordult koponyával, amint 39. képünkön látható. Hossza 52 cm., a sír-

37. kép. Fésű- és vastárgyak a 30. sírből.
Fig. 37. Peigne en os et objets en fer de la sépulture 30.

üreg hossza, alján 1 m. *Mellékletek*: 1., 2. Az öv tájáról egy kisebb és egy nagyobb bronzcsatt (1., 2.), melyeknek hengeres tuskéje a csatt gyűrűjére ráhajlik (a rajzon nem vehető jól ki). 3. A balkézfej mellől kis *vaskés* töredékei (4.); nyeléhez farostok tapadnak. 4. A koponya mögött, az edények

által körülvett állatcsontok között *tűhöz* hasonló hengeres kis vastárgy töredéke, melynek rozsdája valószínűleg fatokjának részeit konzerválta. 5. A koponya bal oldalán *csontfésű*, fogaival északnak fordulva (3.); azonos szerkezetű eddig látott fésűinkkel, csak kisebb méretű és az itt alkalmazott bronzszegek száma nagyobb és elhelyezésük más. A sírban talált 11 darab edényke rövid leírását itt is elhelyezésük sorrendjében, északról dél felé haladva adjuk. Valamennyi korongon készült. 6. *Kis tál* [3.]; a formáló lemez nyomán apró kavicszemek ugrottak ki külső felületéből, melyek hosszabb-rövidebb vonalon felkarcolták az edény testét, különben elég

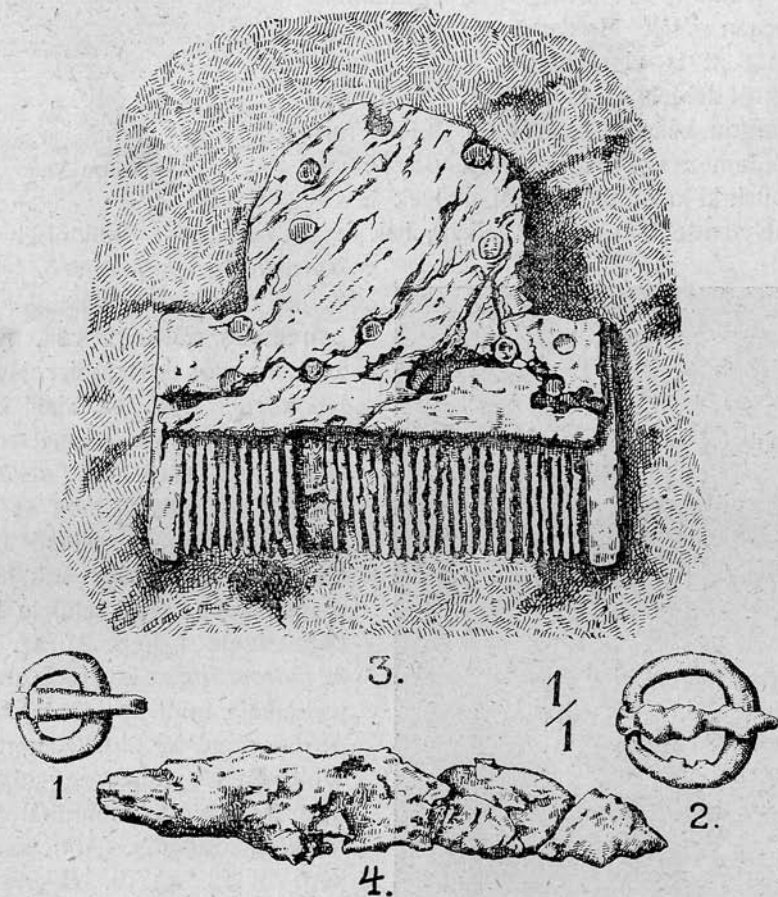
38. kép. Edény a 30. sírból.
Fig. 38. Vase trouvée dans la
sépulture 30.

39. kép. A 31. sír képe.
Fig. 39. Vue de la sépulture 31.

finoman iszapolt; külső felülete barna és gyantás anyagtól tömpan fénylő, vállán borda, nyakán zeg-zug vonalas rácsíszolás szalad körül. A 7. sz. alatti edény fedőjéül szolgált. (Átmetszete 4. kép. 8. sz. alatt). 7. *Fazék* [1.], anyaga, technikája, mint az előbbié; vállán borda. Külső felületét a kalcinált patina sok helyen megtámadta s azért felülete érdes. (Átmetszete 4. kép. 27. sz. alatt). 8. *Háromfülű csésze* [4.]; anyaga, technikája, mint az előbbieké; lapos pereme az oldalfalakon vízszintesen áll, vállán zeg-zug vonalas rácsíszolás; mindhárom fül rárakott, szalagos. (Átmetszete 4. kép. 5. sz. a.). 9. *Bögre* [9.]; a népvándorlaskori edények technikáját mutatja. Színe barnás-szürke, felülete minden bevonás nélküli, érdes és két párhuzamos, mélyített vonal tagozza vállát; feneke lapos. 10. Szürkés-fekete színű, gyantás bevonással ellátott *bögre* [5.]; nyakán a 15 m/m. széles hornyolt szalag be-

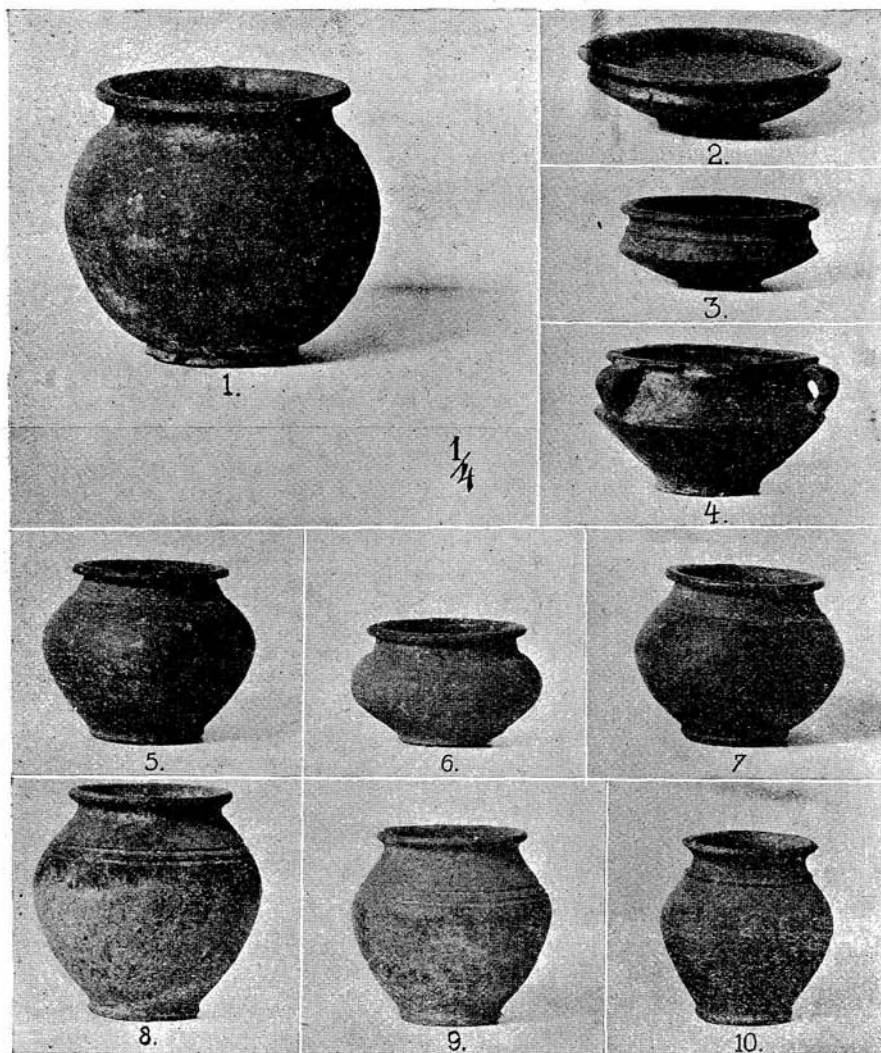
vonás nélküli és hullámvonalas becsíszolással ékített. 11. *Bögre*, a 9. sz. alattival azonos kidolgozású, színű és díszítésű. [8.] (Átmetszetét lásd 4. kép 32. sz. alatt). 12. *Kis bögre*, mint a 9. sz. alatti, csak szürkés-fekete színű és vállán borda szalad körül [10.]. 13. *Tál* az állatcsontok közeléből; csaknem egészen elmállott állapotban került elő, azért képen nem mutathatjuk be. Törési felülete vörös, külseje a bevonó-

40. kép. Melléklétek a 31. sírból.
Fig. 40. Objets de la sépulture 31.

anyagtól barnás-fekete; feneke lapos. 14. *Kis tál* [2.]; technikája egyező a 6. sz. alatti csészéjével, de hullámvonalas becsíszolás nélküli. (Átmetszetét lásd 4. kép 7. sz. a.). 15. *Bögre* [6.], mint a 10. sz. alatti, csak hamúszürke színű. (Átmetszete 4. kép 4. sz. alatt). 16. *Bögre* [7.] a 10. sz. alattival teljesen azonos, csak valamivel kisebb. (Átmetszete 4. kép 3. sz. alatt). 17. A koponya mögött disznó- és juhcsontok.

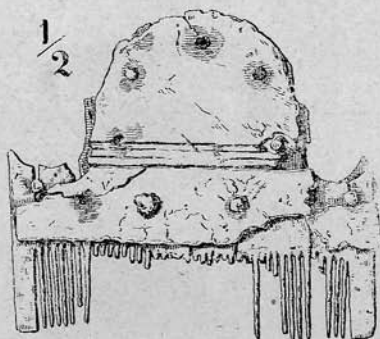
31(1) sír. A bánya déli szélén, 45 cm. mélyen, Ny—K tájolású hiányos csontváz. A medencecsontokon felüli rész a bányába omlott, a megmaradt alsó testrészek hanyattfekvő temetkezésre mutatnak. Melléklet nem került elő.

41. A 31. sírban talált edények.
Fig. 41. Vases trouvés dans la sépulture 31.

32. sír. (42. kép) és [43. kép]. A bánya északi részén, 1 m. mélyen, É—D tájolású, hanyattfekvő, hiányos csontváz. Az alsó testrészek a bányában kallódtak el; a koponya arccal délre nézett.

Mellékletek: 1. A koponya baloldalán a szokott típusú, de nagyobb méretű csontfésű (42. kép); az eddig látottaktól főleg abban tér el, hogy teste a vállakon félkörívesen kimetszett és fedőlapja mindkét oldalon két darabból készült, t. i. a félköríves záródású felső és a hosszénégyszöges alsó tagból. A felső tag alját párhuzamos hornyolatok díszítik s arra vannak hivatva, hogy a fedőlap tagjainak összeillesztési vonalát eltüntessék. A fésű részeinek összeillesztésére vasszegeceket használtak. 2., 3., 4. A koponya mögött sorjában elhelyezve 3 agyagedénykét találtunk [1., 2., 3.]; mindhárom korongon készült, de anyaguk durván iszapolt és nagy kavics szemcsékkel kevert; felületük bevonás nélküli, érdes; részben profilált fenéssel bírnak. Az [1.] sz. alattinak nyakán bordás dísz fut körül. Az edények és koponya felett 30 cm. mélyen faragatlan nagy terméskőre találtunk.

42. kép. Fésű a 32. sírból.

Fig. 42. Peigne de la sépulture 32.

33. sír. (44. kép.) ÉÉK 10°—DDNy 190° irányú sírűregben, 50 cm. mélyen, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő, arccal délre néző csontváz. Hossza 170 cm.

Mellékletek: 1. A jobboldali mellkas alsó szélén karikás testű vasesatt (3.). 2. A bal medencecsonton hasonló, de nagyobb vasesatt lehajló tuskével (1.). 3. A hasüreg felett keresztbe fektetett vaskís töredékei (4., 5., 6.). 4. A jobb kézcsuklón nyitott végű bronz *karperec* (2.), melynek karikája félkörös átmetszetű bronzhúzal. A karika végei megvastagodnak és e részeken rovátkákkal díszítettek.

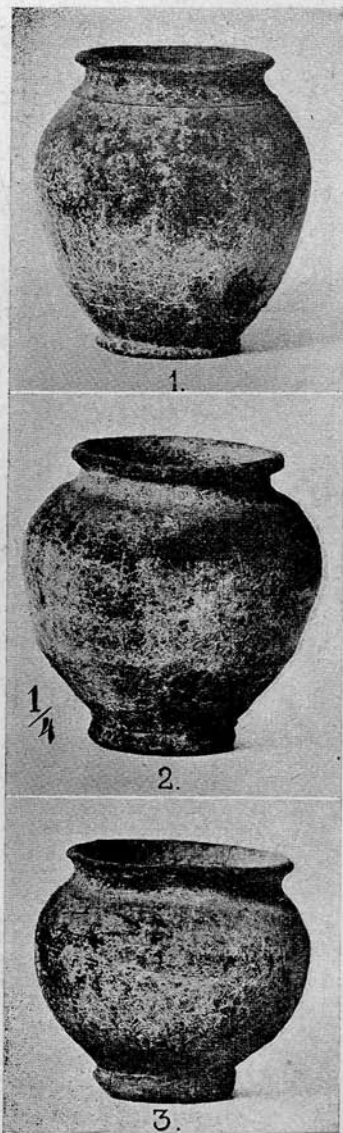
34. sír. ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású, hanyattfekvő hiányos csontváz, 50 cm. mélyen. Lábszárai a bányába beszakadtak; a koponya baloldalára fordult; jobb alsó karja a hasüreg felett áthajtván kézfejjel a bal medencecsonton nyugodott, míg bal alsó karja a test mellett kinyújtott felső karhoz annyira vissza volt hajlítva, hogy a kézfej a vállcsontot érintette. Mellékletet nem tartalmazott.

35. sír. 90 cm. mélyen, ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású, hanyattfekvő csontváz; koponyája hátra hanyatlott; jobbkarjának vállforgója a homlokkal egymagasságban feküdt s rendes helyzetéből vele együtt mozdult ki az alkar is, úgy, hogy az ujjpercek csak a medencecsont közép magasságáig értek le; a bal alkar a hasüreg fölé volt áthajlítva, a lábak egyenesen kinyújtva feküdtek. Hossza 184 cm. A balkar rendellenes helyzete a különben bolygatatlannak látszó sírban, mint annyi más esetben, úgy itt is gondatlan temetésre vagy arra mutat, hogy

nagyon oszlásnak indult állapotban temették el a halottat. Mellékletet nem tartalmazott.

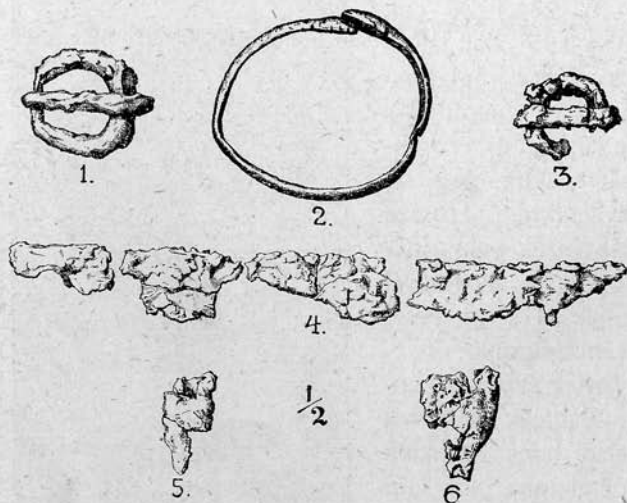
36. sír. (45. és 46. kép.) 30 cm. mélyen, ÉÉK 15°—DDNy 195° alatt tájolt, hanyattfekvő csontváz, kinyújtott végtagokkal; a koponya összetörve baloldalára dőlt; a ballábból csak a lábfejet és a combcsont legfelső töredékét találtuk meg, de ezeket természetes helyzetükben. Hossza 178 cm. A hiányzó lábrészek valószínűleg a fővény után való kutatás alkalmával ásott gödörben pusztultak el s így részben bolygatott sírral van dolgunk.

Mellékletek: 1. *Bronz szíjvég*; hengeres tuskéje a keretre aláhajlik; lemezes szíjszorító tagjának felső lapja kör alakú és ezüst szegecs hatol át rajta (45. kép 5a, 5b), 2. *Vascsat* töredék a szeméremcsontról (45. kép 3.). 3. Hengeres zárt *vaskarika* (46. kép 5.). 4. Kéttágú *vasfibula* töredéke (46. kép 7a, 7b); feje hiányzik, háta erősen ívelt (félkör); lemezes lába háromszög alakban kiszélesedik; tűtartótokja a láb baloldalfalának aláhajtása folytán állt elő. Tűjének töredékét (6.) sz. rajzunkon láthatjuk. Fibulánk vége felé szélesedő lábával szorosan csatlakozik alább leírandó néhány bronzfibulánkhöz. 5. Hasonló *vasfibula* lábának töredéke (1.). 6. *Vaskés* 3 drb töredéke (46. kép 10.). 7. Bizonytalan rendeltetésű, hosszukás *vaslemez* (töredék) (46. kép 2.). 8. Kis *vaskampó* (46. kép 3.). 9. *Ár* forma vastüske keskeny ütközővel (46. kép 8.). 10. *Csonthüvely* (46. kép 14.), melynek belsejéből tú alakú, hengeres vastárgy került ki (16.) s ennek egyik végén kis bronztüske (46. kép 17.) foglalt helyet. A hüvely a vele érintkező bronzpatinától egész hosszában megzöldült. 11. A vastú végén ülő bronztuskéhez hasonló, de annál jóval nagyobb két *bronztüske* is maradt ránk (45. kép 4. és 46. kép 9. sz. alattinak alsó fele), melyek tartozhattak a

43. kép. A 32. sírban talált agyagedények.
Fig. 43. Vases en terre, trouvés dans la sépulture 32.

hurkolt végű bronzsodronyhoz (46. kép 9. sz. alatti felsőfele), de nem lehetetlen, hogy a csonthüvelyben talált, bronzhegygyel ellátott vastú

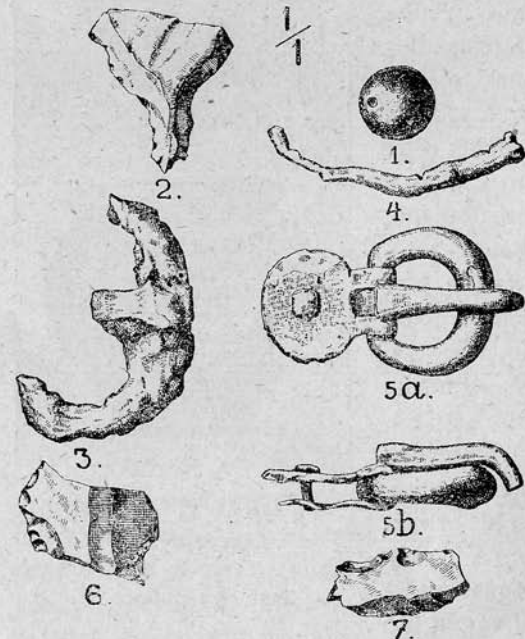
44. kép. Mellékletek a 33. sírból.
Fig. 44. Objets de la sépulture 33.

13. Előkerült még 8 kovadarab, melyeknek

mindenike nagyon használt (45. kép 2., 6., 7. 46. kép 11., 12., 13., 15., 18.). E mellékletek a bal medencecsonton és annak közelében, úgyszólván egy halomban heverték s ezért nem tartjuk lehetetlennek, hogy zacskóba kötve kerültek a sírba.

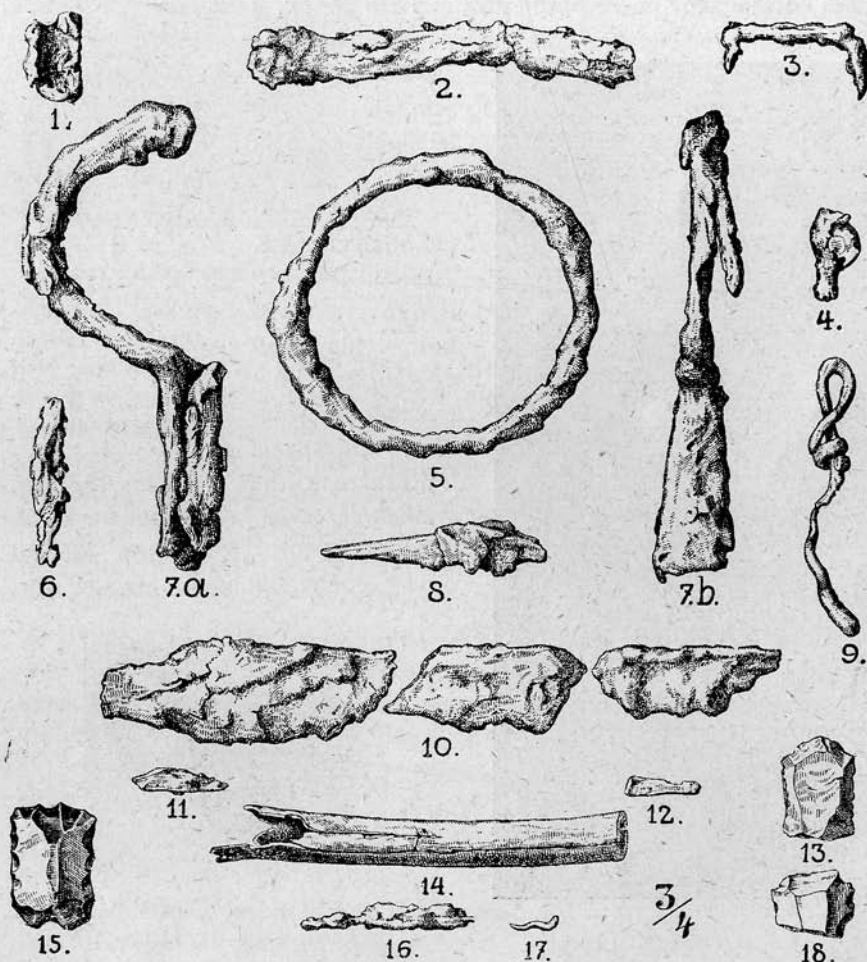
37. sír. 35 cm. mélyen, ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású, hanyattfekvő csontváz. A koponya keletre fordulva arccal kissé lefelé nézett; a karok könyökben visszahajtván úgy állottak, hogy a jobb alkar közepe a homlokot érintette. Hossza 152 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

38. sír. (47., 48. kép)

45. kép. Mellékletek a 36. sírből.
Fig. 45. Objets de la sépulture 36.

és [49. kép]. Temetőnk területén ez az egyetlen sír, melyet mellékletei alapján az u. n. *hallstatti* kultúra körébe tartozónak kell tekintenünk. 35 cm. mélyen, NyÉNy 290°—KDK 110° irányú tájolás mellett nyújtott végtagokkal hanyattfekvő gyermek csontváza. Mint a sírről készített fénykép is mutatja, bal alsókarja és lábszárának kis

46. kép. Mellékletek a 36. sírből.

Fig. 46. Objets de la sépulture 36.

része hiányzott, illetve ásás közben sérülést szenvedett. Ilyen állapotában hossza 95 cm. A koponya arccal keletre nézett és a többi csontrészekkel együtt nagyon gyöngye fentartású volt. *Mellékletek*: 1. A jobb fül tájáról nyitott végű ólomkarika körös átmetszetű húzalból (48. kép); ép végén a sodrony kissé megvastagodik. Anya-

gára és a sodrony vastagságára való tekintettel inkább tartjuk hajkarikának, mint fülönfüggőnek. Hasonló nyitott karikákat találtunk a marosvásárhelyi temetőben is első vaskorból származó egyéb mellékletekkel. (ez ásatás anyaga még nincs közölve.) 2. A bal kézfej közelében állott a [49.] képen bemutatott kis füles pohár. Tökéletlen iszapolású; szabad kézből formálták; vörös-barna felületét simították, csiszolták; hasábos

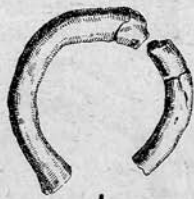
47. kép. A 38. sír képe.

Fig. 47. Vue de la sépulture 38.

füle magasan emelkedik a perem fölé; pereme felálló; feneke lapított.¹

39. sír. 40 cm. mélyen, ÉÉK 20°—DDNy 200° irányú sírűregben, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz; koponyája

bal arcára fordult. Hossza 188 cm. *Melléklet:* a bal kézfej mellett, kívül, darabokra tört, korongon készült agyag edény, melynek anyaga dur-

48. kép. Ólom hajkarika a 38. sírból.
Fig. 48. Anneau pour cheveux en plomb de la sépulture 38.

49. kép. Edény a 38. sírból.

Fig. 49. Vase de la sépulture 38.

ván iszapolt, színe sötét szürke; feneke lapos; felülete nagyon érdes és vállát 3 mélyített hornyolat tagolja [50. kép.]

40. sír. [51., 53. kép] és (52. kép). 70 cm. mélyen, ÉÉK 10°—

¹ Az Erd. Nemz. Múzeum régiségtára azonos edénykéket őriz a marosvásárhelyi és felsőújvári még nem közölt ásatásokból; 1 darabot a piskii leletből és 5 darabot a Szokolay István Máv. főmérnök úr által ajándékozott maroscsapói szörványos leletből.

50. kép. Edény töredék a 39. sírből.
Fig. 50. Débris de vase de la sépulture 39.

tott élékkel (2.) és 29 drb. áttetsző, kék üvegmasszából készült és tompított élű kocka alakot mutató *gyöngyszem*. Ez utóbbiak fokozatosan növekvő, illetve kisebbedő méretűek úgy, hogy a legnagyobb szemtől jobbra és balra szimmetrikusan vékonyodó fűzerré voltak összeállíthatók (6.). 2. A bal felsőkar tövén feküdt a félkörös fejű *csontfésű* és ez alatt, oldalt, az égetett agyagból készült szürke *orsókarika* (5.), de az előbbi annyira rongált állapotban került elő, hogy csak a karcsonnt levágása árán tudtuk földestől kiemelni és megmenteni. Azonos szerkezetet mutat eddig látott fésűinkkel. Fedőlapjai két darabból készültek. 4. A bal oldalbordákról való a gyöngyökkel azonos színű kis *üvegkarika* (1.), mely, úgy látszik, nem csupán az ékszer szerepét töltötte itt be (lásd még pl. a 26. sír tartalmát.). 5. A bal vállcsonton és a jobboldali gyomorüreg felett az 51. képünkön látható helyzetben feküdt *egy-egy ezüst fibula*. Mindkettő azonos példány (3a, 3b, 3c. és 4a, 4b, 4c.).

A félgyűrűs rövid háthoz hozzá-

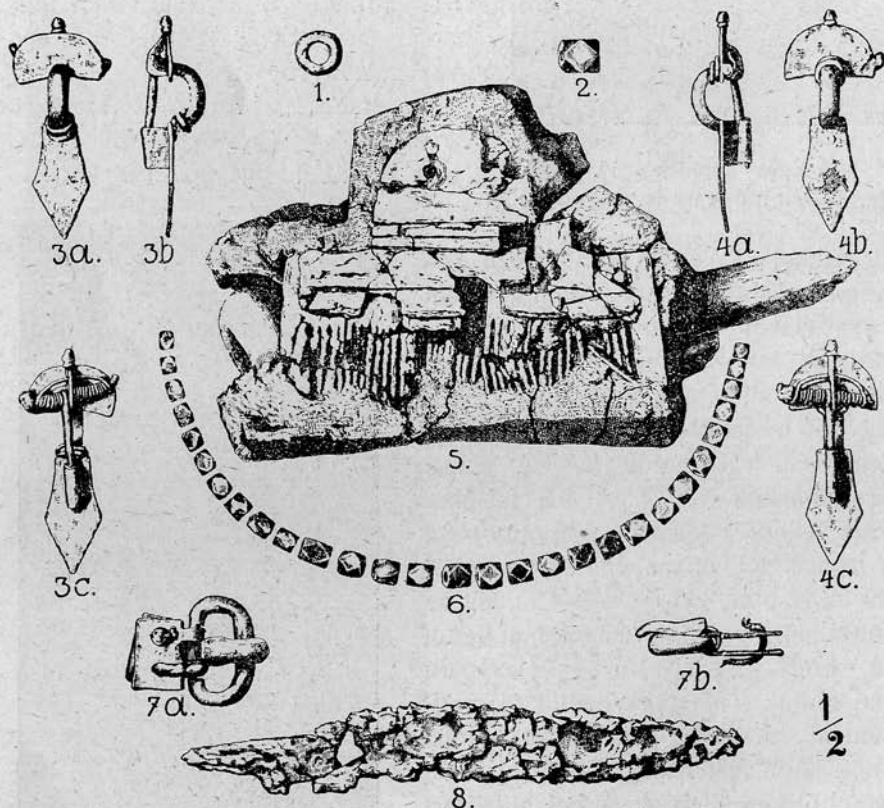
DDNy 190° tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő női csontváz; koponyája kissé jobbra fordult. A jobb lábszárcsont a természetes fekvésű bal lábszárcsont mellett, attól balra feküdt és hasonlóképp rendetlenül, szétszórortan heverték a lábfejek csontrészei is. — Sírunk, amint ezt 51. képünkön is láthatjuk, részleges bolygatásnak volt kitéve. A csontváz hossza 166 cm.

Mellékletek: 1. A nyak körül 1 drb. hossznegyszög alapú, hasábos karneol *gyöngyszem* tompí-

51. kép. A 40. sír képe.
Fig. 51. Vue de la sépulture 40.

ragasztották a félkorongidomú fejet s a hosszötszög alakú, szintén lemezes lábat és a forrasztás helyének elfedésére vékony ezüst sodronyból készült két nyitott gyűrűt erősítettek a fibula hátának a fejjel és lábbal érintkező vonalára. A gyűrűk meglazulva egyik fibulánál a nyakra, a másik fibulánál pedig a lábfelőli részre csúsztak alá, a mit igazol az a körülmény, hogy a fibula hátának a fejjel és a lábbal érintkező részén, tehát mindkét végén sekély rovátká szolgált a gyűrűk felvételére. A vékony ezüst gyűrűk, a mint egyik megtisztított példányun-

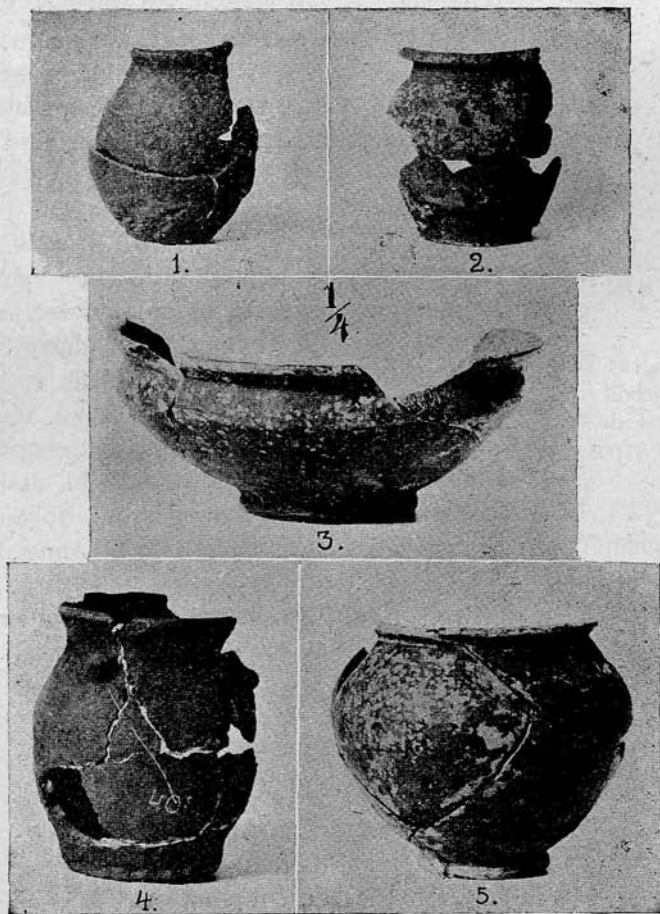
52. kép. Mellékletek a 40. sírból.

Fig. 52. Objets de la sépulture 40.

kon jól látható (a rajzon nem vehető ki), függőleges irányban párhuzamos, sűrű rovátkákkal vannak ellátva s így egyszermind díszítőtagul is szolgáltak.

A fibulák rugószerkezete a félkorongos fej alatt helyezkedik el úgy, hogy a korong testéből, a fibula hossz tengelye irányában taraj emelkedik ki és ez két lyukkal van ellátva. E lyukak közül a hátsó a rúgót tartó vaspecsek felvételére szolgál, míg az elülsőn a rúgó íjja

(hurokja) van átfűzve. A taraj végén ül a kis profilált gomb s a tarajnak e gomb felőli $\frac{1}{3}$ -ad része csaknem a korong síkjáig le van reszelve. A tarajt, valamint a tűtartókat ráforrasztották a fibula testére. Egyik fibulánk lábához szövetdarabka tapadt (4b.). 5. A jobboldali medencecsont felső szélén feküdt a (7a, 7b.) sz. alatt bemutatott ezüst *övecsatt*; ovális, tömör keretére a félkörös átmet-

53. kép. Edények a 40. sír üregéből.

Fig. 53. Vases de la fosse contenant la sépulture 40.

szetű nyelv kissé ráhajlik, szíjszorító lemezes tagja két lyukkal van ellátva, melyeken egy-egy kőmadzag van áthúzva s e madzagok a lemezestag két csuklójához tapadva (7a.), azokat körülveszik és visszatérnek az alsó lemezhez, a hol az elindításkor szabadon hagyott másik végük-

kel összevannak kötve, még pedig olyan formán, hogy az egyik a másikkra rá van csavarva, mint a hogy az a II—IV. sz.-beli fémsodronyból készült karikák, hurkok stb. záródásánál is tapasztalható. — Ez esetben tehát kőcmadzag tartotta a csattot az övvel össze. 6. A térdek között, nyelével a koponya felé fordítva, foglalt helyet egy *vaskés* (8.).

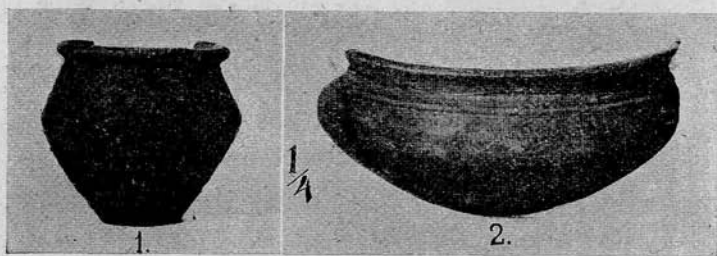
A halott mellé edényeket nem helyeztek, de a sírüregből, a csontváz felett 30 cm. magasságban, sok edénytöredék került elő rendetlen össze-visszaságban, melyek utólagosan öt edényke hiányos töredékeinek bizonyultak. Dacára, hogy ez edények nem minden kétséget kizárólag alkották e sír mellékletét, kerülhettek t. i. a sírgödör ásása alkalmával is a föld közé és azzal együtt ismét a gödörbe — mégis itt ismeretjük, mint a sír gödréből kikerült emlékeket. 7. Korongolt hamuszürke *tál* profilált fenékkal, eléggé finoman iszapolt agyagból való [3.]. 8. Azonos anyagú, színű és kidolgozású fazék [5.]; vállának egy részén függőleges irányú bekarcolások láthatók. Mindkettőnek felületét vastag kalcinált patina borítja. 9. Hasonló színű, de durvább anyagú és tökéletlenül korongolt csupor lapított fenékkal [1.]. 10. Mint az előbbi, csak pereme kihajlóbb [2.]. 12. Szabadkézből formált, barna színű, foltos égetésű edény; vállán három bütyökkel, feneke lapított [4.]. (Átmetszetét lásd 4. kép 35. sz. a.).

41. sír. 75 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° irányú sírüregben, bolygatott, hiányos csontváz. A lábak kinyújtva szabályosan feküdtek,

54. kép. Edény a 41(1). sírből.

Fig. 54. Vase de la sépulture 41(1).

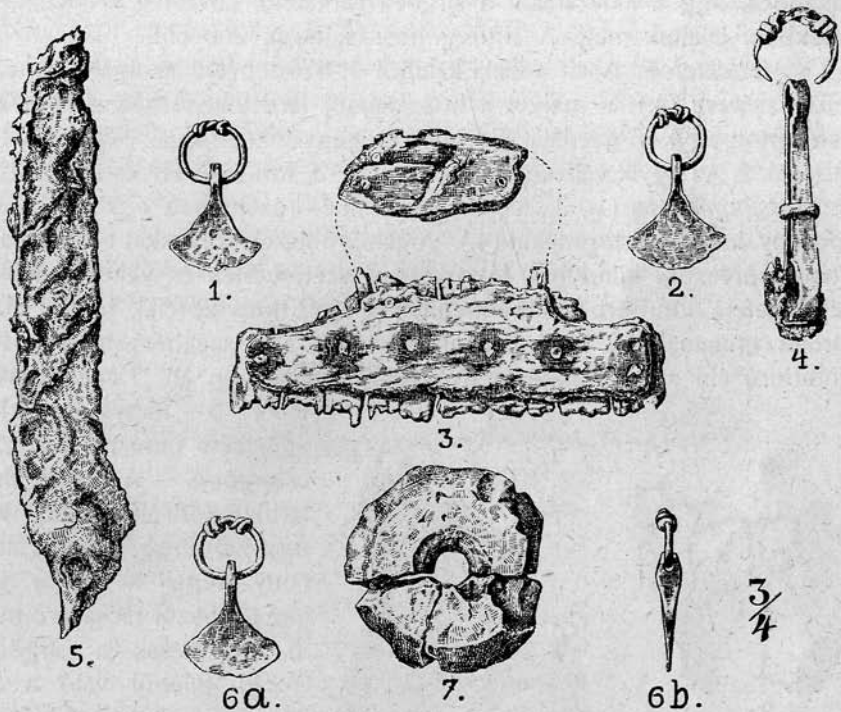
55. kép. Edénytöredékek a 42. sírből,

Fig. 55. Débris de vases de la sépulture 42.

de a felső testrészek szanaszét heverték, a medencecsontok hiányoztak. Mellékletet nem találtunk.

41(1) sír. A bánya északi szélén, 60 cm. mélyen, koponya és

mögötte nagyobb méretű, szabadkézből formált, foltos égetésű agyagedény [54. kép]. A sír többi része a bányában pusztult el.

56. kép. Mellékletek a 43. sírból.

Fig. 56. Objets de la sépulture 43.

42. sír. [55. kép]. ÉK—DNy tájolással, 80 cm. mélyen, összehányt, feldúlt sír, melyben csak a lábszárak feküdtek természetes helyzetükben, a többi csont rész ellenben többé-kevésbé ki volt mozdítva eredeti helyzetéből vagy épen hiányzott. Hossza 175 cm.

Mellékletül három edénykének hiányos töredékeit találtuk: 1. Tökéletlenül korongolt, feketés-szürke színű *bögre* élbeugró kihasasodással; feneke befelé tölséresedő [1.]. 2. *Tál töredék*; finomabban korongolt, külső felülete símfított és helyenként tompán fénylő, vállán mélyített vonal szalad körül. [2.]. 3. Szabadkézből készült durva edény apró töredékei.

43. sír (56. kép) és [57. kép]. 160 cm. mélyen, ÉÉK 10°—DDNy 190° irányú sírűregben

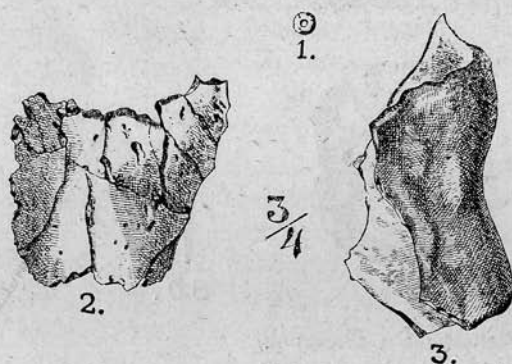

57. kép. Edénytöredék a 43. sírből.

Fig. 57. Débris de vase de la sépulture 43.

szanaszét hányt emberi csontok és közöttük rendetlenül edénytöredékek. A sír északi felében feküdtek a koponya töredékei s köztük a két állkapocs, míg a lábszárakat a sír déli sarkában, látszólag eredeti helyzetükben, találtuk meg. A sírűreg hossza, alján, 200 cm.

Mellékletek: A sír északi feléből 1. Szörtépésre szolgáló lemezes *bronz csipesz* (4.), a melyet a hozzátapadt farostokból ítélve, fahüvelyben tartott egykori gazdája. Formája megegyezik a római csipeszek formájával. 2. Az egyik vállcsonthoz tapadtan 3 drb sodronykarikára fűzött ezüst *csüngő dísz* (1., 2., 6a, 6b) találtunk és közelükben egy kis bronzsodrony karikának töredékét (4.). A csüngődíszek a lyukkal ellátott hasábos felsőrészből kiindulva, fokozatosan szélesednek és vékonyodnak s végre lefelé domborodó élbe mennek át úgy, hogy körcikk idomú alapformát mutatnak és hasonlatosok azokhoz a fejszékhez, melyeknél a domború élű széles penge a nyéllukra keresztben áll. Emlékeztetnek

tehát a nagyszentmiklósi aranylánc miniatűr szerszám csüngőire. — A csüngőkhöz tartozó sodronykarikák itt is úgy záródnak, hogy a sodrony végei a karika testére többször rácsavaródnak. 3. Ugyancsak a sírgödör északi feléből való a félkörös fejű *csontfésű* hiányos töredéke, melynek összeállításánál bronz szegecseket alkalmaztak (3.). 4. A sírgödör közepén találtuk az

58. kép. Üvegpohár töredékei a 44. sírből

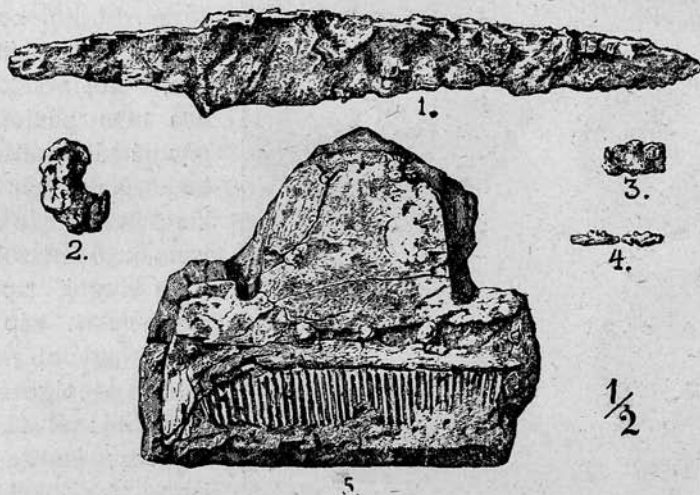
Fig. 58. Débris d'un verre de la sépulture 44.

(5.) sz. alatt bemutatott *vaskést*; háta görbített, éle — talán a használat miatt — ívelt. 5. Előkerült még egy égetett agyagból készült *orsógomb* több töredéke (7.) és szétszórta több edény hiányos töredéke. 6. Korongolt, hamúszürke fazék (57. kép); profilált vállán borda szalad körül; feneke kiugró, lapos. A többi edénytöredék annyira apró, hogy csak azt állapíthatjuk meg róluk, hogy több korongolt és szabadkézből formált edényhez tartoztak.

44. sír. (58. kép.) ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású sírűregben, 130 cm. mélyen, rabolt gyermek sír. A sír gödrében 50 cm. mélyen több edénytöredéket találtunk s ettől kezdve a sír aljáig gyakran fordultak elő hasonló emlékek. Magában a sírban csak pár embercsontot, edénytöredékeket és más jelentéktelenebb mellékletet találtunk rendetlenül szét szórva. A sír aljának hossza 110 cm.

Mellékletek: A sír gödréből kikerült edénytöredékek hat külö-

böző edényhez tartozó fenékrészt tartalmaznak, melyek közül öt profilált, egy lapított. Anyaguk, kidolgozásuk általában azokat a változatokat mutatja, melyeket edényeinknél eddig láttunk, de feltűnő, hogy a töredékek között a vörös égetésűek dominálnak. Ezekkel együtt került elő egy kis darab égetett embercsont is, ami alkalmat adna arra, hogy feltételezzünk egy égetett (talán római) temetkezést, melynek edénymellékletei gyermeksírnak kiásása és megrablása alkalmával ismételt rongálásnak voltak kitéve, de nyomósabb bizonyítékok hiányában ezt nem állíthatjuk. A sírreg alján, 130 cm. mélyen, a fiatal gyermek égetetlen csontvázának részei egy szürkésfekete színű edény töredékei között rendetlenül heverték. 1. Ez az edény *tál*, vagy kis bögre lehetett, azzal a technikával elkészítve, a melyet temetőnkél a hullámvonal rácsiszolása

59. kép. Mellékletek a 45. sírból.

Fig. 59. Objets de la sépulture 45.

jellemez; ebben az esetben azonban nem hullámvonal, hanem egymást keresztező ferde vonalkák vannak az érdesen hagyott szalagos felületre rácsiszolva; feneke kiugró, lapos. 2. *Üvegphár* néhány apró töredéke; áttetsző sárgás színű (2.) és egy zöldes színű, összehajtott üveg-lemez töredéke (3.). Égetett agyag *orsógomb* töredéke. 4. Sárga krétás anyagú kis *gyöngyszem* (1.).

45. sír. (59. kép) és [60. kép]. ÉK—DNy irányú sírűregben, 115 cm. mélyen, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz. A felső test É—D irányban feküdt, ellenben a lábak ÉK—DNy irányban zárkoztak a medencecsontokhoz, úgy, hogy az alsó és felső test a medencecsontoknál 35° törést mutatott a jobboldal felé s ennek megfelelően a

balláb is kimozdult a bal medencecsonttal együtt természetes fekvéséből. A koponya jobboldalra fordult. Hossza 175 cm.

Mellékletek: 1. Az arc előtt gyöngye fentartású, félkorongos fejű *csontfésű* (5.); nyakán mindkét felől rövid ívű félkörös bemetszéssel; egyébként azonos eddig látott fésűinkkel; szegecsei vasból valók. 2. Az áll- és vállcsont között *disznócsontok* és ezek alatt egy jó fentartású *vaskés* (1.). 3. A jobb farcsont mellett vascsatt töredékei (2—4.). A 7 drb

60. kép. Edények a 45. sírból.
Fig. 60. Vases de la sépulture 45.

edénymelléklet közül az ép fazék a jobb térden kívül, 6 drb pedig töredékekben részint a jobb-oldal meitén, részint a lábak között feküdt. 4. *Ép fazék*, [3.] jól korongolt, hamúszürke színű felülete, a hol a kalcinált patina nem bántotta, tompán fénylő, vállán borda fut körül; nyakán egymást keresztező ferde vonalkák vannak becsiszolva; feneke kiugró, lapos. (Átmetszete 4. kép 18. sz. a.), 5. Nagyobb *fazék* [1.]; azonos kidolgozású, mint az előbbi; vállát két borda tagozza; feneke kiugró, lapos. 6. Tökéletlen korongolású, durvább anyagú, szürke színű *fazék* [5.]; nyakán bordával, lapos fenéssel. 7. *Fazék* töredék, mint az előbbi [2.]. 8. *Tál* töredék; azonos technikájú, mint a 4. sz. alatti *fazék*; nyakán

borda és ez alatt rácsíszolt zeg-zúg vonal szalad körül; feneke kiugró, lapos; vállát lefelé irányuló, széles hornyolások tagozzák, a mely sajátossága a praehistorikus edények hasonló válldíszére emlékeztet. 9. *Tál* [6.]; durva, szemcsés anyag, szürke színű, befelé tölcéséresedő fenéssel. 10. *Tál* [4.], mint az előbbi, csak profilált fenéssel.

46. sír. [61., 63. kép] és (62. kép). ÉÉK 25°—DDNy 210° irányú sír-

üregben, 50 cm. mélyen, kinyújtott lábakkal hanyátfekvő csontváz; a koponya bal arcára dült, a kézfejek a baloldali hasüreg felett egymást érintették. Hossza 150 cm. Lásd a 61. képet.

Mellékletek: 1. A jobboldali vállcsont alatt félkorongos fejű, hosszötszög lábú *bronzfibula* (3a, 3b, 3c); testalkata általában azonos a 40. sírnál 5. szám alatt látott ezüstfibulakéval, csakhogy itt a fej (a gombbal és tarajjal együtt), a belől üreges hát és a láb (a tűtokkal együtt) egy darabban öntettek ki s a míg azoknál a láb síma felületű, addig itt tompa szög alatt találkozó két összeillő lapból formálódik. A félkorongos fej alatt elhelyezett rugószerkezet annyiban különbözik azoktól, hogy itt a rugó íjja (hurokja) a fej egyenes vonalú záródásához támaszkodik, azaz alsó íjjalású s ennek megfelelően a tarajon csak egy lyuk van a rugótartó bronzpálcika számára. A tarajnak a gomb felé eső felerésze itt is le van reszelve. 2. A bal farsont alatt *aláhajtott lábú vasfibula* töredéke (2a, 2b); az ú. n. *egytagú* fibulák sorába tartozik, vagyis egy darabból készült; rugója külső íjjalású (hurkolású), félkörös átmetszetű háta erősen ívelt, aláhajtott lábának megerősítésére annak sodronyos nyúlvánnya a fibula derekára kétszer csavarodik rá. Mindenesetre nagyon érdekes, hogy ez az egyszerűbb szerkezetű, aláhajtott lábú fibula együtt fordul elő a fentí, fejlettebb formájú és szerkezetű félkorongos fejű fibulával. 3. A jobb térd mellett, kívül: szabadkézből formált, durva anyagú és kidolgozású, foltos égetésű agyagedény. Felülete érdés, feneke lapított [63. kép]. 4. A lábfejek között sűrke színű, égetett agyag orsó-gomb (1.).

47. sír. (64. kép.) Ny—K tájolás mellett, 90 cm. mélyen, félig baloldalára fektetett hiányos csontváz. A lábszárak a bányába omlottak; a koponya baloldalára dülve arccal északra nézett; a jobb alsó kar kézfeje a bal medencecsonton pihent.

61. kép. A 46. sír képe.
Fig. 61. Vue de la sépulture 46.

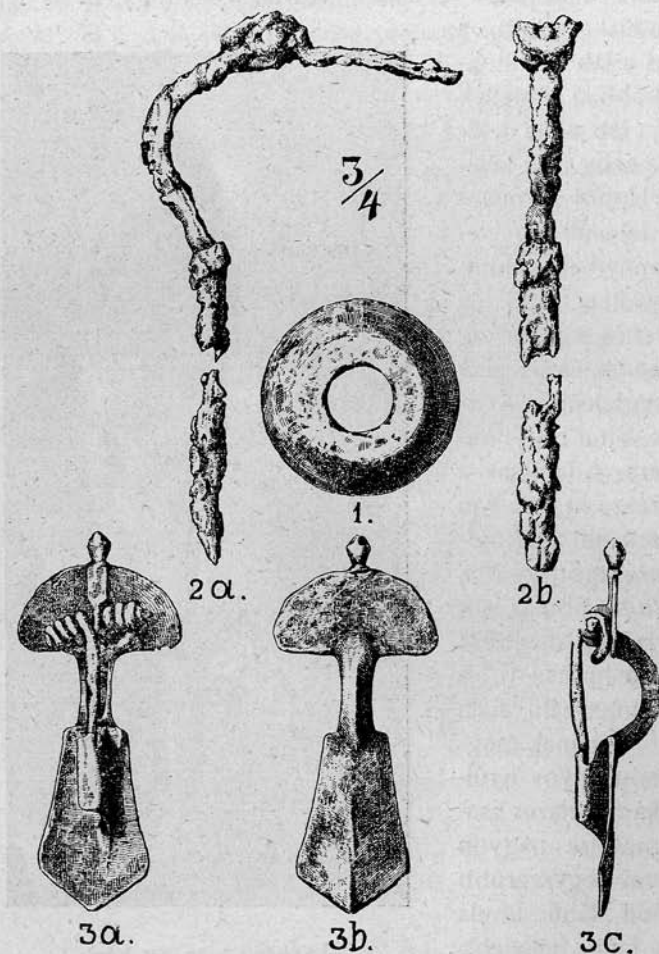
Melléklet: A koponya jobb oldalának közepén függőlegesen állott a 64. képen bemutatott, ezüst sodronyból készült kis karika, melynek analogiáját a 43. sír csüngőinél (2.) és a 61. sírnál is megtaláltuk.

48. sír. (65. kép.) 10 cm. mélyen, É—D tájolású, nagyon bolygatott csontváz. A felső karok, a vállcsontok és az összetört koponya kivételével

a többi testrészeket természetes helyzetükből kimozdulva találtuk, vagy éppen hiányoztak azok. A koponya arccal nyugatra nézett; a jobb alsó kar visszahajlítva az ujjpercekkel az alsó állkapcsot érintette. A váll- és medencecsontokat bronz patina zöldre festette, de e tárgyakat nem találtuk meg a csontokon.

Mellékletül csupán egy aláhajtott lábú *bronz-fibula* került elő a sír déli feléből, melynek alakja, szerkezete azonos a 20. és 29. sírnál ismertetett fibulákéval.

49. sír. (66. kép.) 15 cm. mélyen, ÉÉK 10°—

62. kép. Mellékletek a 46. sírből.
Fig. 62. Objets de la sépulture 46.

DDNy 190° tájolású, kinyújtott lábakkal hanyattfekvő csontváz; a koponya egyrésze a bányába omlott, különben arccal délre nézett; a karok könyökben megtörték s a kézfejek a megfelelő medencecsont felső szélén pihentek; a lábfejek hiányoztak. Hossza 135 cm.

Melléklet: A bal vállcsonton, fejfelé a nyakcsigolyák felé fordulva,

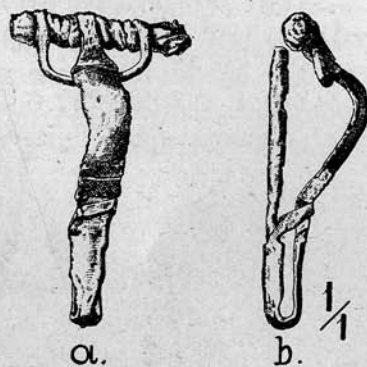
félkorongos fejű *bronzfibula* (66. kép a, b, c). A 46. sír 1. sz. alatti fibulájától abban tér el, hogy nagyobb méretű és fején a gomb külön tagot alkot, azaz nem együtt öntötték a fibula testével, hanem utólagosan

63. kép. A 46. sírban talált edény.
Fig. 63. Vase trouvé dans la sépulture 46.

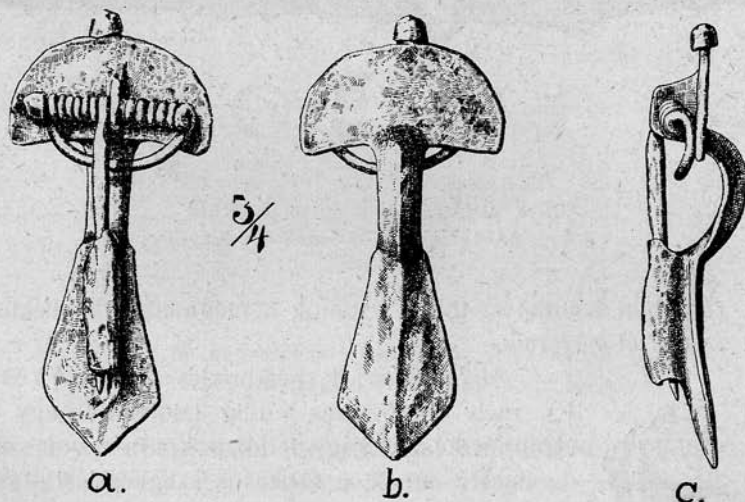

64. kép. Ezüst sodronykarika a 47. sírből.
Fig. 64. Anneau en fil d'argent de la sépulture 47.

65. kép. Bronzfibula a 48. sírből.
Fig. 65. Fibule en bronze de la sépulture 65.

erősítették a félkorongról kiálló tükére; rugósodronya hosszabb és vastagabbnak végein bronzgombok ültek, melyek közül az egyik fibulánknál még meg van és végül, hogy háta tömör gyűrűs tag.

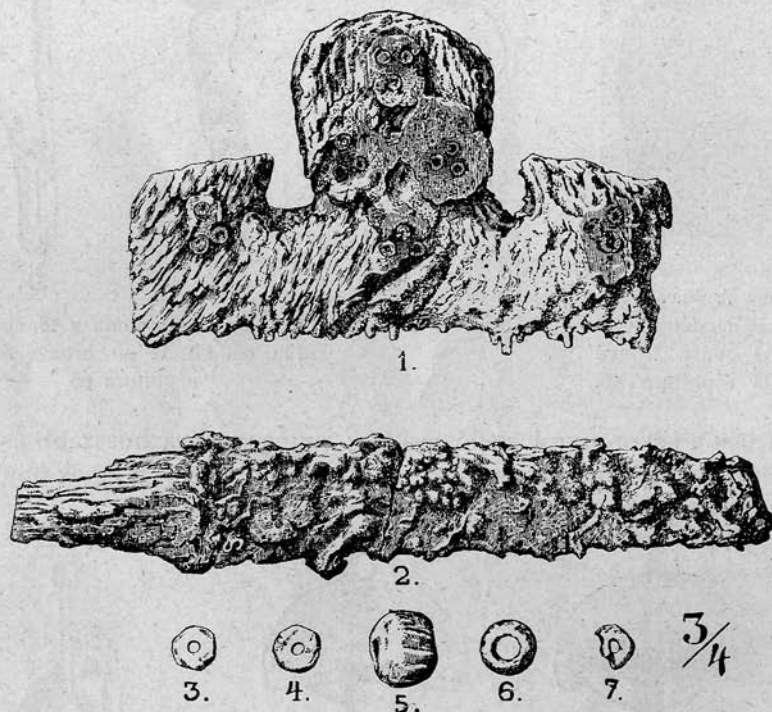
66. kép. Bronzfibula a 49. sírből.
Fig. 66. Fibule en bronze de la sépulture 49.

49₍₁₎. sír. 45 cm. mélyen ép koponya és rendetlenül összehányt csontok kis helyre összeszorítva. Mellékletet nem tartalmazott.

50. sír. 45 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolású, kinyújtott

végtagokkal hanyattfekvő csontváz, baloldalára fordult koponyával. A jobb alkar, a bal kézfej és a lábfejek hiányoztak. Hossza 150 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

50(1) sír. (67., 68. kép) és [69. kép]. 115 cm. mélyen, ÉÉK 10° – DDNy 190° irányú sírűregben nagyon bolygatott sír. A koponya a sír

67. kép. Mellékletek az 50(1) sírből.

Fig. 67. Objets de la sépulture 50(1).

északi részében feküdt; a többi csontok a megmaradt mellékletekkel együtt szanaszét heverték.

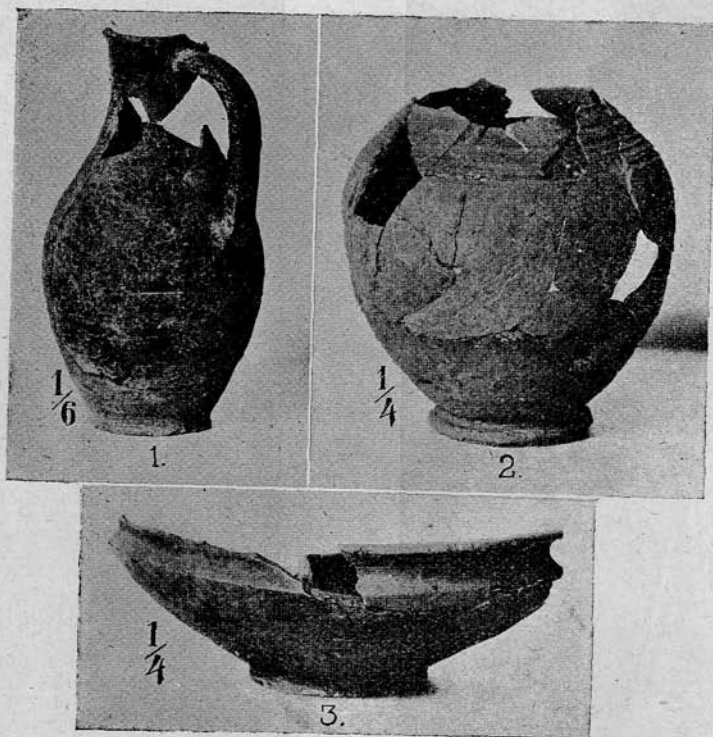

68. kép. Tengeri csiga az 50(1) sír üregéből.

Fig. 68. Limace de mer provenant de la sépulture 50(1).

Mellékletek: 1. Félkörfejes csontfésű (67. kép, 1.), mely eltérően az eddig látottaktól, egy darab csontból készült s így fedőlapokra nem volt szükség, de dacára ennek, a szokásos szegecselést itt is megtaláljuk, csak hogy itt tisztán díszítő elemképen jelentkezik s nem szegecsek, hanem hármásával csoportosított apró bronzcsövecskék vannak a fésű testébe beágyazva. E kis csövek egyik oldalról áthatolnak a másik oldalra és mindkét végükön rányitoltak. Fején 3 csoportban 9 és hosszúkás

testén szintén 3 csoportban 9 cső van beágyazva. 2. *Gyöngyszemek*, melyek közül egyik zöldesszürke üvegpasztából készült és vízszintes rovátkákkal díszített (5.), egy darab sötétkék üvegből való (6.) és 3 darab borostyánkőből készült (3., 4., 7.). 3. *Vaskés* (2.) nyelnyújtványán farostokkal. — A csontok és a felsorolt mellékletek közt sok edénytöredék hevert rendetlenül, de ilyenek magából a sírüregből is kerültek elő és köztük 4. egy ásatag *csiga* (*murex crassispina* L. 68. kép). Az edénytöredékek hat korongolt edény részeinek bizonyultak, melyekből csak 3

69. kép. Edény töredékek az 50₍₁₎. sírból.
Fig. 69. Débris de Vases de la sépulture 50₍₁₎.

darabot sikerült hiányosan összeillesztenünk. 5. Hosszú nyakú, *füles korsó* [1.], törési felülete vörös színű; felülete a bevonó anyagtól kívül-belül barna, füle vastag szalagos fül, külső felén lapos hornyolattal, fenéke kiugró, lapos. (Átmetszetét lásd 4. kép 11.). 6. Szürke anyagú, minden bevonás nélküli, érdes felületű *fazék* [2.], vállán 5 mélyített hornyolattal és kiugró lapos fenékkal. 7. Hasonló *bögre* fenékrésze. 8. Hamúszürke, jól korongolt tál kiugró, befelé tölcéséresedő fenékkal [3.]. 9. Sötét-szürke *tál* három kisebb töredéke; külső felülete a bevonó anyagtól

tompán fénylő, nyakán az érdesen hagyott szalagon zeg-zug vonalas becsíszolás fénylik. 10. Egész anyagában vörösre égetett, talán római edény kisebb töredéke, külső felületén a bevonó anyag tompán fénylik. 11. Kecske csontok.

51. sír. 45 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolású, hanyatfekvő csontváz. A koponya félig bal oldalára fordult, a karok a gyomorüreg

70. kép. Az 52. sír képe.
Fig. 70. Vue de la sépulture 52.

71. kép. Az 53. sír képe.
Fig. 71. Vue de la sépulture 53.

felett keresztbefonva pihentek; az alsótest a medencecsontoktól a lábfejek felé fokozatosan magasabban feküdt, a combcsontok párhuzamosan állottak, de a bal lábfej a jobb bokacsont alá visszahajlott. Hossza 150 cm. Melléklete nem volt.

52. sír. 45 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolás mellett, jobb

oldalára fektetett és zsugorított csontváz, mint a 70. képünkön látható. Mellékletet nem tartalmazott.

53. sír. 45 cm. mélyen, ÉK—DNy irányú sírűregben jobb oldalára fektetett csontváz a 71. sz. képünkön látható helyzetben. Melléklete nem volt.

54. sír. 35 cm. mélyen kis gyermek csontváz. A felsőtest ÉÉNy 350°—DDK 160° tájolás mellett a koponyával együtt a jobb oldalán feküdt, míg a lábak a hanyattfektetésnek megfelelő, természetes helyzetben ÉÉK 10°—DDNy 190° irányban törtek a felső testhez. A jobb felsőkar és a bal combcsont hiányoztak. Hossza 80 cm. *Mellékletül* egy darab hengeres kis üveggyöngyszem és egy lemezes kis bronz spirálcső kerültek elő. (72. kép, 1., 2.)

73. kép. Az 55. sír képe.
Fig. 73. Vue de la sépulture 55.

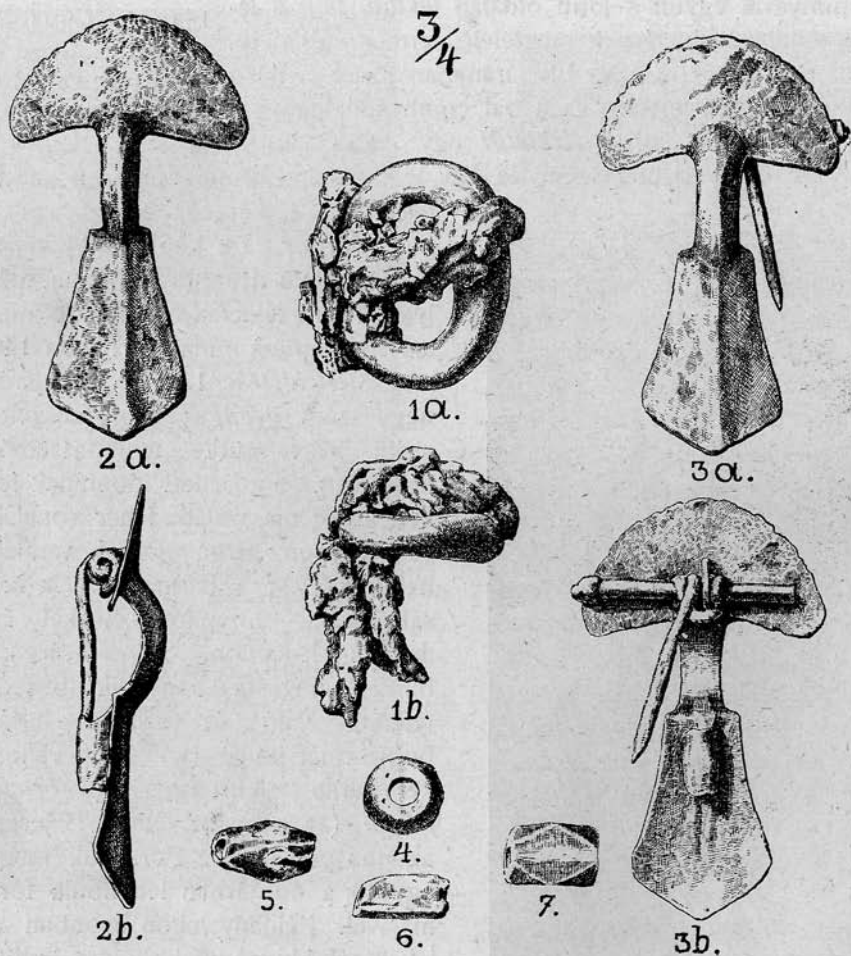
72. kép. Mellékletek az 54. sírből.

Fig. 72. Objets de la sépulture 54.

55. sír. [73. kép] és (74. kép). É—D irányú sírűregben, 40 cm. mélyen, hasra fektetett csontváz, a mint azt 73. képünk mutatja. Hossza 140 cm. *Mellékletek*: 1. A nyak tájáról négy szem gyöngy; a gömbszelet alakú kékes-szürke üvegpasztából készült (4.), a tojásdad idomúnak fekete üveg masszájába fehér vonalak és közepén sárga pontok vannak berakva (5.); a harmadik (7.) hasáb alakú tompított éllel és anyaga kalcedon, színe sárgásbarna, míg a negyedik borostyánból való és szintén hasábos formát mutat (6.). 2. A vállon két darab félkorongos fejű bronz fibula (2a, 2b, 3a, 3b). Teljesen azonos példányok. Formájuk megegyezik a 46. sírban lelt fibula formájával. Példányainkon azonban a fej aljáról kiugró taraj rövidre öntött és a fej félkorongos záródásáról hiányzik a gomb. Továbbá a vastag bronz sodronyból készült, alsó íjjalású rúgó ezeknél a fibuláknál csak egy kanyarulattal veszi körül a taraj nyílásán átdugott vas-

pálcikát s így a 46. sír fibulájának rúgójához viszonyítva, rövid. Ott, ahol a rugó hiányzik, a vaspálcika nagy része bronzhüvelybe van bujtatva, melyeket a pálcika végein bronzgyűrűk védtek a leeséstől. 3. Az alsó nyakcsigolyán nagyobb csatt; gyűrűje tömör bronz, pecke és négyzetes szíjszorító tagja ellenben vas (1a, 1b).

56. sír. (75. kép) Ny—K. irányú sírűregben, 140 cm. mélyen, bolygatott sír. A lábszárak hanyatt való fektetésnek megfelelően rendes

74. kép. Mellékletek az 55. sírből.

Fig. 74. Objets de la sépulture 55.

helyzetben feküdtek, a többi csont rész azonban szanaszét hevert és általában 10 cm.-rel magasabban, mint a lábszárak.

Mellékletek: 1. Egy félkorongos fejű bronz fibula fejének töredéke (2). 2. Ezüst sodronyból készült hurok; a sodrony egyik vége a másikra négyszer csavarodik rá (3). 3. Alaktalan ezüst lemez (1).

57. *sír.* 60 cm. mélyen, NyDNy 250°—KÉK 70° tájolású, kinyújtott lábakkal hanyattfektetett, gyenge fentartású csontváz. A felső test balra fordult és a koponyával együtt elmállott, a bal alkar a bal medencecsont fölé pihent. Hossza 155 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

75. kép. Mellékletek az 56. sírból.
Fig. 75. Objets de la sépulture 56.

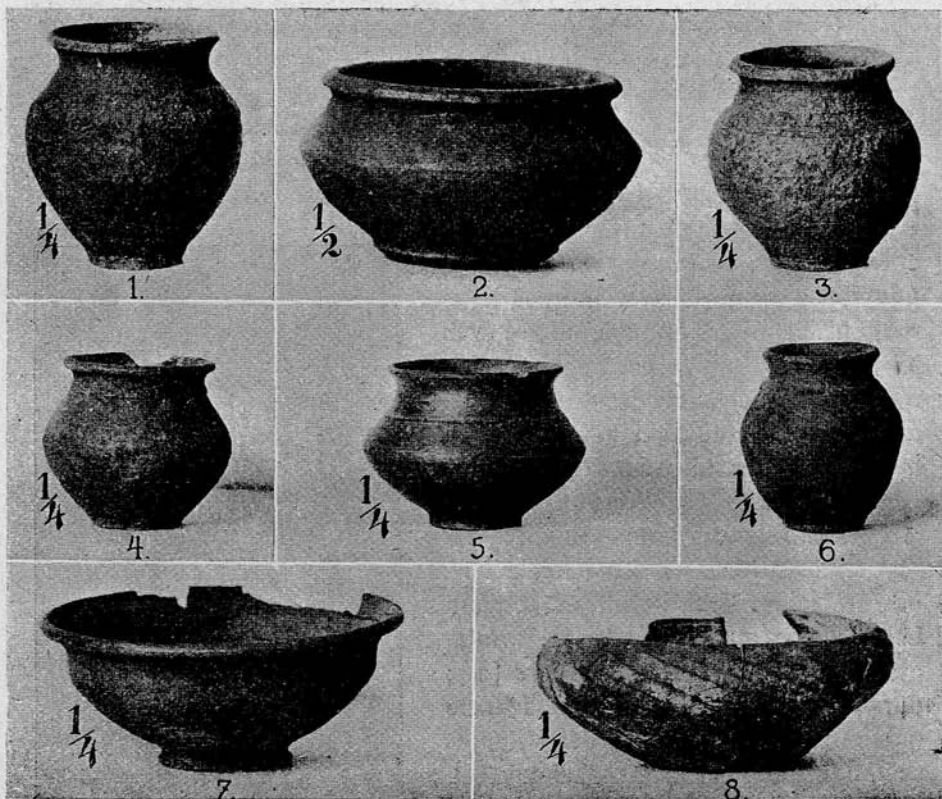
58. *sír.* [76. 77. kép] (78. kép) 65 cm. mélyen, É—D tájolású, hanyattfekvő gyermekcsontváz. A földnyomása alatt összetört koponyán kívül csak nagyon elmállott csontrészek kerültek elő. A sír hossza (edénymellékletekkel együtt) 100 cm. Lásd a 76. képet.

Mellékletek: A sírba helyezett 9 edény mindenike korongon készült és úgy voltak csoportosítva, hogy 3 a fej mögött, kettő a koponya, illetve váll jobb oldalán, egy a hasüregen és három a lábfejnél állott. Rövid leírásukat a koponyamögöttiekkel kezdjük és elhelyezésük sorrendjében, délre haladva adjuk. 1. *Sekély tál* elmállott hiányos töredékei. Anyaga finoman iszapolt, törési felülete vörös; külső felülete barnásfekete anyaggal kezelt és tompán fénylő; pereme kissé befelé vastagodó, feneke lapított. 2. *Kisbögge* [6.]; durván iszapolt és korongolt, felülete minden bevonás nélküli, érdes, feketés-szürke színű; vállán borda fut körül, feneke lapos. 3. *Bögge* [1.] mint az előbbi, csak hamúszürke színű, vállán két határozatlan vezetésű mélyített vonal. 4. Mint az előbbi, csak még durvább technikájú és vállát több mélyített vonal tagozza [3.]. 5. Mint a 2. sz. alatti, csak hasasabb [4.]. 6. *Tál* [7.] a hasüregről. Azonos anyagú és kidolgozású, miní az 1. sz. alatti tál; feneke kiugró, lapos. 7. Finom iszapolású és korongolású *bögge* [5.];

76. kép. Az 58. sír képe.
Fig. 76. Vue de la sépulture 58.

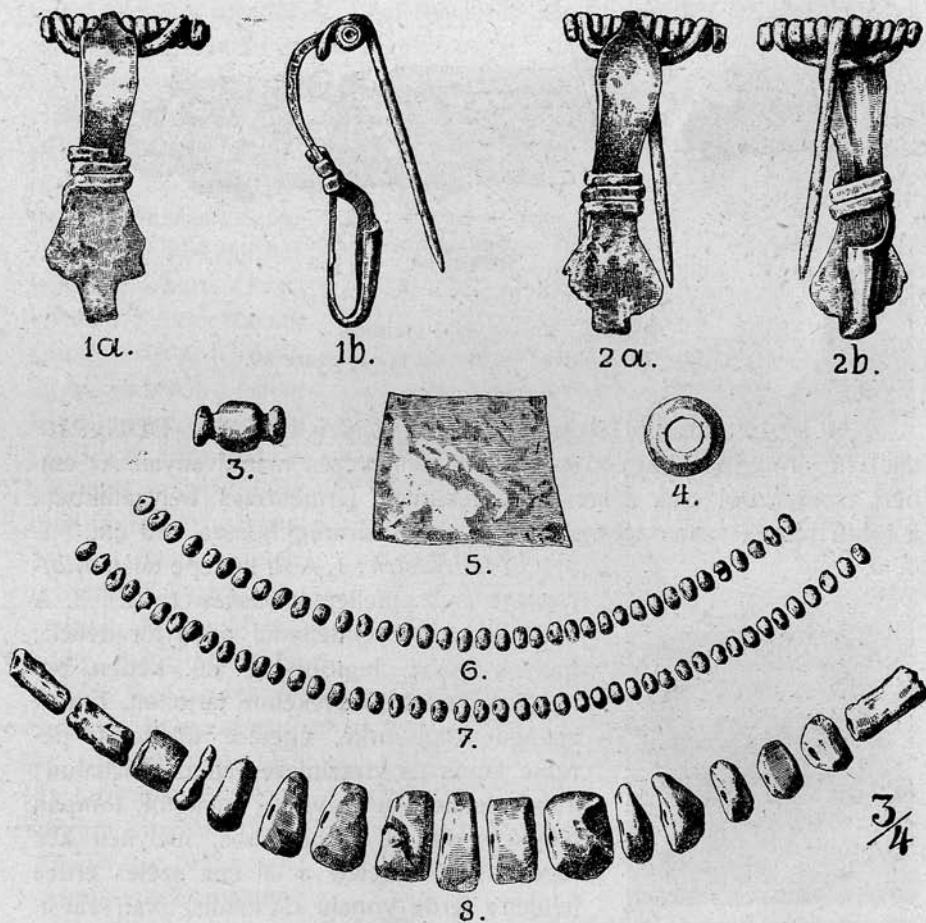
külső felületén szürkés fekete bevonó anyaggal kezelt és tompán fénylő, vállán borda szalad körül. (Átmetszetét lásd 4. kép 2.) 8. A sír déli részében az 1. sz. alattival azonos anyagú és kidolgozású *sekély tál*; elmállott töredékeiből ismételten összeállítottuk, de mindannyiszor szét-
esett; fényképét ezért nem adhatjuk. (A 77. képre tévedésből került a 8. sz. alatti tál e sír mellékletei közé.) Tálunk jellemző sajátossága, hogy válláról ferde irányú, széles hornyolatok szaladnak pár-

77. kép. 1—7. sz. Edények az 58. sírból. — 8. Szórványos lelet.
Fig. 77. 1—7 Vases de la sépulture 58. — 8. Trouaille sporadique.

húzamosan alá, mint a 60. kép 7. számú és 81. kép 2. 3. sz. edényé-
nél és dacára e praehistorikus ízü díszítésnek, finoman korongolt, sőt
feneke profilált. 9. *Kis csésze*, az előbb leírt tálban találtuk. Anyaga
barnás-vörösre égetett, felülete bevonó anyaggal kezelt, feneke kissé
profilált [2.]. 10. A jobb vállról és a bal csipő tájáról egy-egy, teljesen
azonos típusú, kéttágu *bronz fibula*. (1a., 1b., 2a., 2b.) Testük lemezes,
lábuk aláhajtott, rugószerkezetük alsóíjjalású. Egészben véve tehát azonos

szerkezetük eddig látott aláhajtottlábú fibuláinkkal, forma tekintetében azonban lényegesen eltérnek azoktól trapez, illetve rombikus idomú lábukkal, mely az aláhajtott tűtokkal együtt lép itt fel. E példányok így átmeneti formát képviselnek egyenes testű, aláhajtott lábú fibuláink és félkorongosfejű, rombikus lábú fibuláink között. A kiszélesedő láb felső lapjának szélein ugyanazokat a határozatlan vezetésű (zeg-zug-

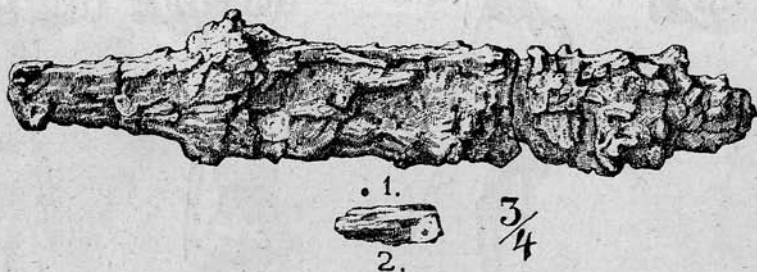

78. kép. Mellékletek az 58. sírból.

Fig. 78. Objets de la sépulture 58.

vonalas) és sekély mélységű bekarcolásokat látjuk, melyekkel a 27. sír fibuláinál már találkoztunk. 11. A nyakon krétás anyagú, *apró sárga gyöngyök*, valamennyi gömbszelet alakú (6. 7.); az 5. és 6. sz. alatti edénykében és azok között 19 drb. gyöngyszem, melyek közül a 13 drb. különböző nagyságú borostyánból készült (8.), 3 drb. hosszukás

korallgyöngy (8.) és 3 drb. üvegből való. Ez utóbbiak közül ismét egyik vörös (8. balról harmadik), a másik sötétkék pásztaból készült (4), míg a harmadiknak anyaga sárgás üveg, alakja hengerded, két végén egy-egy mély rovátkával (3.). 12. Ugyancsak a hasüreg feletti táiban feküdt az (5.) sz. alatti $\frac{1}{2}$ m/m. vastagságú, fehéres színű üveglemez; úgy homorú, mint domború fele kissé opalizált felületű. Hasonmását a 18. sírban találtuk meg.

79. kép. Vaskés az 59. sírból.

Fig. 79. Couteau en fer de la sépulture 59.

59. sír. (79. kép.) és [80. kép.] 210 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolású sírüregben nagyon bolygatott temetkezés maradványai. Az emberi csontvázból csak a lábszárak feküdtek természetes helyzetükben, a többi részek szanaszét voltak hányva. A sírüreg hossza 180 cm.

Mellékletek: 1. A sír közepe táján állatcsontok és 2. mellettük vaskés (1., 2.). 3. A csontok között rendetlenül edénytöredékek; melyek közül legtöbb a 80. képen bemutatott fazék töredékéhez tartozott. Ennek anyaga sötétszürke, égetése tökéletes, pereme lapos és vízszintesen áll az oldalfalon; külső felülete a bevonó anyagtól tompán fénylő, vállát 3 párhuzamos, mélyített kör tagozza és e felett a 3 cm. széles érdes felületre ferde vonalú rácsosdísz van rácsiszolva. A többi cserép egy-egy edénynek apró fenéktöredéke és pedig 4. egész anyagában vörösre égetett, profilált fenekű római edény fenékrésze. 5. Szürke anyagú, lapos fenekű fazék alsó része. 6., 7. Szürke anyagú,

80. kép. Edénytöredék az 50. sírből.

Fig. 80. Débris de vase de la sépulture 59.

durvább kidolgozású edények töredékei.

60. sír. [81. kép.] 230 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolású sírüregben nagyon bolygatott temetkezés. A sír északi felében lelt két

drb koponyatöredéken kívül egyéb embercsont nem került elő. A sír-
üreg hossza, alján, 190 cm.

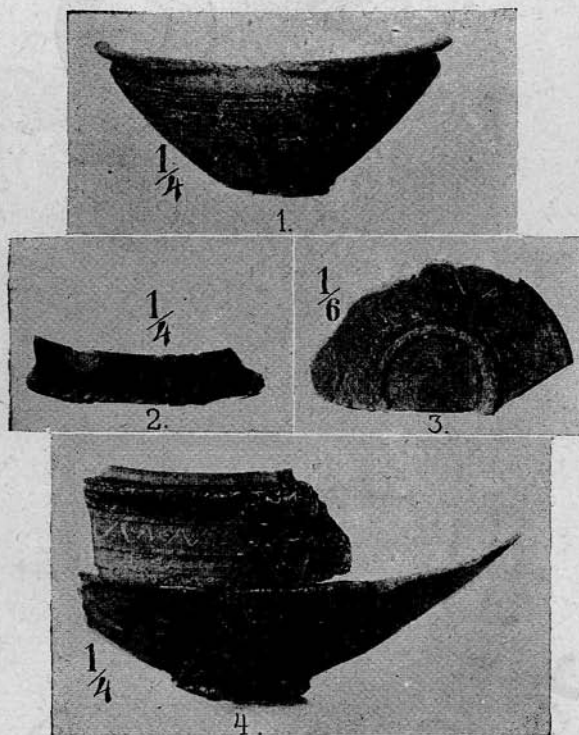
Mellékletek: A sírüreg alján rendetlen összevisszaságban edény-
töredékek és állatcsontok. A cserepek öt edény nagyon hiányos töre-
dékei, melyek közül hármát képből is bemutathatunk. 1. Nagyobb
csésze, vörös törésű, szürke felületű, élbeugró kihasodással, profilált
lapos peremmel és kiugró, lapos fenékkal; vállán rácsiszolt zeg-zúg
vonal [4.]. A töredékek közt található két drb széles és profilálatlan
szalagos fül szintén ez

edényhez tartozott. 2. Hasonló anyagú, lapos
peremű edény felső-
részének kis töredéke;
nyakán a rácsiszolt zeg-
zúg vonal két egymás
fölötti sorban szalad
körül. 3. Szürke törésű,
feketés-szürke felületű,
lapos *tányér*, vállán
ferde hornyolatokkal
(2. 3.). 4. Mély *tál* [1.],
felületén a korongolás
erős nyomaival; pereme
kihajló, fenéke befelé
mélyülő. 5. Durván ko-
rongolt, érdes felületű
edény hasrészének tö-
redéke. 6. Az edénytö-
redékek közt disznó-
és szárnyas csontok.

61. sír. (82. kép.)

60 cm. mélyen, ÉÉK
20°-DDNy 200° irányú
sírüregben, hanyattfek-
tetett, hiányos csontváz. A lábszárak a lábfejekkel együtt eredeti hely-
zetükben feküdtek és hanyatt fektetésről tanúskodnak; a combcsontok
a sírüregben 30 cm. mélyen, egymáson keresztbe fektetve talál-
tuk, a medencecsontok hiányoztak, a felső karcsonatok a sír északi
felében fekvő tört koponyát közrefogták, a többi csontok itt-ott még
rendetlenebbül heverték. Hossza 170 cm.

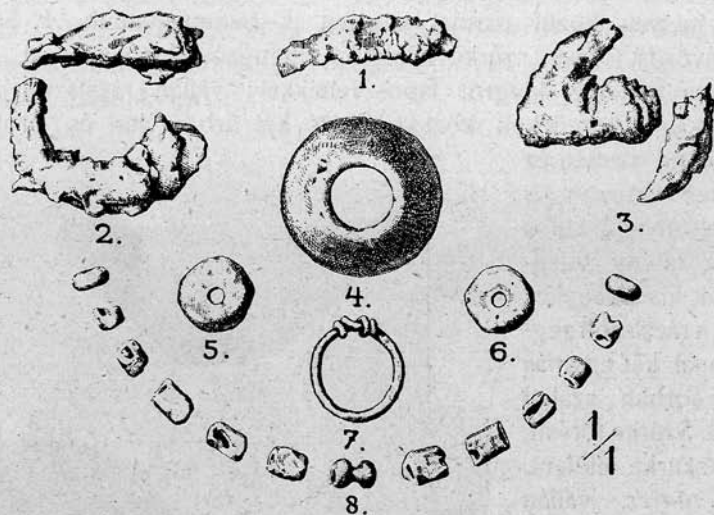
Mellékletek: 1. A nyak táján *gyöngyök*, melyek közül két szem
borostyánból készült (5., 6.), a többi részben porlékony sárga krétás

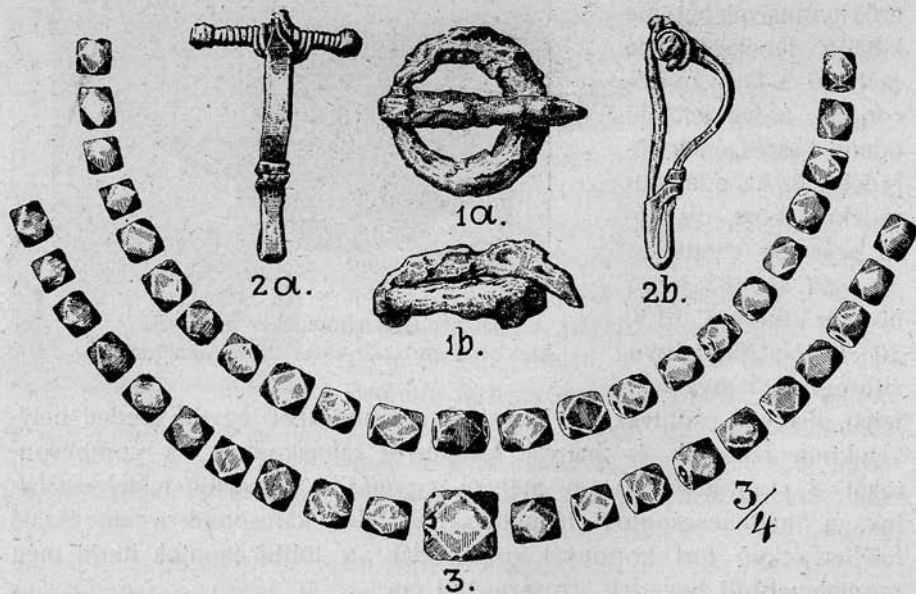
81. kép. Edénytöredékek a 60. sírből.

Fig. 81. Débris de vases de la sépulture 60.

anyagú, részben kék üveg (8.), 2. A hasüreg táján gömbszelet alakú nagy üveggyöngy (4.), színe zöld. 3. Szokásos záródású bronz sodronykarika (7.). 4. Két vascsatt töredékei (1., 2., 3.).

82. kép. Mellékletek a 61. sírból.
Fig. 82. Objets de la sépulture 61.

83. kép. 1a—2b. sz. Mellékletek a 62. sírból. 3. sz. Gyöngyök a 72. sírból.
Fig. 83. 1a—2b. Objets de la sépulture 62. Les perles du no. 3. appartient à la sépulture 72.

62. sír. (83. kép.) és [84. kép.] 60 cm. mélyen, ÉK—DNy tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz, koponyája baloldalára fordult. Hossza 160 cm.

Mellékletek: 1. A nyakon kéküvegből készült gyöngyszem töredékek. 2. A bal vállsont felett aláhajtott lábú *bronzfibula* (2a, 2b), a melyen már találkoztunk a 23. sírnál. 3. A jobb medencecsont felett vascsatt aláhajló tuskével (1a, 1b). 4. A balra fordult koponya mögött tört állapotban *tál*; szemcsés anyaga szürke törésű, felülete szürkésfekete; feneke kiugró és lefelé tölcésesedő [3.]. 5. A jobb

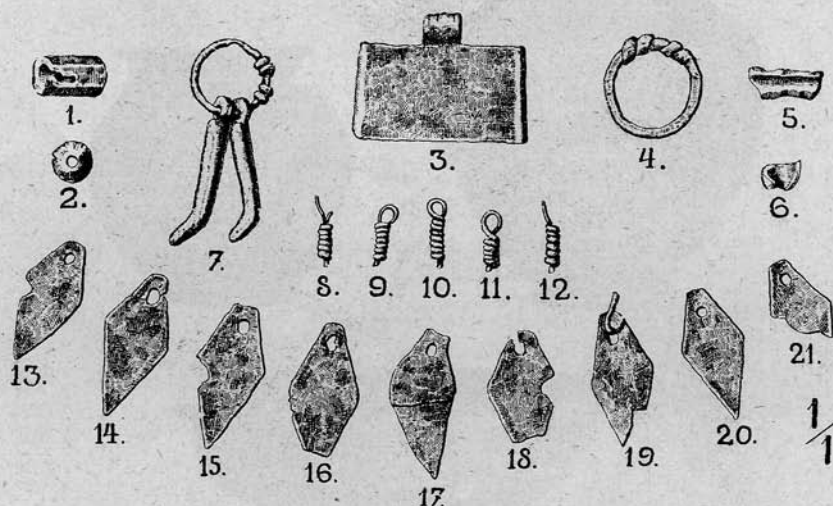
84. kép. Edények a 63. sírból.

Fig. 84. Vases de la sépulture 63.

térd mellett, kívül, nagyobb *fazék* töredékei; szemcsés, durva anyagból korongolták, feneke befelé mélyülő [1.]. 6. Érdes, füstös felületű *bögre* kiugró és befelé tölcésesedő fenékkal, vállán bordával. Az 5. sz. alatti fenék befödésére szolgált [2.]. 7. A koponya mögötti tál mellett *állatcsontok*.

63. sír. (85., 86. kép). ÉÉK 20°—DDNy 200° tájolású sírűregben, 65 cm. mélyen, hanyattfekvő csontváz délre néző koponyával; a bal alkar a bal medencecsonton pihent, a lábszárak a lábfejek közelében keresztezték egymást. Hossza 168 cm.

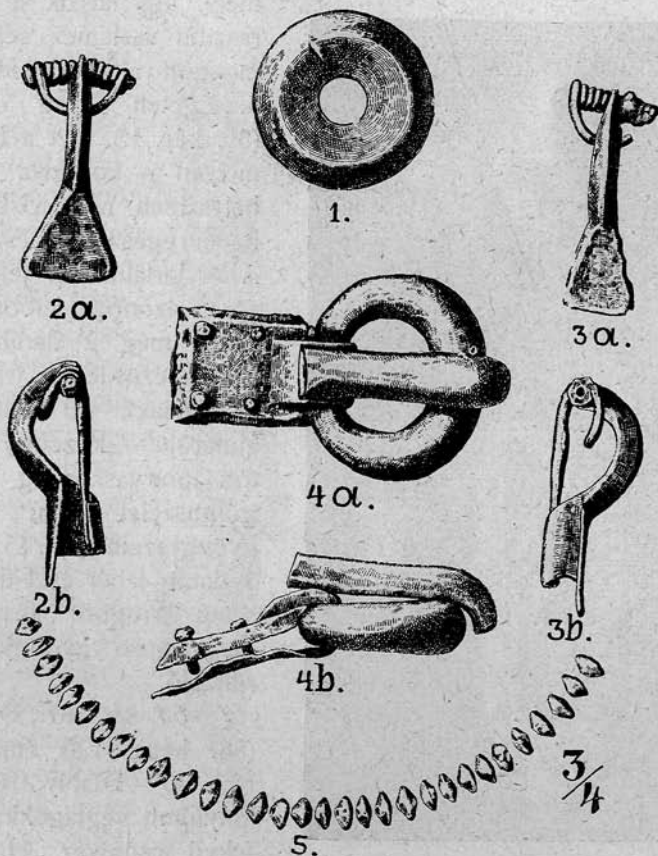
Mellékletek: 1. A nyak körül *ezüst csüngődísz* tagjai és pedig 9 darab rombusz idomú vékony ezüstlemez, melyeknek mindenike egyik hegyes végén át van fúrva (85. kép, 13—21.); 5 darab vékony ezüst sodronyból készült és eredetileg mindkét végén apró füffel ellátott spirális tekercs (8—12.), melyeknek nagyobb füle bizonyára a rombusz idomú lemezek nyílásán volt átfűzve és úgy készült, hogy előbb a sodronyt átfűzték a nyíláson s rövidebb feléből formálták az alsó fület, hosszabb feléből a felső fület és a megmaradt részt rácsavarták a két fül közé eső részre. Az így új mozgó taggal ellátott csüngőt fűzhatték azután zsinegre vagy ismét fémkarikára, de ilyet nem találtunk társaságukban; a 85. kép 4. sz. alatti zárt *ezüstkarika* csüngő nélkül és egy-magában került elő a koponya jobb oldalán, míg a fenti csüngődíszek

85. kép. Mellékletek a 63. sírból.
Fig. 85. Objets de la sépulture 63.

a koponya bal oldalán a nyak mellett feküdtek. Hasonló karikáról lóg alá két hengeres ezüst túska, melyeknek hegye meg van hajlítva úgy, hogy a csattok tuskéire emlékeztetnek (7.). Ugyancsak a nyak jobb oldaláról való a szalagos füffel ellátott téglány alakú ezüstlemez (3.), mely keskeny oldalain 2 m/m. szélességben, derékszög alatt be van hajlítva bizonyosságául annak, hogy az így képezett párkányok közé valami be volt foglalva. Ezt bizonyítaná alsó lapjának a felső síma laptól eltérő oxidatiója is. Ugyancsak a nyak tájáról valók a 85. kép 1., 2., 5., 6. sz. a. zöldüveg gyöngyszemek. 2. A jobb felsőkar tövét gyöngyfűzér vette körül, mely állott 35 darab lencse formájú, áttetsző zöldsínű üveggyöngyszemből (5.). 3. A jobb mellüreg felett és a bal vállcsonton egy-egy, teljesen azonos típusú *bronzfibula* (86. kép 2a,

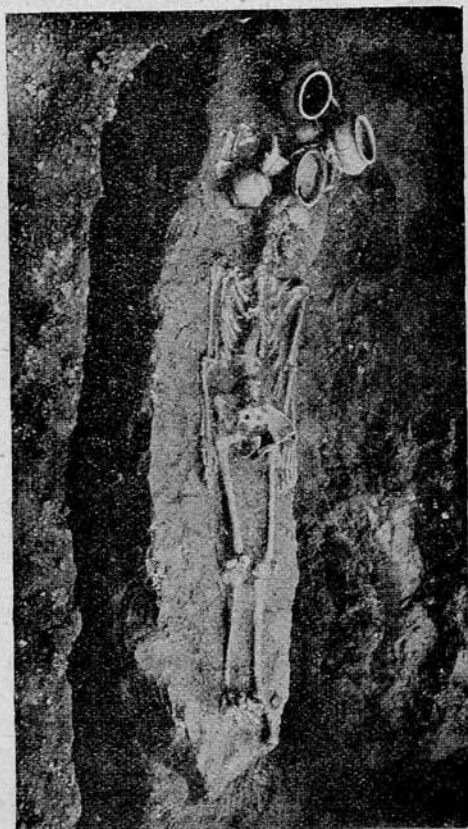
2b., 3a., 3b). Fejével mindkettő lefelé állott. Háromszög alakra kiszélesedő lábaikkal az 58. sír fibuláira emlékeztetnek, de míg azoknál a tűtöket a láb aláhajtása által nyerték, addig ezeknél a tűtök a láb alján van elhelyezve és a fibula testével együtt öntetett. Hátuk nem lemezes, mint azoké hanem háromszöges átmetszetű tömör gyűrű. Általában vaskosabb testűek, mint eddig látott fibuláink. Fejszerkezetük azonban megegyezik az 58. sír fibuláinak fejszerkezetével s így ha azok első

86. kép. Mellékletek a 63. sírból.
Fig. 86. Objets de la sépulture 63.

fokon képviselték az átmenetet az egyenes testű, aláhajtott lábú fibulák és a félkorongos fejű, rombikus lábú fibulák közt, úgy ezek második fokon képviselik és közelebb állanak az utóbbiakhoz, mint az aláhajtott lábúak rendes típusához. 4. A balkönyök hajlásában vízszintes helyzetben bronz övcsatt (86. kép 4a, 4b) tuskéjével kifelé fordulva. Tömör, hengeres karikájához, hátul két csuklóval illeszkedik

a szíjszorító lemezés tag. Ennek felső lapja 3 m/m. vastag, élei letompítottak és alsó vékony lapjával négy gömbösféjű bronzszegecs tartja össze. A felső lemez hosszénégyszöges lapját két bekarcolt, átlós vonal négy háromszögre osztja, melyek közül a csukló felőli minden díszítés nélküli, a vele átellenesnek csúcspontjaiban (alapjánál, a szegecseken belül) koncentrikus és érintőkkel összekötött 3 kis kör foglal helyet, míg a másik kettő poncolt felületű. A csatt tuskéje tömör pálca,

87. kép. A 64. sír képe.

Fig. 87. Vue de la sépulture 64.

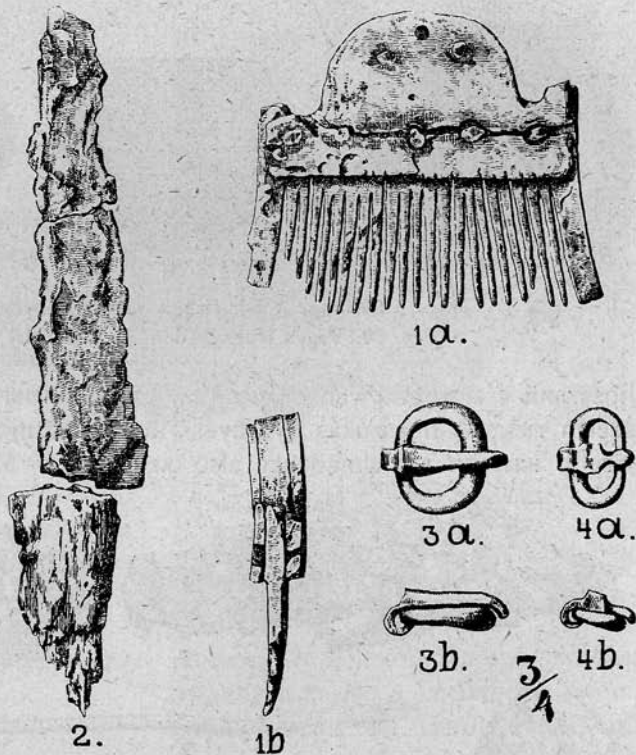
mely, úgy látszik, a hozzáforrasztott vaslemez segítségével mozgott a csatt hídja körül. 5. Égetett agyag orsógomb (86. kép 1.). Azt a földgalyat, melyen a koponya feküdt, a helyszínén nem vizsgáltuk át, hanem egészében beszállítottuk. A sír tartalmának jelen leírása során azonban felbontottuk és akkor még 2 darab rombusz idomú ezüstlemez (mint az 1. sz. alattiak), — 3 darab 11 m/m. átmérőjű —, közepén átlukaszott lapos vaskorong —, 1 darab gömbszelet alakú borostyán gyöngyszem (átm. 15 m/m.) —, 3 darab fehér és 1 darab zöld színű üvegből készült hengeres, apró gyöngyszem került elő.

64. sír. [87., 89. kép] és (88. kép). 130 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz. Hossza 165 cm. A sírűreg hossza, alján, 210 cm. Lásd a 87. képet.

Mellékletek : 1. A jobb farcsont alsó szélén kis *ezüstcsatt*; tuskéje tagolt és végén félkörös átmetszetű; gyűrűje ovális (4a, 4b). 2. A farcsontok közelében, a gerincsonton az előbbinél nagyobb *ezüstcsatt*; gyűrűje karika, tuskéje hengeres és mélyen aláhajló (3a., 3b). A két csattformát tehát együtt találjuk sírünkben. A többi melléklet a fej mögött volt elhelyezve. A hat korongolt edény rövid leírását északon kezdve, elhelyezésük sorrendjében adjuk. 3. Szemcsés, szürke anyagú *fazék*,

bevonás nélküli, érdes felületű, nyakán és vállán mélyített vonal; feneke lapos [4.]. 4. *Fazék*, mint az előbbi; feneke kiszélesedő, lapos [6.]. 5. Finoman iszapolt és korongolt, külső felületén gyantás anyaggal bevont *fazék*; hamuszürke, nyakán az érdes felületű hornyolatra rácsíszolt hullámvonal fénylik; feneke kiugró és mélyített [5.]. 6. *Mély tál*, anyaga, technikája, mint a 3. sz. alatti; feneke befelé tölcésesedő [1.]. 7. *Tál*, mint az előbbi, csak foltos égetésű [3.]. 8. *Bögre*, barnásszürke színű, érdes felületű, vállán két párhuzamos mélyített vonal; feneke befelé tölcésesedő [2.]. 8.

Az edények közötti kis térre összehúgorítva egy kecske egész *csontvázát* találtuk. A csontokon egy vaskés (2.) —, közelükben félkorongos fejű csontfésű feküdt. A fésű (1a., 1b) méreteiben kisebb, mint eddig látott fésűink, de típusával többször találkoztunk. Fogai aránylag hosszúak és szokatlanul vastagok; a fej felső részén átfúrt; részeit bronzszegecsek tartják össze. A fényképezés alkalmával a fésű és vaskés még nem voltak felfedve, 87. képünkön azért nem látszanak.

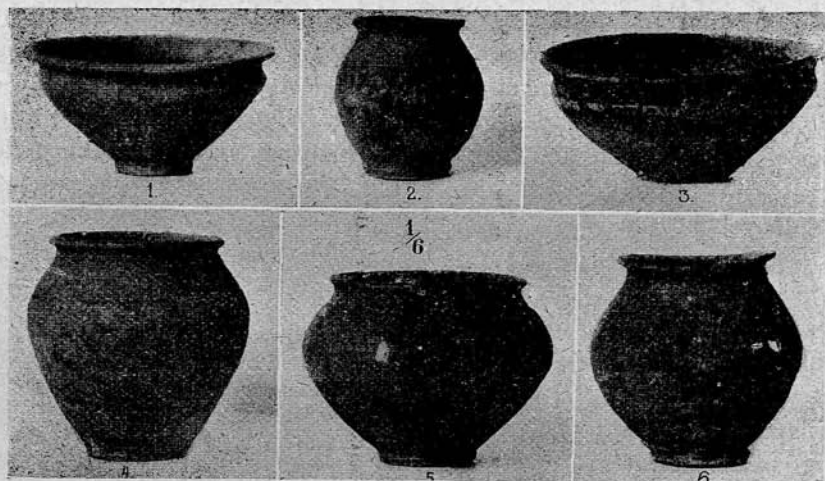

88. sír. Mellékletek a 64. sírből.
Fig. 88. Objets de la sépulture 64.

65. sír. (90. kép) és [91. kép]. 65 cm. mélyen, ÉÉK 10^0 —DDNy 190^0 tájolású, — kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő, hiányos csontváz. A felsőtest, a könyöktől kezdve a bányában kallódott el.

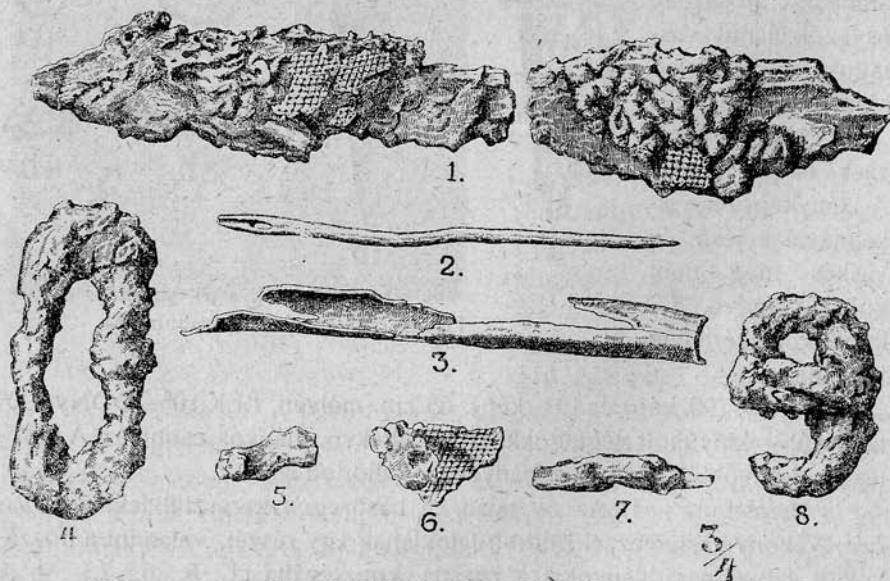
Mellékletek: 1. Az öv táján, a hasüregen keresztül fektetve *vaskés*; vékony vaslemezrel burkolt fatokjának egy részét, valamint a hozzá tapadt szövetmaradványokat a rozsda konzerválta (1., 5., 6., 7.). 2. A jobboldali medencecsonton, a sír tengelye irányába fektetett *bronztű* és

csonthüvelyének töredékei. A tú hengerded teste a lyuk felőli vastagabb végén kissé lapított és mindkét oldalán a cérna felvételére

89. kép. A 64. sírban talált edények.
Fig. 89. Vases trouvés dans la sépulture 64.

hosszanti csatornával van ellátva (2., 3.). 3. A bal medencecsont felső szélén *vascsatt* hosszúkás gyűrűvel, tuskéje hiányzik (4.). 4. Hasonló, kisebb *vascsatt* a balmedence alsó szélén (8.). 5. A sírűregnek a bá-

90. kép. Mellékletek a 65. sírból.
Fig. 90. Objets de la sépulture 65.

nyába beomlott részéből került elő a 91. képen bemutatott, szabadkézből formált, szürkés-barna edény; feneke kissé kiszélesedő és lapos.

91. kép. Edény a 65. sírból.

Fig. 91. Vase trouvée dans la sépulture 65.

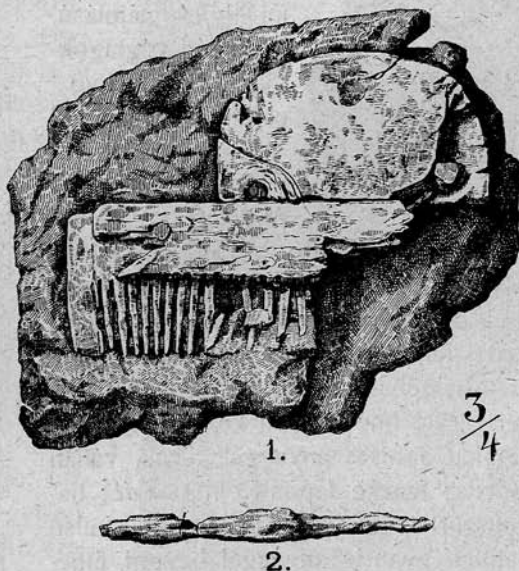
mint a 30. sírban lelt fésű, de díszítés nélküli; szegecsei vasból valók (1.). 2. A fésű közelében fanyélre járó *vasár* (2.) és cserepek, melyek két edényhez tartoznak. 3. Az egyik szürke magvú, szürkés-fekete felületű, gyantás anyaggal kezelt *fazék* felső részének töredéke; hosszú nyakát négy élesen kiugró borda négy keskeny mezőre osztja, melyeknek érdes felületén hullámvonalas

93. kép. Edénytöredék a 66. sírból.
Fig. 93. Débris de vase de la sépulture 66.

66. sír. (92. kép) és [93. kép]. É—D irányú sírűregben, 75 cm. mélyen, nagyon bolygatott sír. A koponya a sír északi felében arccal északra nézett, a többi csont is természetes helyzetéből kimozdítva, szanaszét hevert. A sírűreg hossza 160 cm.

Mellékletek: 1. A sír északnyugati felében félkorongos fejű *csontfésű*, azonos összetételű,

92. kép. Fésű és vasár a 66. sírből.

Fig. 92. Peigne et ustensile en fer de la sépulture 66.

rácsiszolás látható. Anyaga finoman iszapolt, belsején a korongolás nyoma széles vonalakban látszik (93. kép.). 4. Durva anyagú szürke edény fenék-részének töredéke. Felülete érdes, feneke kiugró, lapos.

67. sír. 80 cm. mélyen, É—D irányban hanyattfektetett, bolygatott csontváz. Az alsó karsontok, a jobb farsont és a lábfejek hiányoztak, a lábak térdben nyugatra zsugorítottak. Hossza 130 cm. *Melléklet*: A jobb combcsont tövével vascsatt (94. kép a., b.).

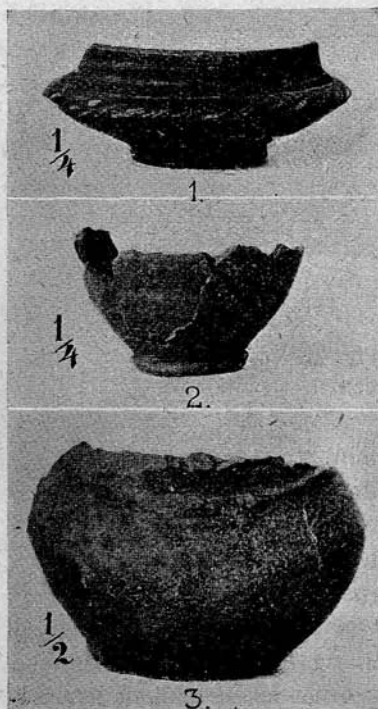
68. sír. 160 cm. mélyen, Ny—K tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz. A koponya arccal keletre nézett; a bal alkar a bal medencecsonton pihent. Hossza 165 cm. Mellékletet nem tartalmazott.

94. kép. Vascsatt a 67. sírből.
Fig. 94. Boucle en fer de la sépulture 67.

69. sír. [95. kép]. 30 cm. mélyen, ÉÉK 10°—DDNy 190° tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő csontváz. Arca a test hossz tengelyében. Hossza 170 cm.

Melléklet: A bal lábfejnél 3 darab korongolt edény hiányos töredékei. 1. *Bögre* alsó része [2.]. Sötétszürke, szemcsés anyagú és érdes felületű; feneke kiugró és közepén bemélyülő. 2. *Bögre* töredéke; sötétszürke, finomabban korongolt, külső felülete firnises anyaggal kezelt, vállán borda; feneke lapos [3.]. 3. *Tál*; hamuszürke, finoman korongolt, külső felülete gyantás anyaggal bevont, élbeugró kihasasodásán párhuzamos ferde hornyolatok; pereme felálló, vékony; feneke kiugró, lapos [1.].

95. kép. A 69. sírban talált edények.
Fig. 95. Vases trouvés dans la sépulture 69.

96. kép. Edény a 71. sírből.
Fig. 96. Vase de la sépulture 71.

70. sír. 1 m mélyen, ÉÉK 20°—DDNy 200° tájolású, hanyattfekvő csontváz. A koponya félig bal arcára fordult, a jobbkez a jobb medencecsont fölött pihent, a lábszárak, közel a térdhez, keresztelték egymást. Hossza 165 cm. *Mellékleteket* nem találtunk.

71. sír. Kis gyermeksír, É—D irányú sírűregben, 60 cm. mélyen. A koponya félig bal arcára fordult, a karok a test mellett kinyújtva; a lábak kifelé hajolva „karikalábat” formáltak és a lábfejek közt a 96. képen látható edényke állott. A csontváz hossza 80 cm. Edénykénk felülete érdes és helyenként fekete gyantás anyaggal bevont; feneke befelé tölcséresedő.

72. sír. [97., 99. kép.] és (98. kép) 105 cm. mélyen, ÉÉK 20°—DDNy 200° tájolású, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő, gyöngye fenntartású női csontváz; a koponya a föld nyomása alatt félig jobboldalára fordult. Hossza 160 cm. Lásd a 97. képet.

Mellékletek: 1. A nyak táján 43 drb kék üveg és egy drb karneolgyöngyszemből alakított fűzér. A karneol-gyöngyszem formája négyzetes alapu hasáb, tompított élekkel; az üvegyöngyöké kocka, ugyancsak tompított élekkel (83. kép 3. sz.). Rajzuk tévedésből került a 83. képre. 2. A bal és jobb vállcsonton egy-egy azonos típusú, aláhajtott lábú vasfibula. Csak egyiket sikerült valamennyire épen megmentenünk, a másik a leggyöngédebb érintésre szétesett. Épebb példányunk azonos formát és szerkezetet mutat 29. és 48. sírjainkból kikerült fibulákkal; csupán sodronyos rugója rövidebb, mint azoké. 3. A medencecsontok felső szélén, a gerinccsonton vasesatt, mely azonban szintén szétesett. A baltérden kívül két edényke. 4. Az ép *fazék* (98. kép.) szabadkézből formált, durva anyagú, foltos égetésű, lapított fenekű; felálló pereme szabálytalanul rovátkolt, színe barnásfekete. 5. *Fazék*; apró töredékekben hevert az ép *fazék* mellett; szürkésfekete, durván korongolt.

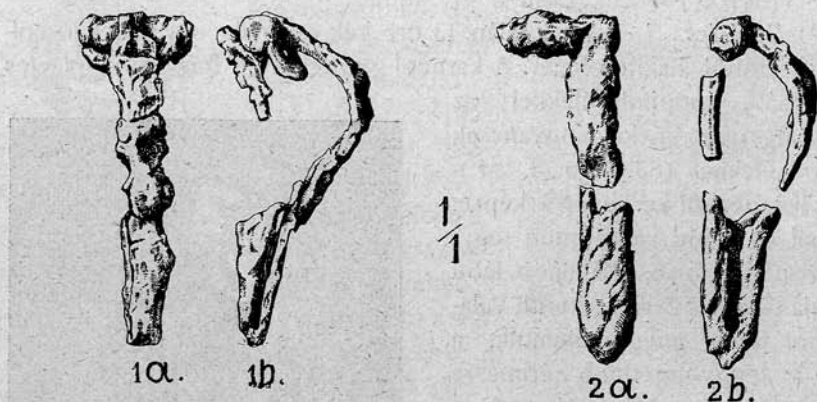
73. sír. (100. kép.) és [101. kép.] 150 cm. mélyen, É—D irányban, kinyújtott végtagokkal hanyattfekvő, bolygatott csontváz. A koponya a bal felsőkar tövében feküdt és arccal északra, tehát eredeti helyzetéből kimozdítva visszafelé nézett. A fej mellé csoportosított mellékletek is összetört állapotban rendetlenül heverték. A csontváz hossza 170 cm. A sírűreg hossza, alján, 230 cm.

Mellékletek: 1. A mellüreg felett fibula bronzrugójának 3 drb töredéke, a fibula teste nélkül (6a, 6b). 2. A jobbtérden belül égetett agyagból készült orsógomb (3.). 3. A koponya mögött *fazék* [1.]. Színe

97. kép A 72. sír képe.
Fig. 97. Vue de la sépulture 72.

sötétszürke, felülete érdes, fenéke befelé tölcséresedő, belsején a korongolás nyoma élesen látszik. 4. Vékony falú, szürke anyagú, korongolt fazék; vállán három mélyített vonal; felülete érdes, fenéke kiugró, lapos

98. sír. Vasfibulák a 72. sírból. Lásd még a 83. kép 3. sz. alatti gyöngyöket.
Fig. 98. Fibules en fer de la sépulture 72. Voir les perles no. 3. de la figure 83.

[2.]. 5. Az edények és a koponya közt rossz fentartású, félkorongos fejű *csontfésű*, melynek részeit bronz szegecsek tartják össze (1.). 6. A fésű mellett orsógomb nagyságú *üveggyöngy* (3.). 7. A sírűreg északnyugati sarkában egy drb *állatcsont* és mellette *vaskés* töredékei (2., 4., 5.).

74. sír. [102. kép.] és (103. kép.) 115 cm. mélyen, ÉÉK 30°—DDNy 210° irányú sírűregben bolygatott temetkezés. A koponya a mellékletekkel együtt a sír északi felében feküdt, a többi csontok azonban szanaszét, rendetlenül heverték. A sírűreg hossza, alján, 200 cm.

Mellékletek: 1. Szürke anyagú, firnises felületű, korongolt *fazék* fenékrészének töredékei; fenéke befelé tölcséresedő [1.]. 2. Szemcsés anyagú, érdes felületű, korongolt *fazék* [4.], törési felületén vörös, felülete vörösesbarna; foltos égetésű; fenéke befelé tölcséresedő. 3. *Bögre*; anyaga sötétszürke; gyantás anyaggal bevont; fenéke lapos [2.]. 4. Az 1. sz. alatti fazék fenékrészében gyöngge fentartású, félkorongos fejű

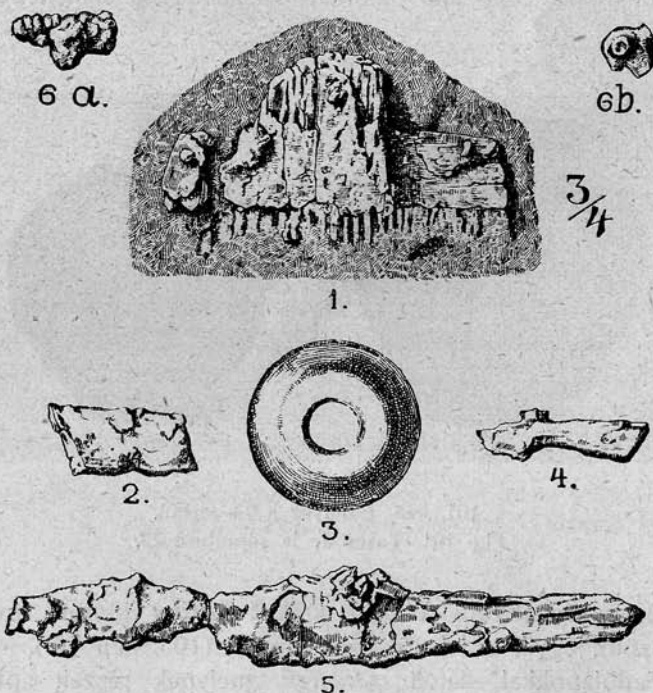
99. kép. Edény a 72. sírból.
Fig. 99. Vase de la sépulture 72.

csontfésű. Fedőlapjait a fésű magjával nem szegecsek, hanem apró bronzcsövek tartják össze (1.). 5. A 3. sz. alatti edényke mellett hosszú nyélnyújtványnyal bíró *vaskés* (2.).

II.

A szórványos leletek

részint a rendszeres ásatások megkezdése előtt és annak folyamán, részint pedig az ásatások befejezése után kerültek elő. Az ásatásokat t. i. be kellett fejeznünk akkor, a mikor az ásatások céljaira rendelkezésünkre bocsátott, illetve bérbevett terület felásását elvégeztük, mert

100. kép. Mellékletek a 73. sírból.
Fig. 100. Objets de la sépulture 73.

bár kívánatos lett volna a szomszédos szántóföld területére is kiterjeszteni az ásatásokat, a földtulajdonos az aránylag kis területért kártérítés címén olyan magas összeget kívánt, hogy az sem intézetünk gyenge anyagi viszonyaival, sem az ásatás remélhető eredményeivel nem állott arányban. A fővénybányát azomban az általunk felásott területen később mégis annyira bővítették, hogy a szomszédos szántóföldből is jókora darabok szakadtak be a bányába. Az alább ismertetendő szórványos leletek javarésze e beomlott részekből került ki:

a) Az ásatás megkezdése előtt és az ásatás alatt kerültek elő:

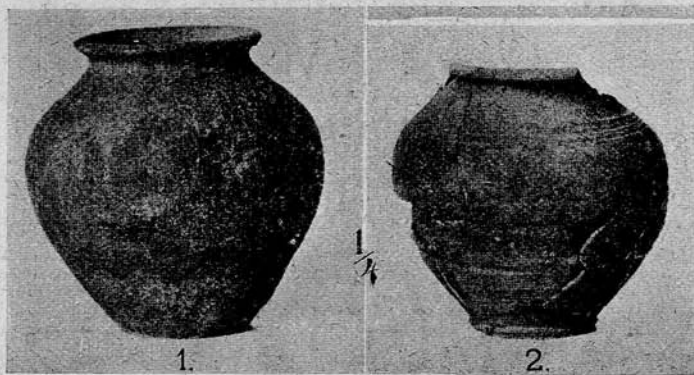
1. Aláhajtott lábú, lemezes testű *ezüsfibula*; aláhajtott lábának sodronyos nyúlványa számára a fibula teste kétoldalt bevágott (104. kép 1a., 1b), azonos típusú, mint a 21., 23., 29. stb. sír fibulái.

lfj. Biás István ajándéka.

2. Hasonló típusú és szerkezetű, lemezes testű *bronzfibula* (104. kép 2.a, 2b).

lfj. Biás István ajándéka.

3. Rombikus lábú *bronzfibula*; lemezés testének élei egész hosszában letompítottak; rugószerkezete alsó íjjalású, kettőzött íjjal a fej körül; tütokja a láb hosszanti baloldalának aláhajtása által képezett (105. kép 5a., 5b).

101. kép. Edények a 73. sírból.
Fig. 101. Vases de la sépulture 73.

4. Bronzsodronyból készült *nyitott karika* tömött rovátkolással (gyöngyözött), egyik oldala részben lapított (105. kép 10.).

5. Fedőlapokkal ellátott *csontfésű*, melynek részeit apró bronzsövek tartják össze. A fedőlapok hosszukás része fordított trapez alakú s így csak részben takarja a négy darabból összeállított fogazott részt (105. kép 6.).

6. *Gyöngyök*, melyek közül 1 drb tompított élű, hasábos karneol (104. kép 11a., 11b) —, 1 drb hasábos vöröskő (9.) —, 1 drb borostyán (3.) —, 1 drb át nem tetsző vörös üveg (2.) —, 3 drb kék (1., 2., 8a., 8b) és 1 drb sárga üvegmasszából készült (4.).

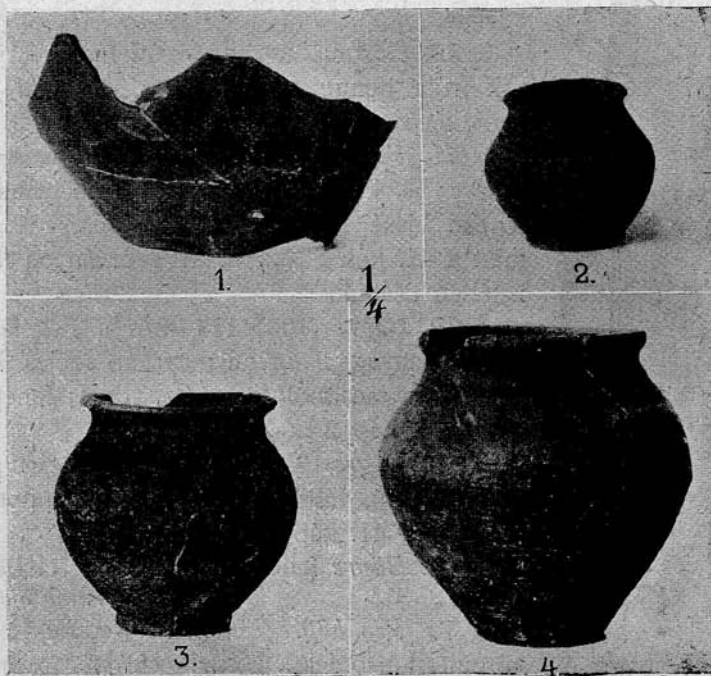
Peteley István ajándéka.

7. Kétélű *vaskard* (az ásatás megkezdése előtt került elő). Hossza 82 cm., melyből 10 cm. esik a markolatnyújtványra. Legnagyobb szélessége a markolat töve alatt 5 cm. (104. kép 3.).

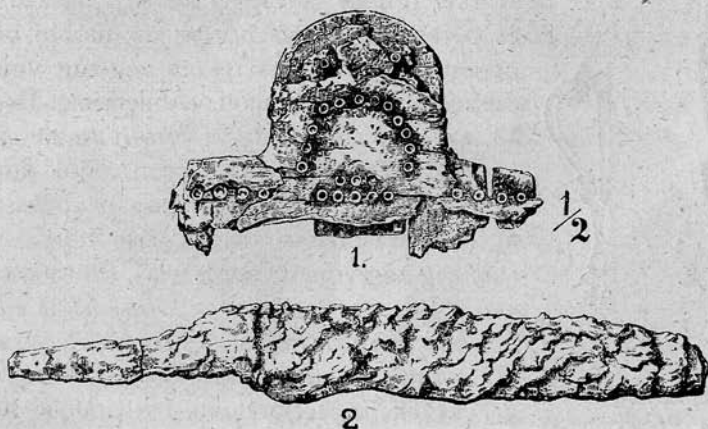
Peteley István ajándéka.

8. *Vaskés*; éle egyenes, háta görbe; egyik oldalán, közvetlenül a hát alatt, hosszanti, ú. n. vércsatorna (105. kép 12.).

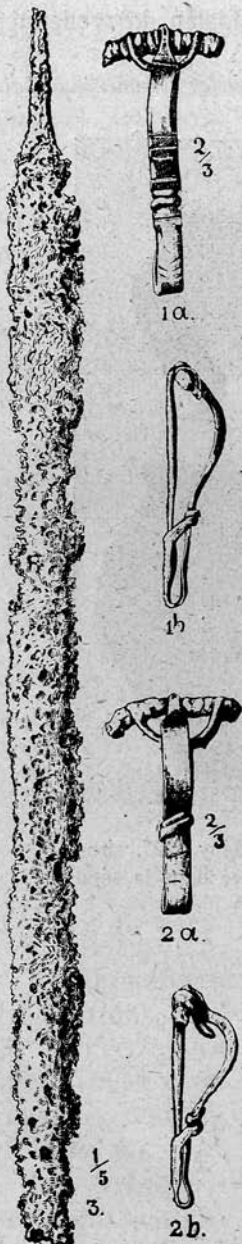
Pételey István ajándéka.

[102. kép. 1. 2. 4. sz. edények a 74. sírból. 3. sz. edény a 27. sírból.
Fig. 102. 1. 2. 4. Vases de la sépulture 74. 3. Vase trouvé dans la sépult. 27.

103. kép. Csontfésű és vaskés a 74. sírból.
Fig. 103. Peigne en os et couteau en fer de la sépult. 74.

104. kép. Szorványosan előkerült vaskard és bronzfibulák.

Fig. 104. Epée en fer et fibules en bronze trouvées sporadiquement.

9. Edények; a 18. sz. alatti kivételével korongon készültek. *Fazék* (147×137 m/m.). Szürke, felülete simított, vállán borda, feneke lapított. Bevonás nélküli. Formája, mint a 10. kép 1. sz. a. edényé.

Peteley István ajándéka.

10. Hasonló anyagú *fazék* fenékrésze. E sorok írója benne találta a 25. sz. alatti szórványos fésűt.

11. *Fazék* (131×123 m/m.); anyaga sötét-szürke; jól korongolt; vállán két mélyített vonal, feneke kissé kiugró, befelé tölcseresedő. Alakja, mint a 41. kép 8. sz. a. A szórványos fésű közelében találtuk.

12. *Bögge* (103×124 m/m.). Feketésszürke gyantás anyaggal bevont; nyakán széles hornyolat; vállán rácsiszolt zeg-zúg vonal; feneke bordás [106. kép 2.].

13. *Bögge* (96×97 m/m.). Szemcsés anyagú, szürke színű, vállán borda; feneke lapított. (Formáját lásd 41. kép 10. sz. a.)

14. *Bögge* fenékrésze; mint az előbbi.

Peteley István ajándéka.

15. *Kis bögge*; finoman iszapolt anyagból készült; külső felülete szürkésfekete, gyantás bevonástól tompán fénylő, nyakán zeg-zúg vonalas rácsiszolás; feneke lapos [106. kép 4.].

16. *Egyfülű korsó* (142×100 m/m.). Sötét-szürke, firnises anyaggal kezelt; hosszú nyakán és pereme alatt éles borda; az utóbbi borda és perem közti szalagos részen zeg-zúg vonalas rácsiszolás. Feneke lapított. (Átmetszetét lásd 4. kép 13. sz. a.)

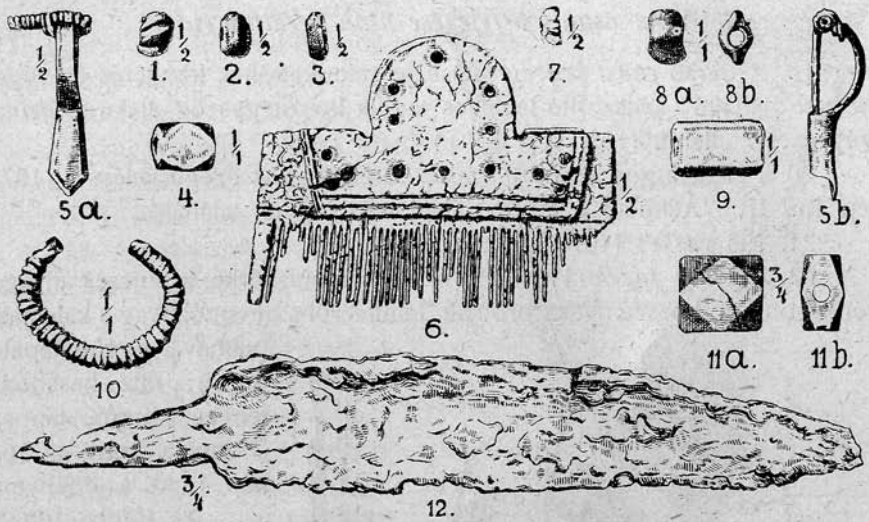
Peteley István ajándéka.

17. *Tál* (87×187 m/m.). Jól korongolt; szürke, külső felületén firnises bevonással, élbeugró kihasasodással, nyaka alján borda, pereme alatt zeg-zug vonalas rácsiszolás. (Formáját lásd 33. kép 1. sz. a.)

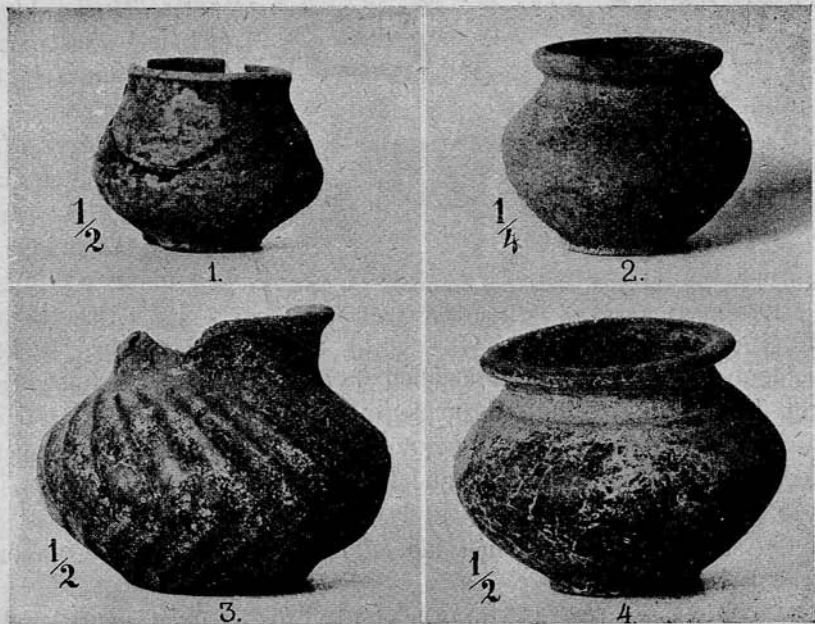
Peteley István ajándéka.

18. *Csupor*. Szemcsés agyagból, szabadkézből formált; szürkésfekete színű bevonó anyaggal kezelt; a felsőrészen ferdeirányú hornyolatok az alsórészen ellentétes irányban folytatódnak [106. kép 3.].

Peteley István ajándéka.

105. kép. Szórványos leletekből származó tárgyak.
Fig. 105. Objets provenant des trouvailles sporadiques.

106. kép. Edények szórványos leletekből.
Fig. 106. Vases des trouvailles sporadiques.

b) Az ásatás befejezése után kerültek elő:

19. 2 darab *ezüst szíjvég*. Tüskéje mindkettőnek hengeres és vége mélyen aláhajló; szíjszorító lemezes tagjuk hosznégyszög alakú és ezüst szegeccsel ellátott (107. kép 2., 3.).

20. Félkorongos fejű *csontfésű*, töredék, vas szegeccsel (107. kép 1a., 1b.). Állítólag a 29. sz. alatti tállal együtt találták.

21. Kis *vaskés* (107. kép 4.).

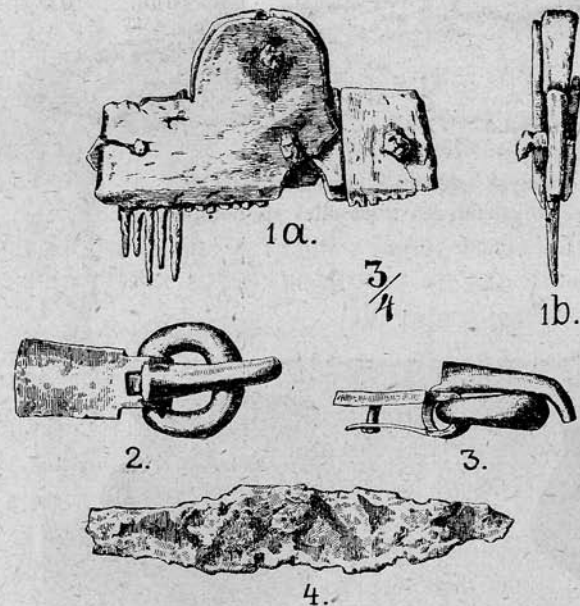
22. *Egyfülű fazék* (118×116 m/m.). Hamuszürke, szemcsés anyagból korongolt, hosszú nyaka profilált, felületéről a bevonóanyag a kalcinált

patinával együtt lepatogott; füle hasábos, feneké kiugró, lapos. (Formája, mint a 16. kép 4. sz. a. edényé).

23. *Bögre* (100×121 m/m.); hamuszürke anyaga finomul iszapolt; gyantás anyaggal kezelt; pereme alatt zeg-zug vonalas rácsíszolás, feneké kiugró és befelé tölcséresedő. (Alakja, mint a 33. kép 8. sz. a.).

24. *Bögre* (71×99 m/m.); sötétszürke, felülete érdes, feneké lapos. (Alakját lásd 41. kép 6. sz. a.).

25. Kis *bögre*; hamuszürke, vékony

107. kép. Szórványos leletekből származó tárgyak.
Fig. 107. Objets provenant des trouvailles sporadiques.

falu, legnagyobb kihasasodása felett 7 m/m. széles hornyolat szalad körül, feneké kiugró, lapos [106. kép 1.].

26. Szabadkézből formált *bögre* (119×104 m/m.); szemcsés anyaga foltos égetésű, feketés-barna színű; feneké lapított. (Alakja, mint a 76. kép 6. sz. a.).

27. Szabadkézből formált kis *bögre* (70×66 m/m.); téglavörös, feneké lapított.

28. *Mély tál* (68×155 m/m.); téglavörös magvát szürkés-fekete színű gyantás anyaggal vonták be; feneké kiugró, lapos. (Alakját lásd a 77. kép 7. sz. a.). Állítólag állatsontokat találtak benne.

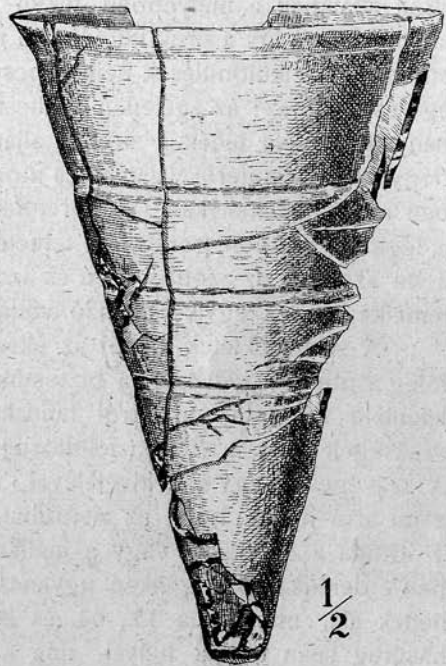
29. *Sekély tál* vagy *csésze* (47×122 m/m.); finomul iszapolt, hamuszürke színű, gyantás anyaggal kezelt, nyakán borda; pereme alatt zeg-zug vonalas rácsíszolás nyomai; feneke kiugró és befelé mélyülő. (Alakja, mint a 41. kép 3. sz. a.). A találó munkás állítása szerint kis gyermek sírjában feküdt.

30. Végül találtak a munkások egy *üveg poharat*, melyet apró töredékeiből sikerült hiányosan összeállítanunk; anyaga áttetsző, sárgás színű; formája fordított kúp, pereme gyöngén kihajló és belül hornyolt, hasi részén három hornyolat szalad körül (108. kép).

* * *

A sírok tartalmának ismeretése után a temető főbb jellemvonásait a következőkben foglalhatjuk össze:

Temetők a Maros jobbpartját szegélyező domborozat legalsó lejtőjén, közvetlenül a folyó sík völgye felett terül el. Halmok, vagy más külső jelek az egyes sírok fekvését a földszínen nem árulták el, a mi azonban még nem bizonyít amellett, hogy a temetkezés alkalmával a sírokat felismerhetően nem jelölték meg, ellenben annak tudható be, hogy a temető területe régidő óta művelés alatt állott. Maga az a tény, hogy a sírok jelentős része bolygatásnak, rablásnak esett áldozatul, a síroknak a föld felszínén való feltűnő megjelölése mellett tanuskodik, mert ellenkező esetben a sírrablók, a régi sírgödör irányát és méreteit, lehető pontosan követve egyes sírokat alig áshattak volna fel. E külső jel azonban alig lehetett más, mint földből hányt sírhalom, mert egy esetet kivéve, a mikor a 32. sír üregében a koponya és edénymellékletek felett jókora terméskövet találtunk, semmi sem árulta el, hogy a sírokat követel, vagy más módon megjelölték volna. A sírok tájolása, a mint azt bevezető sorainkban részletesebben kifejtettük, általában észak-déli. A sírüregek ferde oldalfalakkal lefelé keskenyedtek és hossznegyszögös formára a legkülönbözőbb mélységre ásták le azokat úgy, hogy mélységük tekintetében rendszerességet teljességgel nem tapasztaltunk. A sekély

108. kép. Üveg pohár, szórványos lelet.
Fig. 108. Verre en verre, trouvaille sporadique.

sírok általában a mélyebben fekvő sírokkal azonos ipari mellékleteket tartalmaztak s így a sírok különböző mélységeihez sem chronologiai, sem ethnologiai elkülönülések nem kapcsolódnak. A sírbatétel módja mindig egy és ugyanaz; az égetetlen holttestet minden koporsó nélkül, általában hanyatt fektetve tették a sírűreg aljára s egyszerűen beföldelték anélkül, hogy a sír védelméről valamelyes módon gondoskodtak volna. A mennyiben a hanyattfektetéstől eltérő rendellenességekkel is találkozunk, ezeket a legtöbb esetben gondatlan temetésből eredőknek kell minősítenünk, a mi azonban az azonos korú és azonos ethnikai sajátossággal bíró nép temetkezésének egyik jellemző vonása is lehet.

A sírmellékletek közül az ékszerek (gyöngyök, csüngődíszek) és főleg a ruházati kellékek, a biztostűk, vagy fibulák és szíjvégek gyakori jelenléte kétségtelenül arról tanuskodik, hogy a halottat az életében szükségelt ruhadarabokba felöltöztetve és ékszerekkel ellátva temették el. A szíjvégeket, egy eset kivételével (55. sír), mindig a csípő táján találtuk, a mi arra mutat, hogy az alsóruhát, a tunicát öv, vagy egyszerű szíj szorította a derékhez, vagy a mellkas aljához (pl. 63. sír). Nehány esetben e derékszíjról végeiken ugyancsak csattal ellátott mellékszíjak csüngthettek alá, mint pl. a 33., 64. és 65. sírnál, a hol a nagyobb csatt a hasüreg táján foglalt helyet, míg a kisebb a combcsontok tövénél, a medencecsontok előtt feküdt. A derékszíj lehetett sok esetben arra hivatva, hogy viselője legszükségesebb kellékeit, eszközeit (kés, tű stb.) az alá dugva, vagy ahoz erősítve, esetleg a mellékszíjakon, magával hordja (33., 36., 65. sír). A 7. sírnál a vascsatt karikáját a jobb medencecsont külső szélén találtuk meg, de a jobb vállcsonton is találtunk egy szíjszorító lemezes taggal ellátott, tömör bronzkarikát, a mely azonban soha nem volt tuskével ellátva (8. kép 1a., 1b) s így csattnak nem minősíthetjük, de feltételezhetjük, hogy a vállon át övezett szíj, vagy öv rögzítésére szolgált, amilyenről pl. a római katonáknál (balteus) a rövid gladius csüngött alá. A rómaiaknak a germánokkal folytatott harcát ábrázoló domborműves emlékeken (Antoninus-oszlop) a germánok hasonló módon vállazott kardot viselnek. De ettől eltekintve a bronzkarika a vállon betölthette a fibula szerepét is, ha úgy képzeljük el a dolgot, hogy a ruha csücskét áthúzták a karikán és megbogozták. A 19. és 55. síroknál ugyancsak a vállon, illetve a nyakcsigolyákon találtuk meg a vascsattokat, — az 55. sírnál két fibula társaságában, — melyek — úgy látszik — ezekben az esetekben valóban a vállazott szíj összecsatolására szolgáltak. Kardot ugyan a rendszeres ásatások nem hoztak napfényre, de szórványos leletből ismerünk egyet temetőnk területéről s jöllehet leletkörülményeit ennek sem ismerjük, addig is, a míg más leletek annak ellent nem mondanak, feltételezhetjük, hogy a vállon talált csattok a római balteushoz hasonló kardkötő-öv szerelékei voltak.

A fibulák gyakori jelenléte viszont azt mutatja, hogy az itt temetkező nép ruhadarabjai közt szerepeltek olyanok is, a melyeknek redőit, illetve nyílásait dajkatük segítségével akasztották össze, legtöbbször a bal és jobb váll táján egy-egy fibulával, ritkábban egy fibulával a jobb, vagy bal vállon. Ott, a hol két fibula fordult elő, a fibulák helyzetét illetőleg ilyen változatokkal találkoztunk: Egyik fibula a bal-, a másik a jobb vállcsonton, illetve közvetlenül a vállcsontok alatt (29. és 72. sír); egyik a bal vállcsonton, a másik a jobb mellkas közepetáján, annak külső szélén (20., 27., 63. sír); a bal vállon és a jobb mellkas alján, annak külső szélén (40. sír); a jobb vállon és a bal csipő táján (58. sír); a jobb vállon és a bal medencecsont alatt (46. sír); mindkettő a jobb vállon (a hasra fektetett temetkezést tartalmazó 55. sírnál).

Látjuk tehát, hogy a fibulák alkalmazása leggyakrabban a vállakon vagy a vállak táján történt, mint a görög és római pallánál, de vannak határozott esetek, mikor az egyik vállon fibulával megerősített bő ruhadarab a másik fibula segítségével az ellenkező oldalon a derék, vagy csipő táján záródott s így vagy a jobb, vagy a bal kart hagyhatta szabadon.

A classicus ó-korban a görögöknél és a rómaiaknál a női ruhadarabok közül a palla nyert mindkét vállon megerősítést, míg a férfi ruhadarabok (köpenyek) közül a chlamys, pallium, sagum stb., csak egy helyen akasztattak össze. A pannoniai domborműves síremlékek egyik sorozatán a bizonyára gallus nemzeti viseletbe bújtatott női alakoknál minden esetben megtaláljuk a vállakon alkalmazott két darab ú. n. pannoniai (szántószer) fibulát, míg a velük együtt ábrázolt férfiak válláról hiányzanak azok.¹ Nem tévedhetünk tehát, ha sírjaink közül azokat, melyekben két fibulát találtunk a vállak táján, — női síroknak tartjuk, a mely feltevésnek a többi sírmellékletek sem mondanak ellent. Hat sírban a fibula csak egyszer fordult elő s ezek közül a bolygatatlanokban egy ízben a jobb mellkas külső felső szélén (46. s.) és két esetben a bal vállcsonton találtuk meg azokat (49. és 62. sír). Ezek bizonyára a római pallium, vagy sagumhoz hasonló s pl. a dák és germán törzsek által is egyaránt viselt köpeny összefoglalására szolgáltak.² A ruhákat az idő, a föld természetesen megemésztette s így arra a kérdésre adandó feleletnél, hogy miféle anyagból készültek, csak arra a pár szövetdarabkára vagyunk utalva, melyet fémtárgyaink patinája megőrzött, nevezetesen a 27. kép a alatti vastárgy, a 40. sír egyik fibulája és a 65. sír vaskése. E maradványokból arra következtethetünk, hogy a ruhadaraboknak legalább egy része gyapjú szövetből készült.

¹ Hampel J.: Arch. Ért. 1880. XXXVII—XLII. tábla.

² Ld. pl. a Trajanus oszlopának és az u. n. Antoninus oszlopnak domborműveit.

A lovas nomád népek legkedveltebb ruhaanyagának, a nemes szőrme-
nek nyomát sem találtuk, a mi azonban nem zárja ki a szőrmefélék
használatát annál a népnél, melynek temetőmellékletei között a kecske-
féle állatokat hiányos vagy egész csontvázakban olyan gyakran meg-
találjuk. E pontnál még csak azt jegyezzük meg, hogy a temető fibu-
láinak két fajtát, az aláhajtott lábúakat s a félkorongos fejjel és ragasz-
tott tütokkal bírókat a ruházat megerősítésének különböző formáinál
egyaránt megtaláljuk. Az eltérő fibulaformákkal tehát azonos megerő-
sítési mód jár együtt. Itt kell, hogy említést tegyünk még az *ékszerek-
ről* is, melyek részint borostyán, karneol és üvegyöngyökből, — részint
ezüstcsüngőkből állanak. Leggyakrabban a nyakat éktették, de találko-
zunk olyan esetekkel is, melyek egy-két gyöngyszemnek a bal mellen
és az öv táján való alkalmazásáról tanuskodnak (40., 55., 58., 61. sírok).
Egy esetben az apró üvegyöngyszemekből álló füzér (63. sír) a jobb
felsőkar tövét díszítette. Temetőnknek jellemző ékszere még az ele-
fántcsontfésű, melyből 15 darab került elő.

A sírok egyéb mellékletei az itt temetkező népnek a túlvilági élet
felől táplált hitéről élénken tanúskodnak. Úgy találjuk t. i., hogy ez a
nép halottjait étellel és itallal bőven ellátva fektette sírjába s vele együtt
temette el életében használt legszükségesebb eszközeit: a *vaskést*, a melylyel
leggyakrabban az állatsontok társaságában találkozunk, az *orsógombot*,
a csonthüvelybe bujtatott *varrótűt* (27., 36., 65. sír), a *vasárat* (36. és
66. sír) és a *kardot* (szórványos). A mint láttuk azonban, sok sír egy-
általában semmi mellékletet nem tartalmazott s e sírok jórészt a temető
nyugoti szélén egy csoportban feküdtek. Bizonyára a szegény osztály
temetkezett ezekbe s ez némileg megmagyarázza azt is, hogy miért
találtuk a temető e részén tömegesebben a rendellenesen, hanyagúl
sírbafektetett csontvázakat (7., 12., 37., 51., 52., 53., 54. sír). A jobb-
módúak ételül egész állatokat, vagy azoknak egy részét helyezték a
sírba (26., 27., 31., 45., 50 (1), 59., 60., 64., 73., 74.), a miről a ránk
maradt csontok tanúskodnak, melyek közt leggyakoribb a juh és kecske,
ritkább a házi szárnyas és disznó sonkabokacsont. Két sírban tyuktojás
héj is fordult elő (18. és 64. sír). A 64. ép sírban pl. a koponya mö-
gött tojáshéj, vaskés és csontfésű társaságában egy kecske összegön-
gyölt egész csontvázát találtuk meg. Az állatsontok rendszeren a koponya
közelében voltak elhelyezve, ritkábban a hasüreg fölé tett edénybe,
mint a 27. sírnál a kakas csontjai. Sírjaink jelentős részének mélysége
a 100 cm.-en alól marad, míg más része (17. sír) 105—260 cm. közt
váltakozik. Állatsontok csak a mélyebben fekvő sírokból kerültek elő
(11. sírnál), de viszont 6 mélyebben fekvő sírban azok jelenlétét nem kon-
statáltuk, de valamennyi temetőnk északi és északkeleti részen feküdt,
a hová, úgylátszik, a módosabbak temetkeztek. Még feltűnőbb az, hogy

az 56. sz. rabolt sír kivételével, melyből egy bronzfibula félkorongos fejének töredéke került elő, — a többi, — 1 m.-nél mélyebben fekvő sírban egy esetben sem fordult elő félkorongos fejű fibula s állatsont mellékletekkel egyáltalában nem találtunk ilyeneket. E körülményre felhívjuk a figyelmet, a nélkül azonban, hogy ez alkalommal e tényből messzemenő következtetéseket akarnánk levonni, mert igaz ugyan, hogy az aláhajtott lábú fibulák javarésze a mélyebb fekvésű sírokból került ki, de ilyeneket sekélyebb sírokban is találtunk. A különböző szerkezetű fibulák ez alapon sem válnak határozottan szét. Azt a tényt azonban, hogy félkorongos fejű fibulákat állatsont mellékleteket tartalmazó sírban egy esetben sem találtunk, — hangsúlyoznunk kell.

Temetőnk másik fő jellemvonása, hogy a sírmellékletek közt igen gyakran találkozunk agyagedényekkel, a melyekben bizonyára vizet és egyéb folyadékot adtak a halotthoz biznyságául annak, hogy a túlvilág felől táplált hitük messze állott a keresztyén felfogástól. Edénymellékletekben leggazdagabbak a kis gyermek sírok (18., 27., 31., 58.); volt olyan, a melyikhez 12 darab edénykét adtak (31.), míg a felnőttek sírjában legtöbbször csak 1—2—3—4 darabot találtunk. Az edényeknek a sírüregeben való elhelyezése szabályszerűséget nem mutat; gyakran a koponya mellett — a lábfejnél, vagy a térdnél egymás mellé helyezve találjuk, — máskor a sír egész hosszában, annak különböző pontjain csoportosítva és gyakran egyiket a másikba, vagy egymásfőlé helyezve. Ép edények társaságában csonkított edényeket, sőt nagyon hiányos edényrészeket is több ízben, ép sírokban is találtunk, a mi arra mutat, hogy azok ilyen állapotban helyeztettek a sírba.

A félkorongos fejű fibulákat tartalmazó öt sír közül három (49., 55., 56.) nem tartalmazott edényt, a 46. sír is csak egy darab szabadkézből formáltat, de már a 40. sír üregéből több edény töredéke került elő. Ez utóbbiakról nem állapíthattuk meg biztosan, hogy a sír mellékletét alkották-e s épen azért tartózkodunk az edénynélküliséget, illetve a korongon készült edények hiányát a félkorongos fejű fibulákkal szoros kapcsolatba hozni, annál is inkább, mert aláhajtott lábú fibulákat is találtunk edény nélküli ép sírban (20.). Ennek dacára azonban hangsúlyozhatjuk, hogy temetőnkél a nagyobb számú edénymellékletekkel határozottan az aláhajtott lábú fibulák párosulnak.

Temetőnk korának megállapítására a legtöbb esetben biztos útmutatóval szolgáló pénzdarabok nem állanak rendelkezésünkre, mert ilyenek sem a rendszeres ásatások folyamán, sem a szórványos leletekkel kapcsolatosan nem kerültek elő; tehát a pénz teljes hiánya is jellemző temetőnkre. Így az emlékek korának megállapításánál magukra az emlékekre és az esetleg érmekkel datált analogiákra vagyunk utalva.

Az agyagedények természetüknél fogva pontosabb chronologiai dátumok meghatározására alig alkalmasak.¹

A mint az egyes sírok leírásánál is láttuk, temetőnk területén a különböző formájú és technikájú edényeket egyugyanazon sírban és legtöbbször következetesen összeelegyítve találtuk, a mi chronologiai meghatározó értéküket kétségen kívül csökkenti, de viszont határozottan jellemző temetőnkre és jellemző lehet más hasonló korú temetőre is az erdélyi részek területén. Külső jellemvonása edényeinknek, hogy — néhány esetet kivéve (26., 45., 50(i) sír) — általában kisméretűek (bögrék, apró csészék, tálak) és anyaguk, bevonásuk, a mennyiben az utóbbival rendelkeznek, a szürke szín változatait tünteti fel. Készítésük módját illetőleg két csoportra oszlanak; korongon készütekre (100-nál több) és szabadkézből formáltakra (10—12 darab). A mint képeinken láthatjuk, a korongoltak formája legtöbb esetben a római provinciális u. n. opus doliare körébe tartozó edényekre emlékeztet, szürke színűek pedig az u. n. belga vázákat juttatják eszünkbe. Mindennek dacára azomban, csak kis részüket tarthatjuk római edényeknek, mert javarészüknél magában a használt anyagban, az anyag iszapolásában és főleg az égetés tökéletlenségében olyan vonásokat fedezünk fel, a melyekkel a provinciális római keramikának leggyengébb alkotásainál sem találkozunk. Már az a tény, hogy edényeink között vörös színűt, illetve vörös égetésűt — a 27. sír kis ép edénykáját leszámítva, — nem találunk, holott a római provinciális agyagművesség emlékei között Daciában a vörös égetésű edények aránytalanul nagyobb számmal szerepelnek, mint a szürkék, — a mellett szól, hogy edényeinket általában római készítményeknek ne tartsuk. Ehez járul még edényeink egy részénél a nagyon szemeses iszapolás és finomabb iszapolás mellett is az edények anyagának lazasága, minek következtében könnyen eltörnek, illetve szétmállanak.

A római u. n. opus doliare anyaga nagy túlsúlyban közönséges sárga agyag, melyet az e célra szolgáló kemencékben egész anyagában átható vörösre égettek. Az edény felületét ezenkívül firnises anyaggal vonták be és e bevonó anyag mindig az edény alapszínéhez alkalmazkodó vörös színben, vagy a vörös szín különböző árnyalatait mutató színben csillog az edény felületén. Csak a legritkább esetben fordul elő az, hogy az edényt alapszínétől elütő bevonó anyaggal, mázzal kezelték (glazirozott). Viszont a szürke edény bevonó firnises anyaga

¹ Különösen nálunk, Magyarországon, a hol a kerámikus anyag, mihelyt fémtárgyak: arany, ezüst ékszerek társaságában fordul elő, — úgy jellemző vonásainak tárgyalásánál, mint a velük előkerült emlékeknek képből való közlésénél, a legtöbb esetben, meglehetősen passzív szerepet játszik. Ismertetésük igen gyakran csak a méretek pontos közlésére szorítkozik, holott a képből való közlés szükségessége éppen az ingadozó jellegű agyagművesség emlékeinél érezhető leginkább.

mindig a szürkészin különböző árnyalatait mutatja. Továbbá a római edényeknek mindkét anyagú fajánál megtaláljuk főleg a tökéletes égetéstől eredő kellő keménységet és még az edénytöredéknél is a tiszta, átható csengést. Forma tekintetében leggyakoribbak a füles korsók, a két, vagy három fülű fazekak és csészék, a széles, lapos peremű vegyítő edények, a szintén lapos peremű, szürke anyagú doliumok, a tálak és poharak s mindannyit jellemzi a fenéknek, a peremnek és fülnek többé-kevésbé profilált volta. Ha már most temetőink edénymellékleteit tekintjük, találunk köztük több olyan darabot, melyet római készítménynek kell tartanunk, így mindenekelőtt a 33. kép 6. sz. alatti egész anyagában vörös égetésű edénykét, a milyen — a 45. sz. bolygatott sírból származó néhány edénytöredéktől eltekintve, — több nem került elő. A szürke színűek közül a 33. kép 2. sz. alatti poharat és a tálak közül esetleg a 30. sírból kikerülteket számíthatjuk ide. Mint határozottan római emléket kell még itt megemlítenünk a szórványos leletekből előkerült üveg poharat (108. kép) és a rendszeresen feltárt sírleletek közül két hasonló pohárnak apró töredékeit.

Többi edényeinknek javarésze egységes szürke anyagú és nagyrészt bevonó anyaggal kezelt, de ezeknél az anyag keverésénél, illetve az égetésnél olyan szokással találkozunk, melynek eredménye, hogy az edény anyaga égetés után is laza kötésű marad, mely a bevonó anyagot a földdel érintkezve hamar elveszíti és ilyen állapotában folyadéktartó képessége alig van. Továbbá legtöbbször korongolásuk sem tökéletes és alakjuk több-kevesebb kajszaságot mutat. A gyakori felálló perem, a legtöbb ízben lapos fenék és a vállon, vagy nyak alatt gyakran alkalmazott körülszaladó bordadisz és sok tekintetben a forma elütő volta mind ellentmondanak annak, hogy edényeink e része a Dácia provincia területén működő római agyagművesek kezéből került volna ki, ellenben minden jel arra mutat, hogy a római kultúra hatását érző s talán éppen ben-szülött barbarus népekkel kell az edénykéket szoros kapcsolatba hoznunk, annál is inkább, mert a most tárgyalt edénykéknél, de még inkább az alább tárgyalandó csoportnál olyan elemekkel is találkozunk, a melyek az agyagművesség terén messzire visszanyúló, mondhatnók helyi szokás-gyakorlat érvényben maradásáról és alkalmazásáról tanúskodnak. Egyik ilyen jellemző vonás edénykéinknél, hogy néhánynak anyaga, bár az égetésnél barnászöröses színt kapott, az edény e vöröses magvától eltérő barnásszürke színű bevonó anyaggal kezeltetett. A bevonás azonban nem úgy történt, mint a római prov. edényeknél látjuk ezt, t. i. egyszerű, mondhatnók, bemártás által, hanem olyan eljárással, mely a bevonás során a korongnak használatát igényelte, vagy legalább is utólagos simítást kapott. Ez olyan eljárás, a milyennel pl. az erdélyi részek területén az apahidai közép La-Tène fzlésű temető edénymellékleteinél találko-

tunk¹ és a mely eljárás bizonyára a megelőző korok edénycsiszoló technikájának a korong használata folytán módosult formáját mutatja. Ilyen símitó technikával készült pl. a 69. kép 1. sz. alatti edénye, melynek római formáját senki sem vonhatja kétségbe. Ugyanezt a technikát mutatja azomban edénykéinknek egy jelentős része és főképen azok, a melyeknél a zeg-zúg vonalas, vagy hullámvonalas rácsiszolás a perem alatt, vagy a vállon feltalálható. A símitás alkalmával érdesen hagyott keskeny és több ízben kissé bemélyített szalagra e díszet nem karcolták, hanem csont, vagy más eszköz segítségével rácsiszolták. A vonalak nyomán a felület ezért fénylik. Ez megint olyan jelenség, a melylyel a La-Tène ízlésű apahidai emlékeknél teljesen azonos kivitelben találkoztunk.² A mint ott nagy szerepet játszik az edény testéből kiformált, keskeny bordadísz, úgy edénykéinknél is megtaláljuk ennek gyakori alkalmazását és a legtöbbször a fenti díszítő eljárással kapcsolatosan. A 26. sír egyik, római formát mutató nagy edényénél (29. kép és 4. kép 9. sz.) ismétlődnek az apahidai temető 2. sírjának urnáján észlelt szalagos, lapos bemélyítések, melyek az edény külső felületét horizontális irányban több ízben tagozzák.³ A sokszor kiugró, de legtöbbször lapos, vagy befelé töleséresedő fenék az apahidai edényeket szintén jellemezte. A mi pedig a formát illeti, edényeink sok esetben — különösen a bögrék és tálak — alig mutatnak azoktól formai eltérést. Mindezek alapján arra a meggyőződésre jutottunk, hogy edényeinknek most tárgyalt javarésze nem a római ipar terméke, hanem a sok tekintetben római hatás alatt álló, de azért inkább a régi formák után és régi technikai eljárások szerint dolgozó barbarus agyagművesek készítménye. Ezek — szem előtt tartva fogyasztóközönségük konzervatívus ízlését, — bizonyára nemzedékről-nemzedékre átszarmaztatva tartották fenn maguk között a régi formákat, technikai eljárásokat, melyekhez sok tekintetben annyira hűek maradtak, hogy kedvünk volna ez emlékeket chronologiallag sokkal közelebb hozni az apahidai temetőhöz (Kr. e. II–III. sz.), mintsem egyéb sírmellékleteink kényszerítő hatása alatt azoktól évszázadokkal elválasztani. A geographiailag egységes erdélyi részek területén e szoros kapcsolat a különböző korú (a még nem daciai és már nem daciai) emlékek közt — mondhatnók — feleslegessé teszi annak feltevését, hogy az emlékeket római műhelyekben, a barbárság részére készített házi, vagy gyáripari termékeknek tekintsük.

E traditionális szokásgyakorlat adja magyarázatát annak is, hogy temetőnk mellékletei közt, római edények társaságában, olyan edények

¹ Dolgozatok az Erd. Nemz. Múz. érem- és régiségtárából. 1911. évf. 26–56. l.

² Dolgozatok az Erd. Nemz. Múz. érem- és régiségtárából. 1911. évf. 26. l. 27. kép 1. sz. 28. l. 29. kép 4. sz. 36. l. 40. kép 1. sz. 41. l. 48. kép 1. sz.

³ Dolgozatok az Erd. Nemz. Múz. érem- és régiségtárából. 30. l.

is fordulnak elő, melyeknél a fentebb ismertetett égető és simító technika alkalmazása mellett, — korongon készült edényeknél, — tökéletes prae-historikus edénydíszítő motívumokkal is találkozunk. Azokon az edényeken t. i., melyeknek vállát, illetve hasát ferde, széles hornyolatok díszítik (60. kép 7. sz. a. edény; 76. képen a szétesett edény; 81. kép 2. sz. a.; 95. kép 1. sz. a. edények). Sőt egy esetben a krétás tömítés emlékével is találkozunk (23. sír).

Korongon készült edényeink harmadik csoportjának jellemző vonása a feltűnően szemcsés iszapolás, legtöbbször a foltos égetés és mindannyinál a gyantás, vagy firnises bevonó anyagnak teljes hiánya. Ezeket az edényeket külső felületükön, hogy az iszapolás és korongolás hiányait némileg eltüntessék, legfőleg csak vékony agyagoldattal vonták be. Ezzel a technikával csaknem minden esetben együtt jár, mondhatjuk jellemzi azt, a körülszaladó mélyített vonaldísz az edények vállán, vagy pereme alatt (10. kép 12.; 41. kép 8., 9.; 69. kép 2.; 84. kép 1.; 101. kép 2. stb.). Ezek a jelenségek a népvándorláskori edényeknek egyik legjellemzőbb vonásai. Elkorcsosodott római formájuk is e korra utal (pl. 43. kép). Végül a szabadkézből formált edényeket említjük meg, a melyek bizonyára háziipari termékek s sírmellékleteink között elvétele szintén előfordultak. Azonos technikájú és formájú edényekkel népvándorláskori leleteinkben¹ találkozunk.

Látjuk tehát, hogy edénymellékleteink között vannak eléggé jó római provinciális agyag- és üvegyipar termékek, de ezeknek száma elenyészően csekély azok mellett, a melyeken érezhető ugyan a római hatás, de még inkább érezhető a rómainál idegen és a messzire visszanyúló időkben gyökerező technikai sajátosságokat mutató, talán épen belföldi barbarus izlés. Ez utóbbiak lehetnek egykorúak a római emlékekkel, de lehetnek közel egykorúak is, még pedig lefelé ép úgy, mint felfelé, vagy — tekintve a mutatkozó konzervativismust, nagyobb időközt is tételezhetünk fel közöttük. Az edények harmadik csoportja azonban a mellett szól, hogy Dacia felett a nagy népvándorlás első hullámai már átcsaptak akkor, a mikor ezek az emlékek a föld alá kerültek. Az egyes sírok tartalmának ismertetésénél ugyanis már láttuk, hogy a három különböző kategóriába sorozható edények a leggyakrabban egyugyanazon sírban, tehát együtt is megtalálhatók (27., 31., 58. sír). E körülményt — ha az edénycsoportokat elválasztó jellemző vonásokat valóban helyesen ismertük fel és helyesek a levont következtetések, — úgy érthetjük meg legkönnyebben, ha feltételezünk egy benszülött népet, a mely a népvándorlások által idesorolt valamelyik néptörzsszel már a temetkezést megelőző időben erősen összekeveredett. E ponton külö-

¹ *Hampel J.*: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn; Braunschweig 1905. I. kötet 132—152. I.

nösen érezzük a nehézséget, a melyet a temető egy részének előzetes feldúlása a tudományos vizsgálódás elé támaszt, mert ha valóban egy benszülött, vagy legalább is rég itt lakott népet kell feltételeznünk a népvándorláskori keveredés előtt, — ennek legalább helyi elkülönülés alakjában a temető emlékeiben is határozott kifejezésre kellene jutnia.

A *fibulák* (biztostűk) általában jobb kormeghatározó anyagul szolgálnak, mint az edények. Temetőnk területéről, a rendszeres ásatások folytán összesen 26 darab fibula és fibulatöredék került elő, melyek szerkezetük és anyaguk alapján így oszlanak meg: *Aláhajtott lábú*, vas 6 darab, bronz 9 darab, ezüst 2 darab; ragasztott tűtokkal bíró, bronz kézij fibula 2 darab (63. sír); félkorongos fejű és ragasztott tűtokkal bíró, bronz 5 darab, ezüst 2 darab. Szórványos leletekből összesen 3 darab aláhajtott lábú bronz, melyek közül egy darab oldalt aláhajtott lábú (105. kép 5a., 5b.). Tehát összesen 18 darab aláhajtott lábú és 8 darab félkorongos fejű, illetve ragasztott tűtokkal bíró fibula került elő.

A fibulák első csoportjánál a test vékony lemezből készült. A hát és láb élei többnyire tompítottak és gyakran egyszerű, vésett vonaldíszítéssel vannak ellátva. Maga a test a legtöbb esetben egész hosszában egyenlő szélességű, vagy a lábak vége felé alig keskenyedő lemezből készült (20., 23., 27., 29., 46., 48., 62., 72. sír). Két esetben rombikus, illetve háromszög alakra kiszélesedő lábbal is találkozunk (szórványos és 58. sír). Tűtartó tokja valamennyinek párhuzamosan halad a lábbal és ahoz csaknem hozzásímul. Egyetlen felsőíjjalású, egytagú vasfibula kivételével, melyet félkorongos fejű fibulával találtunk egy sírban (46.), valamennyi kéttagú és rúgó szerkezete mindeniknek alsó íjjalású 3—7 csavarodású spirális rúgóval a fej egyik oldalán és apró gyűrűvel a tüske két végén. A spirális rúgó indítása négy esetben (21. kép 1a., 1b.; 23. kép 3a., 3b.; 83. kép 2a., 2b.; 105. kép 5a., 5b.) a tüske végéről történt, míg a többinél a tüsketartó horog, vagy nyílás mellől s ennek megfelelően az íjj azoknál rövidebb, ezeknél hosszabb. — Typologiai szempontból legegyszerűbb közöttük az egytagú és felsőíjjalású vasfibula, legfejlettebb a háromszög alakra kiszélesedő (58. sír) és a rombikus lábú szórványos fibula oldalt aláhajtott lábbal (105. kép 5a., 5b.). Ez utóbbiak átmeneti formákul tekinthetők a félkorongos fejű, rombikus lábbal és ragasztott tűtokkal bíró fibulákhoz.

Az a körülmény, hogy dr. Pósta Béla már egy ízben behatóbban foglalkozott a marosszentannai fibulákkal,¹ felment minket az alól, hogy részletesebben foglalkozzunk azokkal. Itt az ő nyomán is csak arra

¹ „A marosszentannai sírmező“. Az Erdélyi Múzeum-Egyesület Marosvásárhelyt tartott első vándorgyűlésének Emlékkönyve. Kolozsvár. 1906. 102—109. l.

utalunk, hogy, e fibula-faj — Almgrennél¹ a VI. csoport — a szakemberek összevágó nézete szerint a Kr. e. IV. évszázadban fellépő közép La-Tène fibulákkal annyira közelo-konságot mutat, hogy e fibula-faj előállását máshol nem is tételezhetjük fel, mint olyan területen, ahol a La-Tène izlésű kultúra a Kr. u. első századokig fentartotta magát.² A lényeges szerkezeti különbség a kettő között i. i. csak abban áll, hogy amíg ott a tütartótok a megnyújtott lábnak fölfelé való hajlításával áll elő, addig ezeknél a láb lefelé hajtott és a fejlettebb formáknál fellép a kétagúság. Nagyon elterjedt fibulafaj Déloroszország, Galicia, Szilézia, Keletporoszország, Északnémetország területén s általában a Keleti tenger partvidékein, de magyarországi leletekben is gyakran találják. Az a terület azonban, ahol a La-Tène fibulából előállott, Tischler szerint sem Keletnémetország, sem a dunai római provinciák területe nem lehet, mert e területeknek archaeologiai viszonyait jobban ismerjük, semhogy ezt föltételezhetnők. Montelius szerint az aláhajtott lábú fibulák legegyszerűbb formáit, a La-Tène fibula legközelebbi rokonait Délorosz területen találták (Krim) s ez alapon e fibulafaj előállása helyéül Déloroszországot jelöli meg, mely feltevéshez Almgren is csatlakozik. Minthogy azonban délorsz területen a La-Tène kultúra emlékeit nem ismerjük, — feltételezik, hogy eleddig a La-Tène izlésű emlékeket nem figyelték meg s végre azt sem tartják lehetetlennek, hogy a germán-ság alkotta meg az ott talált emlékekből.³

A délorsz területhez való geographiai közelség révén temetőnkől várhatnók, hogy a kérdés tisztázásához sokban hozzájárul, de fibuláink általában sokkal fejlettebb formákat mutatnak, semhogy erre alkalmasok volnának. Az egyetlen egytagú fibula (46. sír) teste sem alkot egy ívet, mint a legprimitívusabb délorsz fibuláknál az eset, hanem a láb egyenesen ugrik ki a kengyelből. Ennek dacára nem hangsúlyozhatjuk eléggé, hogy amíg egyfelől temetőnk mellékletei közt megtaláljuk a közép La-Tène fibulából kifejlődött aláhajtott lábú fibuláknak egyik primitívusabb formáját, addig másfelől temetőnk keramikus anyagának javarésze a közép La-Tène izlésű apahidai keramikus anyaggal szintén erős kapcsolatot mutat s így a felállított hypothesisek helyességét ezen a ponton legalább megerősítheti.

Az aláhajtott lábú fibulákat rendszeren a Kr. u. II. és főleg III. századból származó római császárkori érmekkel találják együtt, ott, ahol egyáltalában érmek fordulnak elő társaságukban. Az érmek segítségével Tischler, Montelius és Almgren e fibulákat egybehangzóan főkép

¹ Almgren: Studien über Nordeuropäische Fibelformen, Stockholm 71—89. I.

² Almgren i. m. 72. I.

³ Almgren: i. m. 72—74. I.

a Kr. u. III. század emlékei közé sorolják. Magyarországon területén az aláhajtott lábú fibulát, annak egytagú, lemezes testű formáját a zalotai sírleletekben a mieinkhez hasonló zárt karikák, gyöngyök és edények társaságában, Antoninus Pius (138—161) és Commodus (180—192) denariusaival találták;¹ a sokat emlegetett osztrópatai második leletben Trajanus Decius (249—251) nevének, Herennia Etruscillának érmevel került elő a kéttagú, aláhajtott lábú fibula;² a szeged-röszkei sírleletekben pedig, állítólag, Marcus Aurelius³ (161—180) kopott ezüst denariusát találták aláhajtott lábú fibula társaságában.⁴ Az egyes fibula formák azonban hosszú életűek lehetnek és azért ott, ahol érmeiket nem találunk velük, korukat illetőleg nagyobb időbeli ingadozást is lehet feltételeznünk. Épen azért koruk megállapításánál egyéb sírmelléletekre is tekintettel kell lennünk. Már maga az a tény, hogy temetőnkél az érmek a sírokból hiányoznak, — arra int, hogy temetőnk területe a temetkezés idején már nem állott közvetlen római hatás alatt, hogy a temetkezés idejében Dacia már megszűnt római provincia lenni. Tudjuk, hogy Philippus senior császár Daciának Kr. u. 246-ban, tehát a III. század derekán ad jogot arra, hogy a helyi pénzhiány kielégítésére a császár képével és a provincia personificaló alakjával, mint elő- és hátlapi típusokkal ellátott bronz érmeiket bocsásson ki. A 246. év jul. vagy aug. havában kezdődő daciai aerát I—XI. számmal találjuk az érmeken megjelölve, tehát a helyi officinák 11 esztendőn át működtek. Tizenegy évi működés után, 256-ban vagy 257-ben, bizonyára a provinciát ért külső és belső támadások hatása alatt a pénzveréssel végkép felhagytak. Ez azonban még nem jelenti azt, hogy e pénzdarabok a forgalomból azonnal kikerültek. A ránk maradt érmek kopottsága legalább arról tanúskodik, hogy a Dacia területén vert érmek az officinák beszüntetése után is még húzamos ideig, — talán évtizedekig forgalomban maradtak. S ha temetőnkől még sem került elő érem, ez csak amellettszól, hogy a temetkezés jóval az officinák beszüntetése után történt, talán a III. sz. végén, vagy még inkább a IV. sz. elején, vagy annak folyamán. A sírmelléleteknek egy jelentős része is erre enged következtetni.

A fibulák második csoportja, a félkorongos fejű, hosszötszög lábú és a ragasztott tűtökkel bíró kéziíj fibulák részben vékony ezüst (40. sőr), részben tömör bronzlemezes testtel bírnak. Rugószerkezetük a félkorongos fej alatt szabadon van elhelyezve. A sodronyrugó majd hosszabb, majd rövidebb s. íjjalása is különbözőképpen történik. Egy esetben a rugó

¹ Arch. Ért. 1906. évf. 50—55. l.

² Arch. Ért. 1894. évf. 401. l.

³ Arch. Ért. 1892. évf. 165. l.

⁴ Arch. Ért. 1892. évf. 163, 165. l.

hiányzó részét hüvely helyettesíti (55. sír). Általában sok formai és szerkezeti hasonlóságot mutatnak hazai leleteink között a bakodi és szabolcsi,¹ a szilágysomlyói,² az illoki és perjámosi,³ a kassai⁴ stb. fibulákkal, melyeket az aláhajtott lábúaknál általában fiatalabbaknak tartanak. Szerkezetük valóban komplikáltabb, mint ezeké, de nézetünk szerint nagy időkülömbiséget feltételezni azok fejlettebb és ezek kezdetlegesebb formái között — leleteink alapján — nem indokolt. Hisz temetőnkél az egytagú, aláhajtott lábú fibulát a félkorongos fejűvel (46. sír) egy ugyanazon sírban találjuk meg s mondhatjuk, a többi sírokban is jórészt azonos mellékletekkel kerülnek elő. De másfelől, délorosz területről,⁵ aláhajtott lábú-, félkorongos fejű fibulát is ismerünk.

Temetőnkél a különböző szerkezetű fibulák helyileg sem különülnek el; a temető különböző részein gyakran egymás melletti sírokban fordulnak elő. Csupán az állatsontok hiánya és az edénymellékletek kevesebb száma, avagy éppen hiánya feltűnő a félkorongos fejűekkel kapcsolatosan, szemben az aláhajtott lábúakkal, mely jelenséget már előbb hangsúlyoztunk. Ugyanakkor a La-Tène ízlés hatását mutató edénykéék és az aláhajtott lábú fibulák közt bizonyos kapcsolatot véltünk felfedezni. Ez alkalommal pedig valamelyes kapcsolatot talán a népvándorlaskori formákat, technikát és díszítő elemet mutató edénykéék és a félkorongos fejű fibulák közt tételezhetünk fel olyanformán, hogy e számbelileg is kevés új fibulaformát szintén a népvándorlások által megkönnyített idegenhatások eredményeképp fogjuk fel, vagy éppen úgy, hogy az egykori Dacia területére beköltözött néptörzsek hozták magukkal. A rómaiak Daciát névlegesen Kr. u. 275-ben adták fel, de tényleges hatalmuk e terület felett már a III. század közepetáján megszűnt s így a daciai részek a népvándorlás okozta kulturális hatásoknak korábban és intenzívsabban voltak kitéve, mint a birodalom egyéb tartományai. Semmi kényszerítő ok nem forog fenn tehát arra, hogy temetők korát a Kr. u. IV. századnál későbbre tegyük. Erre vallanak temetők mellékletei közül a *fésűk* is, melyek félkorongos fejűekkel, ismert hazai leleteink közül, legközvetlenebb analogiájukat a bregetioi (ószőnyi) római leletekben nyerik⁶ s közeli rokonságot mutatnak az éremmel datált (Kr. u. 249—251.) második osztropatakai lelet⁷ egyéül fésűjével; külföldi tökéletes analogiájukat pedig a wiesbadeni leletben⁸ a miénkkel azo-

¹ Arch. Ért. 1881. 208., 206. l.

² Hampel József: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. I. kötet XX—XXIII. tábla.

³ Arch. Ért. 1886. 27. l.

⁴ Arch. Ért. 1894. 78. l.

⁵ Almgren: i. m. VII. t. 182. sz.

⁶ Arch. Ért. 1882. évf. 69. l.

⁷ Arch. Ért. 1894. évf. 399. l.

⁸ Lindenschmit: Die Altertümer unserer heidnischen Vorzeit. V. Band XII. Heft. 72. tábla.

nos kard, borostyángyöngyök és csüngők társaságában N. Constantinus (306—337.) érmével datálva találjuk meg, míg ellyptikus fejű, egyélű rokonukat délorosz területről, az olbiai leletből ismerjük.¹ A rácsavarással záródó kis fémkarikáknak analógiáit hazai területről is több helyről ismerjük, de legtipikusabban a rékási (Temes vm.) leletben találjuk azokat, a hol 39 darab ilyen ezüstkarika van lánczá összfűzve, melyeknek korát 100 darab velük talált római érem határozza meg.² Ezek közül a legöregebb Kr. u. 218-ból való, míg a legfiatalabb 251-ből (Elagab.—Decius). E jól datált leletnek temetőnk szempontjából különös fontosságot még az ad, hogy a lánc néhány szeméről a marosszentannai 43. sírból előkerült csüngővel teljesen azonos formájú csüngők lógnak alá. Azonos csüngőket találunk még a bökénymindszenti³ hazai és a kievi⁴ kormányzóság területéről származó külföldi sírleletekben. Ez utóbbi helyen aláhajtott lábú fibula társaságában. Másfelől 85. képünk 7. szám alatti csüngődíszét a Kr. u. III—IV. századból származó aranymedaillonokkal datált szilágy-somlyói első kincslelet aranyláncának csüngői közt találjuk meg.⁵ A nagy számmal előkerült karneol és borostyánkő-gyöngyök a kormeghatározást csak támogatják, de ennek a szíjvégek sem mondanak ellent.

Mindezek alapján temetőnk korát a Kr. u. III. század végére, illetve a IV. század elejére vagy annak folyamára tehetjük, vagyis arra az időre, a mikor a mai erdélyi részek területén, a római uralom megszűntével a régi lakosság közé új népelemek telepednek, nevezetesen azok a jórészt germán törzsek, a melyek a legfiatalabb római provinciának, Daciának megbuktatásában oly nagy szerepet játszottak. — Így a karpok, a kik a Dacia északkeleti határán lakó szabad dákok szövetségében a III. sz. első évtizedétől kezdve meg-megújuló becsapásaikkal a provincia belső nyugalmit állandóan zaklatták; a vandalok, astingok és dákringok, a kik a Kr. u. II. század második felében az Elbe, Odera és Visztula forrásvidékéről felkerekedve kelet felé húzódnak s Dacia északi és nyugoti határai mentén telepednek meg, hogy a nemsokára feltűnő gótok szövetségében a rómaiak daciai uralmát végleg megsemmisítsék. A gótok Tacitus korában még a Visztula középfolyása mentén tanyáztak, honnan a K. u. II. sz. vége felé délkeletre húzódtak s Caracalla idejében (211—217.) a Dnyeszter és Dnyeper mentén a Fekete tengerig hatoltak s Filimer királyuk és utódai alatt az összes szomszédos sarmata, germán és dák

¹ Pósta Béla: Régészeti tanulmányok az orosz földön. (Zichy Jenő gróf harmadik ázsiai utazása. III. kötet.) Budapest — Leipzig. 1905. 459. l.

² Arch. Ért. 1892. évf. 190. l.

³ Arch. Ért. 1881. évf. 204. l.

⁴ Pósta Béla: i. m. 513. l.

⁵ Hampel J.: A régibb középkor emlékei Magyarhonban. Budapest. 1894. XIV. tábla.

néptörzsekre kiterjesztették hatalmukat. Már a III. sz. első felében Daciában a rómaiak ellenálló erejét becsapásaikkal állandóan gyöngítik s végre annyira megtörik azt (Forum Terebronii mellett Decius császár elesett 251.), hogy Gallus (251—253.) bár adófizetésre kötelezi magát, a veszélyt a provincia felől még sem tudja elhárítani. Rövid idő alatt Dacia is teljesen a gótok és a velük szövetségelt más barbarus népek hatalmába került. A kialakult nagy gót birodalom hegyekkel borított nyugati részében megtelepedett törzseket „terving“, azaz erdei néven különböztették meg a keleti homokpusztákon lakó törzsrokonoktól, a greutungoktól. A mai erdélyi részeken tehát a Kr. u. III. sz. végén és a IV. század folyamán a „terving“, későbbben visigoth néven megjelölt néptörzsek tanyáztak mindaddig, a míg a hunnok ellenállhatatlan előnyomulása (375.) nem kényszerítette őket, hogy Athanarik királyuk vezetése alatt Kr. u. 381-ben utolsó csapataikkal is elhagyják „Kaukaland“-ot és a Dunán átkelve a római birodalom oltalma alatt keressenek menedéket.

Temetőnk területeiről egyetlen u. n. lovas sir sem került elő. Ebből nagy valószínűséggel azt következtethetjük, hogy temetőnk a hunn uralmat nem élte át, vagy legalább is, hogy lovas nomád nép temetőnk területén nem temetkezett. Ellenben minden jelenség arra mutat, hogy temetőnk mellékleteinek azon csoportjában, mely fiatalabb formáival a népvándorlások korába benyúlik, — germán s talán épen gót emlékeket kell látnunk. Erre mutatnak a dél orosz területről származó tömeges analogiák is.¹

Viszont a sírmellékletek közt előforduló kevés római emlék mellett szól, hogy az itt temetkező nép még érzi a római hatásokat, ami főképp a római iparművesség emlékeinek (vásáráruknak) átkölcsönzésében nyer kifejezést. Másfelől azonban az emlékeknek nagy zöme arról tanuskodik, hogy az itt temetkező nép főleg az agyag iparművesség terén messzire visszanyúló szokásgyakorlat birtokában volt, amelyhez sokkal inkább ragaszkodott, semhogy magát e téren a római provinciális iparművesség által nagyon befolyásoltatni engedte volna. Ez alatt azokat a kétségbe nem vonható La-Tène izlésű hatásokat értjük, amelyeket a temető keramikus anyagának és a fibuláknak nagy része mutat.

Ha már mostan feltételezhetjük, hogy a La-Tène kultúra elemeit itt, e területen szívta magába e nép, vagy más szóval, hogy ezek az ipari termékek egy benszülött, vagy legalább is régóta itt lakó népelemet képviselnek, — alig gondolhatunk más népfajra, mint a rómaiak által meghódított néptörzsekre, a dákokra, akik kétségtelenül a rómaiak uralma alatt is nagy számmal laktak még Daciában. Ha azonban a

¹ Pósta Béla: i. m.

későbbben napfényre kerülő leletek arról győznének meg, hogy e La-Tène izlésű kulturvonások helyi jelleggel még sem bírnak, — hogy tehát ezeket is az ujonnan jött néptörzsek hozták magukkal, — utóbbi feltevésünk helyessége önként meg fog dőlni.

Dr. Kovács István.